

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSTE VALDKOND
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Vivika Veenpere

**LÄHISUHTEVÄGIVALLA OHVRITELE PAKUTAV OHVRIABI EESTIS
ISTANBULI KONVENTSIOONI VALGUSES**

Magistritöö

Juhendaja
dr iur Silvia Kaugia

Tartu
2018

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Lähisuhtevägivald kui kuritegu ja selle tagajärjed ohvritele	8
1.1. Lähisuhtevägivald kui peitkuritegu	8
1.2. Lähisuhtevägivald karistusseadustikus	11
1.3. Lähisuhtevägivalla tagajärjed ohvritele	13
2. Ohvriabi olemus, liigid, kujunemine ja õiguslik raamistik	20
2.1. Ohvriabi olemus ja liigid	20
2.2. Ohvriabi kujunemine ja ohvriabi rahvusvahelised miinimumstandardid	22
2.3. Ohvriabi kujunemine ja õiguslik raamistik Eestis	28
3. Istanbuli konventsiooniga lähisuhtevägivalla ohvritele ette nähtud abi miinimumnõuded	32
3.1. Lähisuhtevägivalla ohvrite erivajadused ohvriabi miinimumnõuete alusena	32
3.2. Istanbuli konventsioon lähisuhtevägivalla ohvritele ette nähtud abi miinimumnõuetest	34
4. Eestis pakutavad avalikud tugiteenused lähisuhtevägivalla ohvritele ning nende elluviimine ohvriabitöötajate ja naiste tugikeskuste küsitluste andmeil	38
4.1. Ohvriabiteenus	38
4.1.1. Ohvriabiteenuse sisu	38
4.1.2. Ohvriabiteenuse saamiseks õigustatud isik	40
4.1.3. Ohvriabiteenuse korraldus	42
4.2. Naiste tugikeskuse teenus	47
4.2.1. Naiste tugikeskuse teenuse sisu	47
4.2.2. Naiste tugikeskuse teenuse saamiseks õigustatud isik	52
4.2.3. Naiste tugikeskuse teenuse korraldus	54
4.3. Lepitusteenus	59
4.3.1. Lepitusteenuse sisu	59
4.3.2. Lepitusmenetluse kohaldamisala	60

4.3.3. Lepitusmenetluse ja -teenuse korraldus	62
4.3.4. Lepitusmenetlus lähisuhtevägivalla juhtumite korral	64
4.4. Riigi poolt makstavad rahalised hüvitised	66
4.4.1. Riiklik hüvitis kuriteoohvrile.....	67
4.4.2. Psühholoogilise abi kulu hüvitis	69
4.5. Tugitelefoniteenus.....	71
Kokkuvõte	75
Summary.....	80
Kasutatud kirjandus	84
Kasutatud normatiivmaterjalid	92
Lisa 1: 2018. a ohvriabitöötajatele suunatud küsimustik ja koondtulemused	93
Lisa 2: 2017. a ohvriabitöötajatele suunatud küsimustik koos saabunud vastusega	99
Lisa 3: 2018. a naiste tugikeskustele suunatud küsimustik ja koondtulemused.....	101

Sissejuhatus

Lähisuhtevägivald¹ on Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni (edaspidi Istanbuli konventsiooni)² art 3 p b kohaselt määratletav kui igasugune kehalise, seksuaalse, vaimse ja majandusliku vägivalla akt, mis leiab aset perekonnas või koduseinte vahel või endiste või praeguste abikaasade või partnerite vahel, sõltumata sellest, kas vägivallatseja elab või on elanud koos ohvriga samas elukohas. Tegemist on võrdlemisi laia mõistega, kuna see hõlmab kõiki kehalise, seksuaalse, vaimse ja majandusliku vägivalla akte, mis leiavad aset perekonnas või kooselus või ükskõik millises muus intiimsuhtes sõltumata bioloogilistest või peresuhetest.

Nähtusena on lähisuhtevägivald varjatud, kuna leiab aset inimeste eraelulises sfääris, kuhu kõrvalseisjal ei ole võimalust ega tihti ka soovi sekkuda, ning ohvril endal on sellest emotsionaalselt raske rääkida. Samuti on see korduva iseloomuga ja tsükliline, tekitades vägivallaohvrile tihti raskeid ja sageli ka kroonilisi terviseprobleeme, isegi invaliidistumist. Arvamus, et lähisuhtevägivald on üksnes asotsiaalse ühiskonnakihi pärisosa, on müüt – ka pealtnäha täiesti tavalised pered ei pruugi sellest puutumata jääda. Tegu on tõsise probleemiga üle maailma, mis oma laiaulatuslikkuse tõttu koormab riikide meditsiini- ja sotsiaalsfääri, vähendab maksutululusid ning toob neile samas täiendava koormuse töövõimetushüvitiste väljamaksete näol.

Maailmas hakati lähisuhtevägivallale teadlikult tähelepanu pöörama 20. sajandi 60. aastatel, kui selgus, et paarisuhetes on ootamatult palju vägivallajuhtumeid.³ Ka Eestis on lähisuhtevägivald ning selle ohvrite temaatika juba mõnda aega fookuses olnud – esimesed sellealased uuringud tehti 2000ndate algul. Lähisuhtevägivallaga seonduvat on nimetatud isegi üheks meie ühiskonna põletavamaks probleemiks.⁴ Ehkki selline hinnang on töö autori arvates üleliia utreeritud, tuleb siiski tõdeda, et lähisuhtevägivalla ennetamine, sellele reageerimine ja töö ohvritega kuulub viimase kümnendi Eesti kriminaalpoliitiliste

¹ Käesolevas töös kasutatakse mõiste „lähisuhtevägivald“ sünonüümina terminit „perevägivald“.

² Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon. – <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168008482e> (21.03.2018).

³ S. Kaugia, R. Narits, I. Pettai. Perevägivald nõuab jõulisemat juriidilist sekkumist. – Riigikogu Toimetised 31/2015, lk 156.

⁴ Vt A. Anvelti avakõne konverentsil „Perevägivalda kogenute abistamine Eestis – hetkeseis ja tulevikuvisionid“. – <http://www.just.ee/et/uudised/justiitsminister-andres-anvelt-perevagivalla-vastu-tuleb-julgelt-valja-astuda> (21.03.2018).

prioriteetide hulka. Nimelt tuleneb Eesti pikaajalistest, 2010.-2018. aastani seatud kriminaalpoliitika arengusuundadest, et isikuvastased kuriteod, sealhulgas lähisuhtevägivald on koos organiseeritud ja raske peitkuritegevuse, korduvkuritegevuse, samuti aga alaealiste kuritegevusega võetud riigi kõrgendatud tähelepanu alla.⁵

Viimasel ajal on järjest enam hakatud tähelepanu pöörama ka kuriteoohvrite ja nende lähedaste õigustele ning sellele, kuidas paremini aidata neil toime tulla kuriteo kahjulike mõjudega ja tagada nende edasine toimetulekuvõime. Küsitakse selle järgi, milliseid tugi- ja abiteenuseid nad vajavad, kuidas neid teenuseid pakkuda ning kuidas ohvreid nende teenuste juurde suunata. Hulgaliselt on tekkinnud kuriteoohvrite õiguste ja toetamise eest seisvaid kodanikuliikumisi ning vastu võetud ohvrite olukorra parandamisele suunatud õigusakte nii rahvusvahelisel tasandil kui ka siseriiklikus õiguses.

Käesoleva magistr töö eesmärgiks on leida vastus küsimusele, missugused on lähisuhtevägivalla ohvrite erivajadused ning neile pakutavad ohvriabiteenused Eestis. Ühtlasi uuritakse seda, kas lähisuhtevägivalla ohvritele Eestis võimaldatavad tugiteenused vastavad rahvusvahelistele miinimumstandarditele, mis on ette nähtud eelkõige Istanbuli konventsiooniga, mille Eesti ratifitseeris 20.09.2017. a. Ehkki Euroopa Liidu tasandil tulenevad ohvriabi rahvusvahelised miinimumstandardid lisaks Istanbuli konventsioonile Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivist 2012/29/EL,⁶ magistr töö sel õigusaktil pikemalt ei peatuta põhjusel, et direktiiv on osas, mis puudutab ohvrite tugiteenuseid, paljuski sarnane Istanbuli konventsiooniga.

Samas tuleb kohe märkida, et magistr töö maht ei võimalda käsitleda ohvriabi olukorda tervikuna. Seetõttu ei vaadelda töös valitsusvälise sektori poolt pakutavaid ohvriabiteenuseid, samuti neid avalikke teenuseid, mis ei ole mõeldud spetsiaalselt ohvrite abistamiseks, vaid katavad laiemat gruppi inimesi, nt tervishoiu- ja sotsiaalteenused, riigi õigusabi, abi töökoha leidmisel jne. Töös keskendutakse peaaesjalikult avalikele tugiteenustele, st teenustele, mis on lähisuhtevägivalla ohvritele ette nähtud ohvriabi seadusega (edaspidi OAS)⁷.

⁵ Riigikogu 09.06.2010. a otsus „Kriminaalpoliitika arengusuundad aastani 2018“, p 4. – <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kriminaalpoliitika/kriminaalpoliitika-arengusuundad-aastani-2018> (21.03.2018).

⁶ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK, 25.10.2012. – ELT L 315, lk 57-73.

⁷ Ohvriabi seadus. – RT I, 28.12.2017, 52.

Magistritöös juhendatakse hüpoteetilisest seisukohast, et Eestis riigi poolt lähisuhtevägivalla ohvritele tagatavad tugiteenused vastavad Istanbuli konventsiooni 4. ptk-s sätestatud miinimumstandarditele.

Töö eesmärgi realiseerimiseks ning hüpoteesi kontrollimiseks viidi magistritöö raames läbi sotsioloogilised uuringud, mis olid suunatud kindlatele sihtgruppidele – ühte uuringusse olid hõlmatud kõik 23 riikliku ohvriabi piirkondlikku töötajat ning teise kõik 12 naiste tugikeskuse teenust pakkuvat tugikeskust. Uuringute eesmärgiks oli välja selgitada, milles seisnevad keskseimad avalikud tugiteenused, s.o riikliku ohvriabiteenus ning naiste tugikeskuse teenus. Esimest korda korraldati uuringud 2017. a kevadel. Kuna vastajate arv piirdus toona vaid ühe ohvriabitöötajaga, viidi 2018. a kevadel ajavahemikus 29. märts – 6. aprill mittevastanute osas läbi kordusuuringud. Seekord vastas üheksa ohvriabitöötajat ning kaheksa tugikeskuse esindajat. Kõik uuringud viidi läbi elektrooniliste ankeetküsitlustena. Kui 2017. a uuringud olid üles ehitatud lahtistele küsimustele, siis 2018. a uuringutes kasutati nii kinniseid, poolkinniseid kui ka avatud küsimusi. Uuringuis osalemine oli vabatahtlik ning anonüümne. Uuringute küsimustikud koos vastuste kokkuvõtetega esitatakse magistritöö lisadena.

Töö koosneb neljast peatükist. Esimeses peatükis käsitletakse lähisuhtevägivalla karistusõiguslikke aspekte kehtivas õiguses ning seda, milliseid negatiivseid tagajärgi omab taoline vägivald ohvritele. Teises peatükis peatutakse ohvriabil – käsitletakse selle olemust ja liike, samuti kujunemist ning õiguslikku raamistikku nii maailmas kui Eestis. Kolmandas peatükis tuuakse üksikasjalikumalt välja lähisuhtevägivalla ohvritele ette nähtud abi miinimumnõuded Euroopa olulisimas sellealases õigusaktis, s.o Istanbuli konventsioonis. Neljandas peatükis käsitletakse Eestis pakutavaid avalikke tugiteenuseid ohvritele – ohvriabiteenust, naiste tugikeskuse teenust, lepitusteenust ja -menetlust, riiklikku hüvitist kuriteoohvritele ja psühholoogilise abi kulu hüvitist – ning analüüsitakse, kas need vastavad Istanbuli konventsioonis sätestatud ohvriabi miinimumnõuetele. Samas peatükis peatutakse ka kahel üleriigilisel tasuta tugitelefoniteenusel, mis ei kuulu küll avalik-õiguslikku ohvriabisüsteemi, kuid mille tagamisel on riigil oluline roll, kuna neid rahastatakse riigieelarve vahenditest.

Töös kasutatakse: 1) kvalitatiivset meetodit, et kirjeldada lähisuhtevägivalla tagajärgi ohvritele, eesmärgiga tuua välja lähisuhtevägivalla ohvrite erivajadused ohvriabi osas teiste vägivallaohvritega võrreldes, ning seletada ohvriabi olemust; 2) ajaloolis-kronoloogilist

meetodit, toomaks välja ohvriabi kujunemislugu maailmas, kitsamalt aga ka Eestis ning olulisemaid rahvusvahelisi õigusakte, millest tulenevad ohvriabi, eriti aga lähisuhtevägivalla ohvritele suunatud ohvriabi miinimumnõuded; 3) analüütilis-võrdlevat meetodit, et uurida, milline on lähisuhtevägivalla ohvritele suunatud ohvriabiteenuste õiguslik raamistik kehtivas õiguses, missugune on õigustegelikkus ning kas pakutavad tugiteenused vastavad Istanbuli konventsioonis sätestatud miinimumstandarditele.

Magistritöö märksõnadeks on: perevägivald, naistevastane vägivald, kuriteoohvrid, ohvriabi.

1. Lähisuhtevägivald kui kuritegu ja selle tagajärjed ohvritele

1.1. Lähisuhtevägivald kui peitkuritegu

Maailma Terviseorganisatsiooni definitsiooni kohaselt on vägivald kehalise sunni või jõu kasutamine - kas tegelik või sellega ähvardamine - teise isiku, grupi või kogukonna vastu, mille tagajärjeks on vigastus, surm, vaimne kahjustamine, väärareng või ilmajäetus.⁸

Vägivalla üheks ilminguks on lähisuhte- ehk perevägivald, mis Istanbuli konventsiooni art 3 p b kohaselt on igasugune kehalise, seksuaalse, vaimse ja majandusliku vägivalla akt, mis leiab aset perekonnas või koduseinte vahel või endiste või praeguste abikaasade või partnerite vahel, sõltumata sellest, kas vägivallatseja elab või on elanud koos ohvriga samas elukohas.

Uuringud näitavad, et lähisuhtevägivald on ühiskonnas väga laiaulatuslik probleem. Näiteks mis puudutab üksnes naiste suhtes toime pandud vägivalda, siis Maailma Terviseorganisatsiooni 2013. aastal 86 riigis läbi viidud ülemaailmse uuringu järgi on füüsilist ja/või seksuaalset vägivalda kogenud 35% naistest.⁹ Maailmas ei ole riiki, kus lähisuhtes ei pandaks naiste vastu toime vägivalda: kõige enam on seda Aasia riikides – seal kannatab lähisuhtevägivalla all 43% naistest; järgnevad Lähis-Ida ja Sahara-tagune Aafrika, kus on vastav protsent 40; siis tulevad Austraalia ja Uus-Meremaa, kus kannatab lähisuhtevägivalla all 28% naistest ning Põhja-Ameerika, kus selliseid naisi on 21%.¹⁰

Euroopa Liidu liikmesriikides 2012. a läbi viidud naistevastase vägivalla uuring näitas, et lähisuhtes oli kogenud füüsilist ja/või seksuaalset vägivalda 22% naistest, seejuures märkis ligi kolmandik lähisuhtes vägistatud naistest, et teda on partneri poolt vägistatud vähemalt kuus korda.¹¹ Uuring näitas ka lähisuhtes toime pandud psühholoogilise vägivalla laia levikut: ilmnis, et 43% naisi oli kogenud mistahes vaimset vägivalda, neist 25% olid naised, keda partner oli omavahel olles halvustanud või alandanud, 14% olid naised, kellele partner oli

⁸ World report on violence and health. World Health Organization. Geneva 2002, p 5. – http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/42495/1/9241545615_eng.pdf (21.03.2018).

⁹ S. Kaugia, R. Narits, I. Pettai (2015), lk 157.

¹⁰ Samas, lk 157-158.

¹¹ FRA. Naistevastane vägivald: Euroopa Liitu hõlmav uuring. Tulemuste kokkuvõte. – <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report> (21.03.2018).

ähvardanud füüsiliselt haiget teha ja 5% olid naised, kellel partner oli keelanud kodust lahkuda, võtnud ära autovõtmed või pannud nad luku taha.¹²

Esimese üle-eestilise lähisuhtevägivalla uuringu korraldas 2001. a Eesti Avatud Ühiskonna Instituut, millest selgus, et ühe aasta jooksul kannatas 9% naistest füüsilise ja 2% seksuaalse vägivalla all, kusjuures 2/3 juhtumistest leidis aset kodus ning üksnes 1/3 väljaspool kodu.¹³ Sama instituudi poolt 15 aastat hiljem läbi viidud uuring näitas, et 64% naisohvritest oli kogenud füüsilist, 50% seksuaalset ja 39% vaimset vägivalda ning et vägivalda kogesid nad peamiselt kodus oma elukaaslaste või partnerite poolt.¹⁴

Arvamus justkui lähisuhtevägivald on levinud üksnes vaesemates peredes või neis perekondades, kus toimub tavalisest suurem alkoholitarbimine, on üks müütidest, mis lähisuhtevägivalla kohta liikvel on. Paraku esineb lähisuhtevägivalda kõigis ühiskonnakihtides, sõltumata perekonna haridus- või varanduslikust tasemest, sõltumata sellest, kas pere elab maal või linnas, sõltumata sellestki, kas tegu on eri- või samasoolise perekonnaga. Erisusi on täheldatud vaid vägivalla vormide osas – näiteks kui füüsilist vägivalda kasutatakse rohkem madalama sissetulekutega peredes, siis vaimset vägivalda kasutavad tihti jõukamad ning kõrgema haridustasemega inimesed.¹⁵

Laiaulatuslikkusele vaatamata on lähisuhtevägivallaga seonduv olnud ühiskonnas siiski pikka aega teema, millest avalikult ei räägitud. Kuna sellistel puhkudel leiab vägivallaakt aset perekonnas, siis on visa kaduma ka arvamus, et see on kitsalt peresisene asi. Ühelt poolt väljendub see asjaolus, et vägivallast ei taha rääkida vägivaldse suhte pooled, teiselt poolt ei soovi sellesse sekkuda ka kolmandad isikud, kuna ei soovita segada teiste eraelu. Positiivne on see, et Eestis 2014. aastal läbi viidud uuring näitab, et valdava hoiaku kohaselt ei ole lähisuhtevägivald enam pere siseasi, kuhu kõrvalised isikud sekkuda ei tohiks. Sellisel seisukohal oli 77% elanikest, samal ajal kui pere siseasjaks pidas vägivalda 22%.¹⁶ Kaks

¹² Samas.

¹³ S. Kaugia, R. Narits, I. Pettai (2015), lk 158.

¹⁴ I. Pettai, I. Proos, V.-I. Laidmäe. Pere-ja naisevastane vägivald ja ohvrite tervis. Tallinn 2016, lk 4.

¹⁵ K. Perv. Perevägivald stratifikatsiooni mõjurina. Bakalaureusetöö. Tartu 2013, lk 37.

¹⁶ Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas. Uuringu aruanne. Teostaja TNS Emor. 2014, lk 28. – https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Norra_toetused/Koduse_ja_soopohise_vagivalla_vahendamise_programm/elani_ke_hoiakud_soopohise_vagivalla_ja_inimkaubanduse_valdkonnas2014_aruanne_tns_emor_loplik.pdf (21.03.2018).

aastat hiljem läbi viidud uuringu järgi olid vastavad protsendid 78% ning 19%.¹⁷ Seega oli teadlikkuse tase säilinud. Kõnekas on asjaolu, et lähisuhtevägivalda pere siseasjaks pidajaid oli keskmisest enam meeste, vanemate, s.o alates 50-aastaste inimeste, mitte-eestlaste ning madalama haridustasemega inimeste seas.¹⁸

Varjatud probleemiks muudab lähisuhtevägivalla mitte üksnes ühiskonnas juurdunud hoiakud, vaid ka see, et teatud lähisuhtevägivalla liike on keeruline tuvastada. Probleeme ei tekita ilmselt kehalise vägivalla kasutamine, kuna enamasti kaasnevad selle tagajärjel füüsilised muutused inimese organismis (vigastused, organite talituse häired jne), mida on võimalik näha ja fikseerida. Keerulisem on lugu aga näiteks vaimse vägivallaga, kuna seda ei ole võimalik mõõta, samuti on seda raske defineerida ja ära tunda.¹⁹ Olukorra teeb keerulisemaks asjaolu, et nagu füüsilise nii ka vaimse vägivalla puhul häbenevad ohvrid vägivallast rääkida ja abi paluda.²⁰

Lisaks on lähisuhtevägivallaga seotud palju müüte, mis toetavad mittesekkumist ning mis seega aitavad kaasa lähisuhtes aset leidva vägivalla varjatusele. Ühele sellisele müüdile, mille kohaselt lähisuhtevägivald arvatakse olevat omane üksnes vaesematele või alkoholilembestele peredele, sai viidatud juba eespool. Nimetagem siin veel mõnda levinuimat müüti: 1) vägivalla ohver on oma provotseeriva käitumisega vägivalla ise esile kutsunud; 2) ohver on vägivalla oma käitumise tõttu ära teeninud; 3) vägivallatsejal on teatud iseärasused (nt äkiline iseloom), mida ei saagi kuidagi muuta; 4) vägivaldse suhte saab peatada üksnes lahkumine.²¹

Kõik eelnev on viinud selleni, et ei lähisuhtevägivalla ohver ega ka kõrvalised isikud kipu pahatihti toimepandud vägivallaaktist õiguskaitseasutustele teatama. Samas on hea tõdeda, et siingi leiavad aset positiivsed muutused. Näiteks registreeriti 2016. a Eestis 3017 lähisuhtevägivalla kuritegu, mida oli 20 võrra enam kui 2015. a.²² 2015. a aga registreeriti

¹⁷ Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas, teostaja TNS Emor, 2016, lk 41. – <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/eesti-elanikkonna-teadlikkuse-uuring-soopohise-vagivalla-ja-inimkaubanduse-valdkonnas-2016> (21.03.2018).

¹⁸ TNS Emor (2014), lk 28.

¹⁹ TNS Emor (2014), lk 27, 28.

²⁰ TNS Emor (2014), lk 28.

²¹ M. Linno, K. Soo, J. Strömpl. Juhendmaterjal perevägivalla vähendamiseks ja ennetamiseks. Tallinn 2011, lk 14. – http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/perevagivalla_juhis_kovidele_ve_ebi.pdf (21.03.2018).

²² A. Ahven jt (koost). Kuritegevus Eestis 2016. Kriminaalpoliitika uuringud. Justiitsministeerium, Tallinn, 2017, lk 42. – <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-estis-2016-0> (21.03.2018).

lähisuhtevalla kuritegusid 2014. aastaga võrreldes kümnendiku võrra enam (2997 juhtumit) ning võrreldes 2011. aastaga tervelt 55% rohkem.²³ Ja ehkki 2017. a toimus lähisuhtevägivalla kuritegude registreerimise osas langus – registreeriti ligi 13% vähem lähisuhtevägivalla kuritegusid kui 2016. a –, jäi see umbes samale tasemele 2013. a ja 2014. a-ga.²⁴ On ilmselt alusetu arvata, et registreeritud juhtumite arv on kasvanud üksnes seetõttu, et peresuhted on Eestis viimastel aastatel olulisel määral vägivaldsemaks muutunud. Pigem tuleb tõdeda, et koos ühiskonnas tõusnud teadlikkusega lähisuhtevägivallast on kasvanud ka vägivallast teada andjate arv – kannatanud ise on hakanud julgemalt õiguskaitseorganitesse pöörduma, kuid ka kolmandad isikud on valmis toimuvat rohkem tähele panema ning sellest aktiivsemalt teada andma.²⁵

1.2. Lähisuhtevägivald karistusseadustikus

Eestis puudub eriseadus, mis reguleeriks lähisuhtevägivallaga seonduvat. Mis puudutab lähisuhtevägivalla karistusõiguslikku külge, siis see tuleneb karistusseadustikust (edaspidi KarS).²⁶

Kehtiva õiguse kohaselt käsitletakse lähisuhtevägivalla kuritegudena kõiki KarS-is sätestatud isikuvastaseid süütegusid (v.a surnutevastaseid süütegusid) (KarS 9. peatükk), samuti röövimist (KarS § 200 lg-d 1 ja 2) ja avaliku korra rasket rikkumist (KarS § 263 lg 1), mis on toimunud praeguste või endiste abikaasade, elukaaslaste või partnerite vahel, samuti sugulaste või hõimlaste vahel, hoolimata sellest, kas toimepanija elab või elas ohvriga samas eluruumis.²⁷

See, et Eestis karistatakse lähisuhtes toime pandud vägivallateo eest üldises korras, ei lange kokku rahvusvaheliste soovitustega, mis näevad ette perevägivalla eraldi kriminaliseerimise. Kompromissina sellisele nõudele jõustusi 01.01.2015. a KarS-i muudatused, millega toodi

²³ A. Ahven jt (koost). Kuritegevus Eestis 2015. Kriminaalpoliitika uuringud. Justiitsministeerium, Tallinn 2016, lk 34. – <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2015> (21.03.2018).

²⁴ A. Ahven jt (koost). Kuritegevus Eestis 2017. Kriminaalpoliitika uuringud. Justiitsministeerium, Tallinn, 2017, lk 40. – http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevuseestis_2017_veebi01.pdf (21.03.2018).

²⁵ Sellisel seisukohal oli ka toonane justiitsminister A. Anvelt oma kõnes, mille ta pidas rahvusvahelisel perevägivalla konverentsil „Perevägivalda kogenute abistamine Eestis – hetkeseis ja tulevikuvisionid“ Dorpati konverentsikeskuses Tartus 24.10.2014. a. – <http://www.just.ee/et/uudised/justiitsminister-andres-anvelt-perevagivalla-vastu-tuleb-julgelt-valja-astuda> (21.03.2018).

²⁶ Karistusseadustik. – RT I, 30.12.2017, 29.

²⁷ Kuritegevus Eestis 2017, lk 40.

seadustiku mõisteaparatuuri sisse lähi- ja sõltuvussuhe.²⁸ Nimelt muudeti KarS §-i 121 selliselt, et kvalifitseeriva tunnuseks lisati lähi- või sõltuvussuhtes toime pandud kehaline väärkohtlemine (KarS § 121 lg 2 p 2). Selline tegevus näitas väärtuspõhist lähenemist, millega sooviti anda signaal, et riik ei tolereeri lähisuhtevägivalda ning karmistab sellesse suhtumist ja sellele reageerimist.²⁹ Kui KarS § 121 lg 1, st kehalise väärkohtlemise üldkoosseis näeb karistusena ette rahalise karistuse või kuni 1-aastase vangistuse, siis KarS § 121 lg 2 p 2 kohaselt võib lähi- või sõltuvussuhtes toime pandud kehalise väärkohtlemise eest karistada märksa karmimalt, koguni kuni 5-aastase vangistusega. Seejuures määratletakse lähisuhet kui kahe või rohkema inimese vahelist pere-, sugulus-, põlvnevus-, hõimlus- või armastussuhet, sõltumata sellest, kas suhte osapooled jagavad elukohta, ning sõltuvussuhet kui suhet, mida iseloomustab vajadus teise inimese abi, toe ja hoolitsuse järele, kusjuures üldjuhul on teisest inimesest sõltuvuses lapsed, eakad ja tõsise terviserikkega inimesed.³⁰

Lisaks eelnevale täiendati KarS § 58, mis näeb ette karistust raskendavad asjaolud. Muudatused puudutasid KarS § 58 p 4. Kui varem nägi KarS § 58 p 4 sõnastus välja järgmine: „karistust raskendav asjaolu on süüteo toimepanemine isiku suhtes, kes on süüdlasest teenistuslikus või majanduslikus sõltuvuses, samuti süüdlase pereliikme, temaga koos elava isiku või süüdlasest muul viisil perekondlikus sõltuvuses oleva isiku suhtes“, siis nüüd sõnastati see ümber järgnevalt: „karistust raskendav asjaolu on süüteo toimepanemine isiku suhtes, kes on süüdlasest teenistuslikus või majanduslikus sõltuvuses, samuti süüdlase endise või praeguse pereliikme, süüdlasega koos elava isiku või süüdlasest muul viisil perekondlikus sõltuvuses oleva isiku suhtes“. Seega lisati siia karistust raskendava asjaoluna süüteo toimepanemine endise perekonnaliikme suhtes, et katta võimalikult palju lähisuhtevägivalla juhtumeid, kuna lähisuhe hõlmab ka endisi abikaasasid ja elukaaslasi. Samuti täiendati KarS § 58 p-ga 13, mis näeb raskendava asjaoluna ette isikuvastase süüteo toimepanemise täisealise poolt alaealise juuresolekul. See toodi sisse kui üks meede teiste seas, mis aitaks purustada vägivalla nõiaringi – olukorda, kus lapsed õpivad vägivalla kasutamist peresuhetes ja hakkavad seda normaalseks pidama.³¹

²⁸ Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (554 SE) seletuskiri, lk 5. – <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad/> (21.03.2018).

²⁹ Samas.

³⁰ Samas.

³¹ Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018: 2014. aasta täitmise ettekanne. – http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/kriminaalpoliitika_arengusuunad_2014.pdf (21.03.2018).

06.07.2017. a jõustusi KarS-i muudatused, millega lisandus muu hulgas uus kuriteokoosseis – ahistav jälitamine (KarS § 157³²). Ahistav jälitamine seisneb teise isikuga korduva või järjepideva kontakti otsimises, tema jälgimises või muul viisil teise isiku tahte vastaselt tema eraellu sekkumises, kui selle eesmärk või tagajärg on teist isikut hirmutada, alandada või muul viisil oluliselt häirida. Oluline on seda käesolevalt märkida, kuna statistika näitab, et valdaval osal, s.o 65% ahistamisjuhtudest osutub ahistajaks ohvri endine elukaaslane või abikaasa, st ohvriga lähisuhtes olev isik.³² Järelikult aitab see koosseis lisaks KarS §-s 120 sätestatud ähvardamise koosseisule tõkestada ka lähisuhtes esinevaid muid vaimse vägivalla ilminguid (jälitamist ja kontrollimist).

Tuleb märkida, et nii mitmedki lähisuhtevägivalla ilmingud ei ole kehtivas õiguses kriminaliseerimist leidnud. Näiteks laste ja vanurite puhul võib lähisuhtes toime pandud väärkohtlemine hõlmata ka üksnes hooletusse jätmist, kuid otsest sätet KarS-is selle kohta ei leia. Samuti ei ole kriminaliseeritud lähisuhtes toime pandud majanduslik vägivald, v.a juhul, kui tegu on röövimisega. Vaimnegi vägivald on kuritegu üksnes KarS § 120 lg-s 1 toodud juhul, st üksnes siis, kui ähvardatakse tapmisega, tervisekahjustuse tekitamisega või olulises ulatuses vara rikkumise või hävitamisega ning kui on olnud alust karta ähvarduse täideviimist, või kui tegu on ahistava jälitamisega KarS § 157³.

Mis puudutab lähisuhtevägivalla kuritegude statistikat, siis näiteks 2017. a oli ca iga kümnes Eestis registreeritud kuritegu seotud lähisuhtevägivallaga. 2011. a oli vastav suhe 4,6%, 2012. a 5,5%, 2013. a 6,9% ning 2014. a 7,2%. 2015. a 9,2%, 2016. a 10,4%.³³ Seejuures 2017. aastal domineerisid lähisuhtevägivalla juhtumite seas kehalise väärkohtlemise (KarS § 121) juhtumid: kõigist registreeritud lähisuhtevägivalla kuritegudest oli neid 86% ja kõigist kehalise väärkohtlemise juhtumitest oli neid 48%³⁴ (nt 2016. aastal olid vastavad arvud 84,5% ja 52,8%³⁵).

1.3. Lähisuhtevägivalla tagajärjed ohvritele

Vaatamata sellele, et lähisuhtevägivalla esinemisel leidub ohvreid mõlema soo esindajate hulgas, vajavad naised suuremat kaitset. Seda tingivad kaks peamist asjaolu: 1) naiste ja tüdrukute sotsiaalne positsioon patriarhaalses ühiskonnas, millel on sügav ajalooline ja

³² Kuritegevus Eestis 2017, lk 40.

³³ Samas.

³⁴ Samas, lk 41.

³⁵ Kuritegevus Eestis 2016, lk 42.

kultuuriline taust, ning 2) naiste bioloogilisest eripärast tulenev füüsiline nõrkus võrreldes meessooga. Ka Istanbuli konventsiooni preambulis tunnistatakse, et ehkki lähisuhtevägivalla ohvriks võivad olla ka mehed, valitseb naiste ja tütarlaste puhul meestest suurem oht langeda vägivalla ohvriks. Samas märgitakse ka, et naiste suurem risk osutada vägivalla ohvriks lähtub naiste ja meeste ajalooliselt kujunenud ebavõrdsetest võimusuhetest ning meeste ülemvõimust naiste üle.

Kinnitust sellele väitele annavad statistilised uuringud. Näiteks 2013. aastal oli Eestis registreeritud lähisuhtevägivalla juhtudest 92%-l vägivallatsejateks mehed, ohvritest 84% olid naised; paarisuhtevägivalla puhul olid 96% juhtudest vägivallatseja mees ja ohver naine.³⁶ 2015. aastal olid kõigist Eestis registreeritud perevågivallatsejatest 88% mehed ja 11% naised, 1% juhtudel oli vägivallatsejateks nii naine kui mees, lähisuhtevägivalla ohvritest olid 82% naised ja 16% mehed, ülejäänud olid mitme eri soost kannatanuga juhtumid.³⁷ 2017. a oli lähisuhtevägivalla toimepanijatest 86% mehed ja 12% naised, 2% juhtudel olid vägivallatsejateks nii naine kui mees, perevågivalla ohvritest olid aga 79% naised ja 18% mehed, ülejäänud 3% olid eri soost kannatanuga juhtumid.³⁸ Lisaks näitavad erinevad uuringud, et juhul kui vägivallatsejaks ongi naine, siis erineb tema poolt kasutatav vägivald oluliselt meessoost vägivallatseja poolt toime pandavast vägivallast. Erinevused ilmnevad vägivalla raskusastmes, motiveerituses, tagajärgedes kui ka situatsioonilistes tegurites.³⁹ Nii näiteks on naiste poolt kasutatav vägivald peamiselt psüühilist laadi, mehed kasutavad aga rohkem kehalist ja seksuaalset vägivalda. Kui naised kasutavad vägivalda enamasti reaktsioonina stressi või frustratsiooni korral (ekspressiivne vägivald) või enesekaitsena mehe vägivalduse puhul, siis meeste vägivald on märksa enam ajendatud soovist domineerida ja kontrollida (instrumentaalne vägivald). Ehkki ka naiste vägivald võib olla motiveeritud soovist oma partnerit kontrollida, siis valdavalt rakendavad naised kontrolli lühiajaliselt ning mingis konkreetses olukorras, meeste kontroll on aga püsivam ning tervet paarisuhet läbivam.⁴⁰

³⁶ A. Ahven jt (koost). Kuritegevus Eestis 2013. Kriminaalpoliitika uuringud. Justiitsministeerium, Tallinn 2014, lk 28-29. – http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/18._kuritegevus_ees_tis_2013.pdf (21.03.2018).

³⁷ Kuritegevus Eestis 2015, lk 36.

³⁸ Kuritegevus Eestis 2017, lk 40.

³⁹ M. Linno, K. Soo, J. Strömpl (2011), lk 7.

⁴⁰ Samas.

Lähisuhtevägivald toob ohvri tervisele reeglina kaasa väga ulatuslikud kahjulikud tagajärjed. Seejuures võib vägivald ohvrile mõju avaldada mitmel erineval moel, põhjustades nähtavaid tagajärgi, nagu füüsilised vigastused, aga ka varjatumaid märke (nt hirmutunne ja madal enesehinnang).⁴¹ Rõhutada tuleb sedagi, et harva põhjustab vägivaldaakt ohvrile vaid ühe kahjuliku tagajärje – lähisuhtevägivalda puhul on tegu väga keerulise ja kompleksse nähtusega ning kompleksed ning omavahel läbi põimunud on ka selle mõjud.

Lähisuhtevägivald mõjutab kehalist tervist. Kehaline, aga ka seksuaalne vägivald võivad ohvrile põhjustada nähtavaid füüsilisi vigastusi, nt nagu haavad, verevalumid, luumurrud, nihestused, põrutused, murdunud hambad, siseorganite vigastused vms, samuti kuulmise ja nägemise langus või kadumine jne. Pikaajalise kehalise ja vaimse vägivalda kogemine võib viia pideva pingele ja stressi tõttu krooniliste haiguste väljakujunemiseni.⁴² Näiteks selgus Eestis 2009. a läbi viidud uuringust, mille raames küsitleti paarisuhtes vägivalda kogenud naisi, et neil oli vägivalda tagajärjel tekkinud mitmesuguseid kergemaid ja raskemaid tervisehädaasid. Esmalt toodi välja füüsilise rünnaku käigus saadud vigastusi: sinikaid, haavu, verejooksusid, luumurre, peapõrutusi, põletusi jne, kuid naiste sõnul oli vägivald põhjustanud neile ka mitmeid progresseeruvaid haigusi, näiteks artriiti, maksahaigusi, käte värisemist, närvi-, mälu- ja nägemiskahjustusi, trombe ning kõrget vererõhku.⁴³ Ka Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi poolt 2015. a teostatud uuring kinnitas, et ohvrite puhul oli erinevate haiguste (selja- ja kaelaprobleemid, käte- ja jalgade probleemid, probleemid nägemisega, migreen või sagedased peavalud jne) sagedasemad kui mitteohvrite grupis.⁴⁴

Vägivald, eelkõige seksuaalne ja kehaline vägivald avaldab negatiivset mõju ka naissoost ohvri reproduktiivtervisele. Seksuaalvahekorda sundimine füüsilise jõu kasutamisega võib tekitada ohvrile vigastusi. Nii peksmine kui vägistamine võivad lõppeda raseduse katkemisega. Üheks seksuaalse vägivalda tagajärjeks, mõnikord ka otseseks eesmärgiks on naise rasestamine vastu tema tahtmist.⁴⁵ Näiteks Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi poolt 2015. a läbi viidud uuringu kohaselt oli vägivalda ohvrite hulgas mitteohvritega võrreldes tunduvalt suurem osakaal neil, kel oli esinenud soovimatut rasestumist, kusjuures põhjusena

⁴¹ Naistevastase vägivalda käsiraamat lasteaednikele. – <http://www.enu.ee/naistevastane-vagivald/index.php?keel=1&id=581> (21.03.2018).

⁴² Naistevastase vägivalda käsiraamat lasteaednikele.

⁴³ K. Soo, A. Laas. Vägivalla mõju naistele. Naistevastane vägivald paarisuhtes ja töökohal. Tartu 2009, lk 23.

⁴⁴ I. Pettai, I. Proos, V.-I. Laidmäe (2016), lk 51.

⁴⁵ Naistevastase vägivalda käsiraamat lasteaednikele.

nimetati kõige sagedamini seda, et ei kasutatud rasestumisvastaseid vahendeid või et vahekord oli partneri poolt peale sunnitud.⁴⁶

Vaieldamatult avaldab lähisuhtevägivald mõju ka ohvri vaimsele tervisele. Ühekordne vägivallajuhtum võib ohvris põhjustada šoki ja pahameeletunde, mis aja jooksul möödub. Korduv vägivalla kogemine ja stressirohke elu koos vägivallatsejaga, nagu lähisuhtevägivalla puhul tihti on, võivad ohvrile põhjustada tõsise psüühilise trauma, mis võib viia kestva meeleolu languseni ning depressiooni ja ärevushäire tekkimiseni. Pidev alavääristamine ja süüdistamine alandab ohvri enesehinnangut ning tekitab temas väärtusetuse tunde. Eelkõige naissoost ohvrid võivad kogeda vägivalla tõttu tõsist hirmu, mis vägivalla kordudes muutub süstemaatiliseks. Näiteks võib naine tunda hirmu ka siis, kui partner ei ole otseselt vägivaldne või on kodust ära. Alanenud meeleolu, kadunud eneseusk ja hirm vähendavad ohvri teotahet ning võimet vägivallale lahendust leida. Häbi- ja süütunne alandavad aga valmisolekut juhtunust rääkida ning abi otsida.⁴⁷ Selline vaimne ja emotsionaalne madalseis võib halvematel juhtudel viia ohvri enesetapuni.⁴⁸ Juba ülal viidatud 2009. a läbi viidud Eesti-sisese uuringu käigus leidis kinnitust, et ehkki kehaline vägivald põhjustab küll vigastusi ja valu, on vaimset vägivalda siiski palju raskem taluda. Vaimne vägivald põhjustab pikaaegseid psühholoogilisi vaevusi ja häireid. Paljud naised teatasid depressiooni põdemisest või viitasid selle sümptomitele: väsimusele, jõuetusele, ärevusele, uneprobleemidele, enesehinnangu ja -kindluse langusele, söömishäiretele. Uuringus leidis kinnitust seegi, et mõned naised elasid vägivalda nii rängalt üle, et olid mõelnud enesetapule või olid seda püüdnud juba ka toime panna.⁴⁹ Ka Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi 2015. a uuringus nimetasid naisohvrid psüühiliste sümptomitena stressi ja pidevat pingeseisundit, väsimust, närvilisust ja depressiooni, mälu halvenemist ja keskendusvõime langust ning selgus, et naisohvritest iga viies kasutas rahusteid ning iga kümnes antidepressante, samal ajal kui mitteohvrite hulgas kasutas rahusteid iga kümnes ning antidepressante iga kolmekümne kolmas naine. Enesetapule oli mõelnud naisohvritest iga viies.⁵⁰

Lähisuhtevägivalla kogemine võib viia ka negatiivsete käitumisviiside ilmnemisele ohvri juures. Näiteks võib ohver vägivalla tagajärjena hakata tarbima alkoholi või muid

⁴⁶ I. Pettai, I. Proos, V.-I. Laidmäe (2016), lk 55.

⁴⁷ Samas.

⁴⁸ S. Loue. Intimate Partner Violence. Societal, Medical, Legal and Individual Responses. SpringerScience+Business Media, LCC, 2001, pp 138-139.

⁴⁹ K. Soo, A. Laas (2009), lk 23.

⁵⁰ I. Pettai, I. Proos, V.-I. Laidmäe (2016), lk 54, 57.

joovastavaid aineid. Samuti võib ta hakata suitsetama. Kui vägivald on korduv ja pikaajaline, võib joovastavate ainete tarbimine sagedana ning lõppeda sõltuvuse tekkimisega. Vägivallast tingitud madal enesehinnang, ärevus ja lootusetusetunne viivad ohvri soovini reaalsusest põgeneda, mistõttu võib ta hakata käituma ennastkahjustavalt.⁵¹ Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi 2015. a uuringu tulemused viitasid üheselt koduse vägivalla ohvrite tervistkahjustavale käitumisele: selgus, et naisohvritest suitsetavad igapäevaselt või vahetevahel 37%, tarbivad alkoholi sagedamini kui mitu korda kuus 39% ja on proovinud või tarvitavad pidevalt narkootikume 21%. Mitteohvritest naiste puhul olid vastavad näitajad märksa madalamad – 24%, 30% ning 8%.⁵²

Uuringud näitavad, et ohvrid võivad vägivallale reageerida ka sotsiaalse isolatsiooniga. Näiteks kui vägivallatseja põhjendab vägivalla kasutamist sellega, et ohver tuli hilja töölt või koolist, siis selleks, et vältida tulevikus uusi vägivallaakte, võib ohver tööl või koolis käimisest hoopiski loobuda.⁵³ Ohver võib ka varasemast elust eemale tõmbuda ning lõpetada läbikäimise oma endise suhtlusringkonnaga partneri kontrolliva käitumismaneeri tõttu.⁵⁴ Sõprade ja lähedastega suhtlemise katkestamise põhjuseks võib olla ka soov vältida partneri negatiivset kriitikat.⁵⁵ Häbitunne vägivalla kogemise pärast ja vigastuste varjamine võivad samuti ajendada ohvrit loobuma sugulaste ja tuttavatega koos aega veetmast või hobidega tegelemast.⁵⁶ Selles kontekstis on kahtlemata väga oluline see, missugune on ohvri läbisaamine oma sugulaste, eelkõige emaga, samuti sõpradega ning kui palju mõistmist ja toetust ta neilt leiab: kui sugulased ja sõbrad toetavad ohvrit aktiivselt, pakuvad talle materiaalselt abi, vaimset tuge ja mõistvat suhtumist, siis ei teki nõnda kergelt ka isoleeritust.

Kauakestev vägivald suurendab ohvri allaheitlikkust ja haavatavust ning viib vägivalla tagajärgede korduva kogemiseni aja jooksul. Näiteks varasemate traumade tagajärjed võivad ohvril hilisemates vägivallainsidentides vallandada palju tõsisemaid emotsionaalseid reaktsioone. Samas võib vägivalda kogenu järgmiste rünnakute ees muutuda üha abitumaks ja

⁵¹ Naistevastase vägivalla käsiraamat lasteaednikule.

⁵² I. Pettai, I. Proos, V.-I. Laidmäe (2016), lk 56.

⁵³ S. Loue (2001), p 140.

⁵⁴ Samas.

⁵⁵ Naistevastase vägivalla käsiraamat lasteaednikele.

⁵⁶ Samas.

kaitsetumaks. Madala enesehinnangu ja toetavate lähedaste puudumisel võib ta pikkadeks aastateks (kui mitte kogu eluks) jääda suletud vägivallaringi.⁵⁷

Mis puudutab lapsi, siis tuleb rõhutada, et neid mõjutab vägivalla kogemine alati. Samas sõltub vägivalla mõju ulatus konkreetsest lapsest (nt tema vanusest, arengutasemest ja isiksuseomadustest), tema suhtes toime pandud väärkohtlemise iseärasustest (nt kestusest, sagedusest, vägivalla raskusastmest), samuti teiste pereliikmete reaktsioonist toimunud vägivallaaktile. Näiteks on vägivalla tagajärjed muude samasuguste tingimuste korral kergemad, kui pereliige (ema, isa, vend-õde) asub pärast väärkohtlemise ilmsikstulekut väärkoheldud lapse, mitte aga vägivallatseja poolele.⁵⁸ Käesoleva töö kontekstist lähtuvalt on oluline märkida, et väärkohtlemise tagajärjed on lapsele tõsisemad, kui toimepanijaks on lapsele lähedane inimene.⁵⁹ Last mõjutab lisaks kogetavale vägivallale täiendavalt see, et kannatada saab usaldussuhe tema ja lähedase pereliikme vahel. Arvestada tuleb sellega, et selline usaldussuhe on lapse puhul reeglina oluliselt intensiivsem kui näiteks kahe täiskasvanu vahel, kuna laps on oma väheste oskuste, kogemuste ja võimaluste poolest eriti kaitsetus seisundis ning toetub oma eksistentsis suurel määral enda lähikondsetele. Seega on lähisuhtes aset leidnud vägivald lapsele alati negatiivsema mõjuga kui tema vastu toimepandud vägivallaakt mistahes muus suhtes.

Paljud uuringud toovad välja selle, et last mõjutab negatiivselt mitte üksnes temale endale suunatud otsene vägivald, vaid ka teise pereliikme suhtes kasutatav vägivald, mida ta näeb või kuuleb pealt (st kaudne vägivald).⁶⁰ Laste puhul on sellist vägivalda nimetatud omaette väärkohtlemise vormiks,⁶¹ kuna tagajärjed sarnanevad otsese vägivalla omadega: võivad tekkida pikaajalised kehalised, vaimsed või emotsionaalsed vaegused, ning ohvrustumise tõenäosus on seda suurem, mida kauem sellise vägivalla kõrvaltkogemine kestab ning mida rohkematel kordadel see toimub.⁶² Ka Istanbuli konventsiooni art 26 viitab eraldi lastele kui kaudse vägivalla ohvritele ning näeb ette kohustuse pakkuda vägivalla tunnistajateks olnud lastele kaitset ja tuge. Seejuures on oluline rõhutada, et lapsi mõjutab mitte üksnes pealt nähtud/kuuldud kehaline vägivald, vaid ka teised vägivallaliigid, mida nad kõrvalt kogevad.

⁵⁷ Samas.

⁵⁸ R. Soonets jt. Laste väärkohtlemine. Tartu 1997, lk 111.

⁵⁹ Samas.

⁶⁰ Vt H. Saunders, C. McGee. Childhood Experiences of Domestic Violence. Jessica Kingsley Publishers 2000, p 69; M. Allen. Social Work and Intimate Partner Violence. London and New York 2013, lk 116.

⁶¹ M. Linno, K. Soo, J. Strömpl (2011), lk 9; R. Soonets (1997), lk 95.

⁶² H. Saunders, C. McGee. (2000), lk 69-70; M. Allen (2013), lk 116.

Näiteks osutavad uuringud sellele, et vaimne vägivald, mis naisele lähisuhtes osaks saab, võib samavõrra mõjutada tema last.⁶³ Nagu otsesegi vägivalda puhul, sõltub ka kaudse vägivalda mõju ulatus konkreetsest lapsest, kõrvalt kogetud väärkohtlemise iseärasustest ning pereliikmete reaktsioonist toimunud vägivaldaaktile.⁶⁴ Lisaks sõltub kaudse vägivalda mõju sellest, missugune suhe on lapsel vägivallatsejaga ning missugune ohvriga.⁶⁵ Eestis 2009. a läbi viidud uuringus, millele autor viitas juba eespool, leidis kinnitust tõsiasi, et lapsed olid paljude vägivallantsidentide tunnistajateks. Vestlustest selgus, et see oli lastele jätnud tõsiseid tagajärgi – nii nende tervisele, õpiedukusele, sotsiaalsetele suhetele kui käitumisele. Vägi vald oli mõjutanud ka naise ja lapse vahelisi suhteid. Resümeeriti, et kuna paljud vägi valdsed mehed kasutasid laste juuresolekul oma partneri halvustamise taktikat naise kontrollimiseks, siis langetas see oluliselt naise respekti oma laste silmis. Lapsed õppisid oma emale mitte kuuletuma ja teda mitte austama ning pikapeale võõrandusid temast. Ent samas oli ka juhtumeid, kus lapsed astusid vägi valda korral ema kaitseks välja või toetasid teda vaimselt.⁶⁶

On oluline rõhutada, et vägi valda kogemine lapseas mõjutab reeglina inimese hoiakuid ja käitumist, samuti toimetulekut täiskasvanuna. Kehaliselt väärkoheldud laste puhul on suur tõenäosus, et täiskasvanuikka jõudes ning lapsevanemaks saades hakkavad nad ka ise oma laste kallal vägi valda kasutama.⁶⁷ Seksuaalselt väärkoheldud lapsel võib häiruda sooidentsus: ta võib täiskasvanuna omaks võtta vastassoole iseloomuliku käitumistehnika, võivad tekkida häired tema seksuaalses sättumuses, mistõttu ta võib hakata eelistama homoseksuaalseid suhteid.⁶⁸ Vaimse vägi valda tõttu võib aga pärssuda lapse vaimne areng ning ta võib täiskasvanueas olla madaldunud intellektiga. Lisaks võib laps muutuda kergelt haavatavaks, võib väheneda tema enesehinnang ning võime end väärtustada. Vaimse vägi valda mõjus kasvanud laps areneb suure tõenäosusega sotsiaalselt saamatuks. Kõrgenenud haavatavuse tõttu võib ta kergemini sattuda ka erinevatesse konfliktsetesse situatsioonidesse ning suure tõenäosusega muutub ta omaealiste hulgas tõrjutuks.⁶⁹

⁶³ H. Saunders, C. McGee. (2000), lk 69-70.

⁶⁴ Samas.

⁶⁵ S. Loue (2001), lk 149.

⁶⁶ K. Soo, A. Laas (2009), lk 25.

⁶⁷ R. Soenets jt (1997), lk-d 96, 112-119.

⁶⁸ Samas, lk 199-122.

⁶⁹ Samas, lk 95.

2. Ohvriabi olemus, liigid, kujunemine ja õiguslik raamistik

2.1. Ohvriabi olemus ja liigid

Ei Istanbuli konventsioon ega Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2012/29/EL, mis sätestavad ohvritele pakutavate tugiteenuste miinimumnõuded, defineeri ohvriabi mõistet.

Ka kehtivas õiguses puudub ohvriabi legaalseaduse definitsioon. OAS-i põhjal võib öelda, et tegu on üldmõistega, mis haarab enda alla erinevaid kuriteoohvritele pakutavaid teenuseid ja riigipoolseid hüvitisi,⁷⁰ mille eesmärk on ohvrile kuriteoga kaasnenud füüsiliste, vaimsete või emotsionaalsete, samuti materiaalsete kahjude tasandamine ja/või heastamine ning tema edasise toimetulekuvõime säilitamine või parandamine.

Kitsamalt võib kehtivas õiguses ohvriabi mõista ohvriabiteenusena tähenduses. OAS § 3 lg 1 kohaselt on ohvriabiteenus avalik teenus, mille eesmärgiks on kuriteo, hooletuse või halva kohtlemise või füüsilise, vaimse või seksuaalse vägivalla ohvriks langenud isikute toimetulekuvõime säilitamine või parandamine. Sama seaduse § 3 lg 2 p-d 1 ja 2 täpsustavad, et ohvriabiteenus osutamine seisneb ohvri nõustamises ning tema abistamises suhtlemisel riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustega ning juriidiliste isikutega. OAS § 3 lg 2¹ ja lg 2 p-de 3-9 kohaselt on inimkaubanduse ohvril ja seksuaalselt väärkoheldud alaealisel ohvriabiteenusena raames lisaks eelnevale tagatud ka: 1) turvaline majutus; 2) toitlustus; 3) vajalikud tervishoiuteenused; 4) vajalik materiaalne abi; 5) vajalik psühholoogiline; 6) vajalik tõlketeenus ohvriabiteenusena raames osutatavate teenuste saamiseks ning 7) muud ohvri füüsiliseks ja psühhosotsiaalseks taastumiseks vajalikud teenused.

Pakutava toetuse iseloomu poolest saab ohvriabi liigitada materiaalseks ja mittemateriaalseks.⁷¹ Materiaalse ohvriabi moodustavad ohvrile või tema pereliikmetele pakutavad rahalised toetused ja hüvitised, samuti näiteks majutusteenus, mittemateriaalne ohvriabi on aga näiteks psühholoogiline või esmane kriisinõustamine, juriidiline nõustamine jne.

Abi ulatusest lähtuvalt saab ohvriabi jagada üldiseks ohvriabiteenusena ja spetsialiseeritud ehk suunatud ohvriabiteenusena. Üldise ohvriabiteenusena sisuks on abi ja nõustamine, mida

⁷⁰ Eestis nt ohvriabiteenus, lepitusteenus, naiste tugikeskuse teenus, psühholoogilise abi kulu hüvitist ja vägivalgakuriteo ohvritele makstavat riiklikku hüvitist.

⁷¹ See ja järgnevad liigitused on välja pakutud töö autori enda poolt.

pakutakse kuriteoohvrile tulenevalt ebaõigussisuga teo toimepanemise faktist ilma tema erivajadusi arvestamata. Samal ajal vajavad paljud ohvrid individuaalset lähenemist ning selleks, et nad saaksid oma õigusi igakülgselt kaitsta, on neile vaja osutada eriotstarbelist abi tulenevalt nende haavatavast seisundist (nt lapsohvrid, vaimselt alaarenenud ohvrid), nende vastu toime pandud kuriteo olemusest (nt seksuaalse vägivalla või inimkaubanduse ohvrid) või nende erilisest suhtest vägivalla toimepanijaga (lähisuhtevägivalla ohvrid). Sellise spetsialiseeritud toetuse eesmärk on tagada ohvrite võimestamine optimaalse toetuse ja nende spetsiifiliste vajaduste jaoks kohandatud abi kaudu.⁷² Selliseid teenuseid nimetatakse spetsialiseeritud ehk suunatud ohvriabiteenusteks ning need teenused võivad hõlmata näiteks varjupaiga või turvalise eluaseme pakkumist, kiireloomulist meditsiinilist abi, lühi- või pikaaegset psühholoogilist nõustamist, traumaabi, õiguslast kaitset ning eriteenuseid lastele kui otsestele või kaudsetele ohvritele.

Teenuse sisu järgi võib ohvriabi liigitada järgnevalt:

- majutusteenus – ohvrile tagatav viivitamatu ööpäevaringne ligipääs turvalisele majutusele;
- tugitelefoni teenus – ööpäevaringne tasuta telefoniteenus, kus saab asjakohast toetust ja kriisinõustamist ning mis suunab helistajat edasi otseste teenusepakkujate, näiteks varjupaiga või politsei juurde;
- psühholoogiline nõustamine – professionaalne psühholoogiline abi eesmärgiga aidata ohvrit toime tulla kuriteosündmusega kaasnenud traumaatilise kogemusega, parandada tema emotsionaalset heaolu, leevendada pingeid, lahendada kriise ja probleeme;
- juriidiline nõustamine – professionaalne õiguslane abi eesmärgiga teavitada ohvrit sellest, millised on tema seadustega tagatud õigused; kuidas koostada erinevaid juriidilisi dokumente, nt hagiavaldust kohtusse, toetuste taotlemise avaldusi riigile või kohalikule omavalistusele jne; missuguseid õigus- jm toiminguid teha;
- kuriteoga tekitatud kahju hüvitamine riigi poolt – tõsisema tervisekahjustuse või kehavigastuse (sh surma) korral riigi poolt ohvrile garanteeritav hüvitismehhanism, tasandamaks ohvrile kuriteoga tekitatud kahju juhul, kui teo toimepanijalt endalt ei ole võimalik hüvitist saada (nt kui teo toimepanijat ei ole suudetud kindlaks teha, ta on

⁷² Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, p 28. - <https://rm.coe.int/16800d383a> (21.03.2018).

tunnistatud süüvõimetuks või kui teo toimepanijal puuduvad vahendid hüvitise maksmiseks ohvrile);⁷³

- kulude hüvitamine – riigi poolt tagatav hüvitis eesmärgiga tagada ohvri või tema perekonnaliikme sotsiaalne toimetulekuvõime;⁷⁴
- lepitusteenus – erapooletu lepitaja poolt pakutav vahendusteenus eesmärgiga lahendada kuriteole viinud konflikt ning lepitada ohver ning kurjategija;⁷⁵
- tugiisikuteenus – ohvri saatmine politseis, kohtus jm asutustes, tema toetamine ja nõustamine suhtlemisel ametiisikutega jne.

Veel saab ohvriabi jagada liit- ehk kompleks- ning üksikteenuseks. Ohvriabi liit- ehk kompleksteenuse on tugiteenus, mis koosneb mitmest teenusekomponendist. Liitteenus on näiteks naiste tugikeskuse teenus, kus ohvrile ja temaga kaasas olevale lapsele pakutakse majutusteenust ning erinevaid nõustamisteenuseid (esmast kriisinõustamist, juhtumipõhist nõustamist, psühholoogilist nõustamist jne). Liit- ehk kompleksteenusele vastandub üksikteenus, nt lepitusteenus, mis keskendub ühele teenusele.

2.2. Ohvriabi kujunemine ja ohvriabi rahvusvahelised miinimumstandardid

20. sajandi teist poolt iseloomustab inimõiguste laiaulatuslik positiveerimine. Üldiste inimõiguste kõrval hakati ühiskonnas üha enam tähelepanu pöörama spetsiaalset kaitset vajavatele isikutegruppidele. Kui aus kohtumõistmine ning süüdistatava õigused olid positiveerimist leidnud juba olulisemates rahvusvahelistes inimõigusalasest aktides, mille mõjul leidsid need tee ka riikide siseriiklikesse õigusaktidesse, siis kuriteoohvrite õiguste kaitse ei olnud seni veel laiemat kõlapinda leidnud. Kriminaalõiguse keskne teema oli süüdlase karistamine ning süütuse presumptsioonist lähtuv süüdistatava menetluslike õiguste tagamine.

20. sajandi lõpu lähenedes hakkasid senised arusaamad teisenema. Seda tingisid mitmed muutused, mis ühiskonnas tol ajal aset leidsid. Ajavahemikus varastest 50-ndatest kuni 1990-ndate keskpaigani oldi tunnistajaks kuritegevuse dramaatilisele kasvule enamikes kaasaegsetes tööstusriikides. 1960-70ndatel tõusis teatud eriti haavatavate ohvrigruppide – perevägivalla-, vägistamis-, väärkoheldud laste jt vägivallaohvrite – eneseteadlikkus, pead

⁷³ Vt nt OAS 3. ptk.

⁷⁴ Vt nt OAS 2¹. ptk.

⁷⁵ E. Kergandberg, P. Pikamäe (koost). Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, 2012, lk 489.

tõstsid äärmusfeministlikud ideed. See päädis nende gruppide aktiivse tegevusega ühiskondlikul tasandil. Nii riigi kui ka kohaliku tasandi poliitika ja tegevuse parema kujundamise eesmärgil hakati paljudes riikides (nt USA-s, Kanadas, Suurbritannias, Austraalias, Madalmaades, Šveitsis) läbi viima laiapõhjalisi uuringuid, sh kuritegevuse ja nende ohvrite kohta.⁷⁶ Selliste protsesside tulemusena jõuti tõdemusele, et kriminaalõigus ei saa keskenduda üksnes süüdlasele. Kuriteoga ei rikuta mitte üksnes ühiskondlikke norme, vaid ka kuriteoohvri kui üksikisiku õigusi. Sellest tulenes, et järjest enam hakati tähelepanu pöörama ka kuriteoohvrite ning nende lähedaste õigustele ning sellele, kuidas neile heastada kuriteoga tekitatud kahju ning tagada nende edasine toimetulekuvõime.

Hakkasid tekkima kuriteoohvrite õiguste eest seisvad kodanikuliikumised ning võeti vastu esimesed ohvrite olukorda parandavad õigusaktid.

Teenäitajaks selles vallas oli Ühendkuningriik. Esimesed ühiskondlikel alustel toimivad ohvriabiteenistused tekkisid seal juba 1960-ndatel aastatel.⁷⁷ 1964. aastal rajati seal ka süsteem, mis andis ohvrile võimaluse taotleda riigilt hüvitist vägivallakuriteoga tekitatud vigastuste eest.⁷⁸ 1974. a asutati Bristolis mittetulunduslik valitsusväline organisatsioon – Bristolis Ohvriabi. See loodi grupi kriminaalhooldusametnike poolt, kes nägid, et süüdistatavatele oli kaitse (eriti kohtus) tagatud, kuid kuriteoohvritele sarnast toetavat teenust ei pakutud.⁷⁹ Bristolis Ohvriabi eeskujul loodi analoogseid organisatsioone üle kogu riigi. 1979. a asutati Rahvuslik Ohvrite Abistamise Ühing, mis 1980. aastal hõlmas juba 256 erinevat ohvriabiühingut.⁸⁰

Ameerika Ühendriikides käivitati esimesed ohvriabiprogrammid 1972. a.⁸¹ Sellele järgnes ohvriabi tormiline areng. 1980-ndate lõpuks oli enamikes osariikides vastu võetud deklaratsioonid ohvrite õiguste kohta ning seadused ohvritele riigipoolse hüvitise maksmiseks. Üle kogu riigi oli peaaegu 6000 ohvrite õigustega tegelevat programmi.

⁷⁶ J. Dignam. *Understanding Victims And Restorative Justice*. Berkshire, 2007, lk 14-16.

⁷⁷ R. Mawby. *Victim Support in England and Wales: The End of an Era?* – *International Review of Victimology*. 2016, Vol 22(3), pp 203-221.

⁷⁸ Samas.

⁷⁹ European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). *Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims*, lk 20. – <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/victims-crime-eu-extent-and-nature-support-victims> (21.03.2018).

⁸⁰ R. Mawby (2016), pp 203-221.

⁸¹ M. A. Young. *Victim Assistance in United States: The End of the Beginning*. – *International Review of Victimology*, 1990, Vol 1, pp 181-199.

Enamikes osariikides olid ette nähtud toetused nii üldistele ohvriabiteenistustele kui ka spetsiaalselt lähisuhtevägivallaga tegelevatele teenistustele.⁸²

Saksamaal loodi ohvriabiteenistus Weisser Ring 1976. a.⁸³ Tegu on mittetulundusühinguga, millel on harukontorid üle Saksamaa. Nende tegevus käib kahel suunal: tegeldakse ohvritele materiaalse kahju hüvitamisega, selle kõrval aga toimub laialdane preventiivne töö kuritegude ennetamise ja elanikkonna teavitamise eesmärgiga. 1997. a oli Weisser Ring'i liikmete arv ligi 7000, millele lisandus 2300 vabatahtlikku, kellest suurem osa olid endised politseiametnikud ja juristid.⁸⁴

Vaid kaks aastat hiljem, st 1978. a asutati Weisser Ring ka Austrias, samal aastal asutati Viinis ka esimene naiste varjupaik.⁸⁵

Kokkuvõtvalt võib öelda, et ohvriabi kujunemise algusfaasis toimus ohvrite õiguste tunnustamine ning teenuste väljaarendamine riigiti erineva tempoga. Riigiti oli ebaühtlane ka pakutavate teenuste laad, ulatus ning tase. Kasutati erinevaid organisatsioonimudeleid, kuid ühtne oli neile see, et tugiteenuseid pakuti peamiselt kodaniku- või eraalgatuse korras enamasti politseinike, ajakirjanike, juristide ja õigusteadlaste poolt.⁸⁶ Seejuures oli esialgne initsiatiiv suunatud kindla kategooria, näiteks laps- ning lähisuhtevägivalla ohvritele.⁸⁷

Praktilise abitegevusega paralleelselt toimus ohvrite abistamise õigusliku raamistiku loomine.

Rahvusvahelisel tasandil on märgilise iseloomuga ÜRO poolt 1985. aastal vastu võetud kuritegude ja võimu kuritarvitamise ohvrite õiguste tagamise aluspõhimõtete deklaratsioon,⁸⁸ kus anti soovitusi meetmete kohta, mida tuleb kuriteoohvrite kaitseks juurutada rahvusvahelisel, piirkondlikul ja riiklikul tasandil selleks, et parandada õigusemõistmise kättesaadavust ning tagada kuriteoohvrite õiglane kohtlemine, endise olukorra taastamine ning vajalik materiaalne, meditsiiniline, psühholoogiline ja sotsiaalne abi. Deklaratsioonis

⁸² Samas.

⁸³ Ohvriabi seaduse eelnõu (146 SE I) seletuskiri. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/fe2db46d-0167-3bac-a2ab-fddd942dcd83/Ohvriabi%20seadus> (21.03.2018).

⁸⁴ Samas.

⁸⁵ European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims, lk 20.

⁸⁶ Samas, lk 20-21.

⁸⁷ Samas.

⁸⁸ Arvutivõrgus – <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm> (21.03.2018).

rõhutati sedagi, et erilist tähelepanu tuleb pöörata neile ohvritele, kel on erivajadused tekitatud kahju iseloomust või ohvri omadustest (rass, sugu, iga jne) tulenevalt.

Euroopa tasandil on kuriteoohvrite õiguste arengus olulist rolli mänginud Euroopa Nõukogu. Harmoniseerimaks liikmesriikide siseriiklikku õigust, võttis Euroopa Nõukogu ministrite komitee 1977. a vastu resolutsiooni vägivallakuritegude ohvritele või nende lähedastele riigipoolse kompensatsiooni maksmise kohta.⁸⁹ Sellele järgnesid Euroopa Nõukogu konventsioon vägivallaohvritele kompensatsiooni maksmise kohta⁹⁰ ning Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus kannatanute positsiooni kohta kriminaalmenetluses,⁹¹ mis võeti vastu vastavalt 1983. ja 1985. a. Kui kahes esimeses aktis käsitleti kitsalt riigipoolse rahalise kompensatsiooni maksmist vägivallakuritegude ohvritele või nende ülalpeetavatele juhul, kui süüdlane on jäänud tuvastamata või kui tal puuduvad hüvitamiseks vajalikud vahendid, siis viimases juhiti tähelepanu sellele, et kuriteoohvrite õiguste ring on märksa laiem kui üksnes rahalise kompensatsiooni maksmine kuriteoga tekitatud kahju heastamiseks. Selles kutsuti liikmesriike üles oma seadusandlikus tegevuses enam tähelepanu pöörama kuriteoohvri väärrikale ja lugupidavale kohtlemisele, muuhulgas tema suuremale kaasatusele kriminaalmenetluses, samuti tema õigusele saada abi ning praktilist ja õigusalist nõustamist nii kohtueelses menetluses kui kohtus. Liikmesriikide valitsustel soovitati uurida ka lepitusskeemide võimalikku kasu ning ohvreid puudutavate siseriiklike sätete tõhusust.

Sellega Euroopa Nõukogu tegevus kuriteoohvrite seisundi parandamisel ei piirdunud. 17.09.1987. a võttis Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee vastu soovitusel ohvrite abistamiseks ning ohvristumise ennetamiseks,⁹² 14.06.2006. a aga soovitusel kuriteoohvrite abistamiseks.⁹³ Need soovitused – eriti viimane neist – olid eelnevatest märksa üksikasjalisemad, nähes sarnaselt ÜRO kuritegude ja võimu kuritarvitamise ohvrite õiguste tagamise aluspõhimõtete deklaratsiooniga ette spetsiaalseid abinõusid kuriteoohvrite kaitsmiseks ja nendele abi pakkumiseks. Soovitustes nähti ette näiteks avalikkuse suurem

⁸⁹ Council of Europe, Committee of Ministers Resolution (77) 27 on the Compensation of Victims of Crimes. – <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804f3e59> (21.03.2018).

⁹⁰ Vägivallakuritegude ohvritele hüvitise maksmise Euroopa konventsioon. – RT II 2005, 32, 109.

⁹¹ Council of Europe, Recommendation No R (85) 11 of the Committee of Ministers to Member States on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure. – http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/victims/recR_85_11e.pdf (21.03.2018).

⁹² Council of Europe, Recommendation No R (87) 21 of the Committee of Ministers to member states on Assistance to Victims and the Prevention of Victimisation.

⁹³ Recommendation Rec (2006) 8 of the Committee of Ministers to member states on assistance to crime victims. – https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805afa5c (21.03.2018).

teavitamine ohvri vajadustest, samuti üldiste ning ka spetsiaalsete, st lastele, vägistamis-, lähisuhtevägivalla, organiseeritud kuritegevuse jne ohvritele suunatud ohvriabiteenistuste loomine nii riiklikul kui ka ühiskondlikul tasandil. 2006. a vastu võetud soovituses rõhutatakse, et ohvriabiteenused peavad olema tasuta ega tohi sõltuda sellest, kas kuriteo toimepanija on kindlaks tehtud, vahistatud, kohtu alla antud või süüdi mõistetud.

Euroopa Nõukogu on tegelenud ka spetsiifilist laadi ohvrite, nt inimkaubanduse, terrorismi ohvrite jne seisundi parandamisega. Käesoleva magistritöö kontekstis on oluline viidata sellele, et 1990. aastatest alates on Euroopa Nõukogu pakkunud välja rea algatusi kaitsmaks naisi vägivalla eest. Selle töö käigus andis Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee 2002. a soovitus Rec(2002)5 naiste kaitsmiseks vägivalla eest.⁹⁴ See soovitus oli oluline teetähis, kuna esmakordselt Euroopas pakkus see välja põhjaliku strateegia naistevastase vägivalla, sh ka lähisuhtes toime pandud vägivalla ennetamiseks ning ohvrite kaitsmiseks ja rehabiliteerimiseks. Kuna Euroopa Nõukogu soovitused ei olnud liikmesriikidele siduvad, samas aga oli vajadus ühtlustatud õiguslike standardite järele nimetatud valdkonnas, siis töötati välja ning võeti 07.04.2011. a vastu Istanbuli konventsioon,⁹⁵ millel pikemalt peatutakse töö 3. ptk-s. Siinkohal on aga oluline osutada, et selles konventsioonis anti esmakordselt lähisuhtevägivalla õiguslik definitsioon ning kohustati liikmesriike nägema ette spetsiaalsed kaitse- ja tugimeetmed nii lähisuhtevägivalla otsestele ohvritele kui ka lähisuhtevägivalla tunnistajaks olnud lastele kaudsete ohvritena.

Regionaalsel tasandil on Euroopa Nõukogu kõrval olnud oluline ka Euroopa Liidu vastavasisuline tegevus. 15.03.2001. a võttis Euroopa Liidu Nõukogu vastu raamotsuse 2001/220/JSK ohvrite seisundi kohta kriminaalmenetluses.⁹⁶ Raamotsuse kohaselt tuli vältida teiseseid kannatusi ohvritele, mille eelduseks pidi olema terviklik ning kooskõlastatud lähenemine ohvrite vajadustele. See sisaldas ka meetmeid ohvrite abistamiseks enne ja pärast kriminaalmenetlust.

Kuna seda raamotsust ei suudetud praktikas efektiivselt rakendada, siis võeti 04.10.2012. a vastu Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2012/29/EL (jõustus 25.10.2012. a, ülevõtmistähtaeg 16.11.2015. a), millega kehtestati kuriteoohvrite õiguste ning neile

⁹⁴ Council of Europe, Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence.

⁹⁵ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, p 26. – <https://rm.coe.int/16800d383a> (21.03.2018).

⁹⁶ Council Framework Decision of 15 March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings.

pakutatava toe ja kaitse miinimumnõuded ning ühtlasi asendati nõukogu raamotsus 2001/220/JSK. Kui raamotsus oli Euroopa Liidu liikmesriike kohustanud „ergutama“ ohvriabiteenuste osutajate tegevust ohvrite teavitamise ja abistamise valdkonnas, siis direktiiv määratles selgelt miinimumteenused (nn ohvriabi miinimumstandardid), mida liikmesriigid olid kohustatud ohvritele ja nende pereliikmetele tasuta tagama. Lisaks nähti seal üheselt ette, et juurdepääs ohvriabiteenustele ei tohiks sõltuda sellest, kas kuriteoohver esitab pädevale asutusele kuriteo kohta ametliku kaebuse ja toetab süüdistust või mitte. Selles kohustati liikmesriike võtma vastu meetmed muu hulgas sellekski, et kuriteoohvreid koheldaks lugupidavalt ning et politseinikke, prokuröre ja kohtunikke koolitataks nägema ning arvestama nende vajadustega. Samuti kohustati liikmesriike tagama, et ohvreid teavitatakse nende menetluslikest õigustest ning võimalustest saada vajalikke ohvriabiteenuseid. Erinevalt raamotsusest ei piisanud aga enam üksnes sellest, et kuriteoohvrit teavitatakse teenusepakkujast, kuhu ta pöörduda võib, vaid nähti ette kohustus suunata ta juba algstaadiumis sobiva ohvriabiteenuse pakkuja juurde. Sarnaselt Istanbuli konventsiooniga osutati lähisuhtevägivalla ohvritele kui erivajadusega kuriteoohvritele ning vajadusele tagada spetsiaalselt neile suunatud kaitsemeetmed, sh integreeritud abiteenused ning varjupaigad. Rõhutati sedagi, et direktiivi kohaldamisel tuleb esikohale seada lapse huvid ning et lapsohvreid tuleks käsitada ja kohelda direktiivis sätestatud õiguste täieõiguslike omanikena.⁹⁷

Seoses lapsohvrite õigustega tuleb eraldi ära märkida veel Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 13.12.2011. a direktiivi 2011/93/EL,⁹⁸ mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lapsporno vastast võitlust. Selles direktiivis osutatakse sellele, et lapse seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lapsporno ohvreid käsitletakse eriti kaitsetute ohvritena ning et neile tuleb tagada abi ja toetus enne kriminaalmenetlust, selle ajal ning asjakohase aja jooksul pärast seda. Seejuures ei tohi abi ja toetust muuta sõltuvaks sellest, kas laps soovib kriminaalmenetluses koostööd teha.⁹⁹ Samuti nähakse liikmesriikidele ette kohustus edendada korrapärase koolituste korraldamist neile ametnikele, sh tegevteenistuses politseinikele, kes võivad kokku puutuda seksuaalse kuritarvitamise või ärakasutamise

⁹⁷ Vt direktiivi preambuli p 18.

⁹⁸ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2011/93/EL, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust ja mis asendab nõukogu raamotsuse 2004/68/JSK, 13.12.2011. – ELT L 335, lk 1.

⁹⁹ Vt Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2011/93/EL art 19.

lapsohvritega, et nad suudaksid tuvastada seksuaalse kuritarvitamise või ärakasutamise lapsohvreid ja potentsiaalseid lapsohvreid ning nendega tegeleda.¹⁰⁰

2.3. Ohvriabi kujunemine ja õiguslik raamistik Eestis

Nagu mujal maailmas, sai ka Eestis ohvriabi liikumine alguse valitsusvälisest tegevusest. Esimene organisatsioon, mis hakkas ohvrite abistamisega tegelema, oli vabatahtlikkuse alusel tegutsev kodanikualgatuslik organisatsioon Kuriteoohvrite Toetamise Ühing „Ohvriabi“. Nimetatud organisatsioon asutati 01.09.1994. a ning registreeriti 1995. a,¹⁰¹ seega tunduvalt hiljem kui esimesed omataolised organisatsioonid mujal maailmas. Tegu oli organisatsiooniga, mis pakkus nn üldist ohvriabi, spetsialiseerumata kindlatele ohvrigruppidele. Ühingu juures tegutsesid vastava väljaõppe saanud tugiisikud. Pakuti juriidilist abi ning psühholoogilist, emotsionaalset ja vaimulikku tuge. Osutati ka praktilist abi: tugiisikud saatsid ohvrit politseis ja kohtus, toetasid ja nõustasid teda suhtlemisel ametiisikutega ning juhendasid dokumentide koostamisel, näiteks kuidas teha avaldust politseile, kuidas taotleda rahalist hüvitist jne. Ohvrile anti teavet ka teistest organisatsioonidest, kust tal on võimalik abi ja tuge saada, samuti informeeriti teda sellest, milliseid abimeetmeid tal on oma seisundi parandamiseks võimalik saada riigilt või kohalikult omavalitsuselt (nt sotsiaalteenused, riiklik hüvitis, toetused jmt).¹⁰²

Otsus arendada välja riiklik ohvriabisüsteem tehti Vabariigi Valitsuse poolt 1995. aastal – 31.07.1995. a võttis Vabariigi Valitsus vastu korralduse nr 686-k, millega kinnitas Kriminaalpreventsiooni Nõukogu esitatud «Kriminaalpreventsiooni riikliku programmi koostamise kava».¹⁰³ Kuriteoohvrite abistamise süsteemi kontseptsiooni koostamise ülesanne anti Sotsiaalministeeriumile ning selle tähtjaks määrati 1996. a. 31.03.1998. a kiitis Vabariigi Valitsus sotsiaalministeeriumi poolt esitatud kontseptsiooni heaks. Kuna aga riigieelarves nappis vahendeid, siis lükkus selle rakendamine 1 aasta võrra edasi.¹⁰⁴ 1999. a moodustati töögrupp, kellele tehti ülesandeks kuriteoohvrite abistamise süsteemi ja alaprogrammi rakenduskava väljatöötamine.¹⁰⁵ Selle töö juures võeti arvesse juba olemas olevaid struktuure,

¹⁰⁰ Vt samast art 23 lg 3.

¹⁰¹ Ohvriabi käsiraamat. – <http://raulpage.org/ohvriabi/> (21.03.2018).

¹⁰² Samas.

¹⁰³ Vabariigi Valitsuse 31.07.1995. a korraldus nr 686-k. – RT I 1995, 68, 1144.

¹⁰⁴ Mida tuleks teha, et kuriteo ohvreid paremini abistada? – Sotsiaaltöö 2000/1. – https://intra.tai.ee/images/prints/documents/130683283074_Sotsiaaltoe_2000_1.pdf (21.03.2018).

¹⁰⁵ Samas.

samuti riigi rahalist võimekust ning leiti, et otstarbekas ei ole täiesti uute süsteemide loomine, vaid et kuriteoohvrite abistamiseks tuleb maksimaalselt ära kasutada olemasolevaid ressursse¹⁰⁶ – kõik institutsioonid, kellega vägivalda kogenud ohver reeglina kokku puutub, st politsei, sotsiaal- ja tervishoiuasutused peaksid oskama teda aidata ning suutma anda vajalike teenuste kohta ammendavat informatsiooni.¹⁰⁷ Oluliseks peeti sedagi, et ohvrite abistamise süsteemi kaasataks ühiskond laiemalt nii vabatahtlike tugiisikute töö käivitamise ja ohvrite endi aktiivsuse tõstmise kui ka ohvrite eneseabigruppide loomise kaudu.¹⁰⁸

1999. a aastal alustati maakondades ohvriabi pilootprojektidega, mille raames viidi muu hulgas läbi seminare kõigi ohvriabiga osapooltega, et arendada võrgustikutööd, samuti korraldati koolitusi ohvritega tegelevatele spetsialistidele.¹⁰⁹

15.12.1998. a võttis Riigikogu vastu kuriteoohvritele riikliku hüvitise maksmise seaduse,¹¹⁰ mis jõustus 2001. a ning millega loodi riiklikult tagatud võimalus tahtlikult toime pandud raskete vägivallakuritegude, s.o raske tervisekahjustuse ning vähemalt 6 kuud kestva tervisehäire saanud ohvritel, ohvri vägivallakuriteost tingitud surma korral aga tema ülalpeetavatel, saada kuriteoga tekitatud materiaalsete kahjude hüvitist.

Viis aastat hiljem, s.o 17.12.2003. a võttis Riigikogu vastu OAS-i (jõustus 01.02.2004. a). Tegu oli märgilise seadusega, kuna sellega pandi alus riiklikule ohvriabisüsteemile Eestis. Selles nähti uue teenusena ette avalik ohvriabiteenus,¹¹¹ mis seisnes hooletuse või halva kohtlemise, füüsilise, vaimse või seksuaalse vägivalda ohvriks langenud isikute nõustamises ja abistamises suhtlemisel riigi ja kohaliku omavalitsuse asutustega ning juriidiliste isikutega eesmärgiga säilitada/parandada selliste isikute toimetulekuvõime. Ohvriabiteenuse osutamise pidi tagama Sotsiaalministeerium oma töötajate kaudu piirkondlikkuse põhimõttest lähtuvalt, kusjuures ohvriabi reaalne osutamine pidi toimuma läbi kohapealse koostöövõrgustiku ehk siis politsei, kiirabi, tervishoiutöötajate, päästeteenistuse, sotsiaaltöötajate, erinevate valitsusväliste organisatsioonide jms koostöös.¹¹² Ohvriabiteenuse tõhusamaks osutamiseks anti Sotsiaalministeeriumile õigus oma töösse kaasata vabatahtlikke. OAS-iga sätestati ka

¹⁰⁶ Samas.

¹⁰⁷ Samas.

¹⁰⁸ Samas.

¹⁰⁹ Samas.

¹¹⁰ Kuriteoohvritele riikliku hüvitise maksmise seadus. – RT I 1999, 95, 844 – RT I 2004, 2, 3.

¹¹¹ OAS 2. ptk, mis reguleeris ohvriabiteenust, jõustus 01.01.2005. a.

¹¹² Mida tuleks teha, et kuriteo ohvreid paremini abistada? – Sotsiaaltöö 2000/1.

kuriteoohvritele riikliku hüvitise maksmine varasemaga võrreldes mõnevõrra muudetud kujul. Nimelt laiendati hüvitist saavate subjektide ringi. Näiteks võisid hüvitist saada ka ettevaatamatuse tõttu toime pandud vägivallakuritegude ohvrid (senine seadus võimaldas hüvitist maksta vaid tahtlike kuritegude ohvritele). Lisaks võimaldas seadus hüvitada mitte üksnes füüsilise, vaid ka vaimse tervise taastamisega seotud kulusid. Ravikulude hüvitamist laiendati ka psühholoogilisele nõustamisele ja psühhoteraapiale.

Aja jooksul täiendati OAS-i uute ohvritele suunatud avalike teenustega: 01.01.2007. a jõustus seadusemuudatus, millega sätestati psühholoogilise abi kulu hüvitis, 18.02.2007. a tuli juurde lepitusteenus, 01.01.2017. a aga kehtestati spetsialiseeritud naiste tugikeskuse teenus naistevastase vägivalla ohvriks langenud naistele ja nende lastele. 28.04.2013. a jõustus seadusemuudatus, millega täpsustati ohvriabi seaduse 2. peatükis sätestatud ohvriabiteenuse sisu inimkaubanduse ohvri ja seksuaalselt väärkoheldud alaealiste erivajadustest lähtuvalt. Muutus seegi, et 05.06.2005. a alates läks ohvriabiteenuste osutamise tagamine ning koordineerimine Sotsiaalministeeriumilt üle Sotsiaalkindlustusametile.

Eelnevast nähtuvalt lisandus OAS-i, mis nägi algselt ette üksnes üldisi ohvriabiteenuseid, spetsialiseeritud ohvriabiteenused kindlale liigile ohvritele. Spetsiaalsetele ohvrigruppidele suunatud teenuseid oli väljaspool riiklikku ohvriabisüsteemi, s.o valitsusväliste organisatsioonide poolt hakatud pakkuma tegelikult aga juba palju varem. Olgu järgnevalt esile toodud vaid mõned.

1995. a asutati näiteks MTÜ Tartu Laste Tugikeskus, et aidata hooletusse jäetud ja/või väärkoheldud lapsi ja nende pereliikmeid, pakkudes neile psühholoogilist, sotsiaalset ja meditsiinilist nõustamist, samuti psühhoteraapiat ja kriisiabi.¹¹³ Kolm aastat hiljem, 1998. a alustas tööd MTÜ Tallinna Laste Tugikeskus. Sellegi keskuse algseks eesmärgiks oli väärkoheldud laste abistamine peamiselt nõustamise ja psühhoteraapia kaudu.¹¹⁴

1996. a loodi MTÜ Eluliin, mis pakub alates 2006. a muude kriisiabiteenuste hulgas sotsiaalset nõustamist ja turvalise majutuse teenust ka inimkaubandusohvritele ning

¹¹³ Info Tartu Laste Tugikeskuse kodulehelt. – <http://www.tugikeskus.org.ee/kodu/info> (21.03.2018).

¹¹⁴ Samas.

prostituutsiooni kaasatud isikutele.¹¹⁵ 17.08.1999. a asutati MTÜ *Living for Tomorrow*, kes muule lisaks tegeleb samuti inimkaubitsemise ohvrite abistamisega.¹¹⁶

Esimesed väärkoheldud naistele suunatud ohvriabiorganisatsioonid tekkisid mõnevõrra hiljem. 2002. a avas Tartus ukseid Eesti esimene naiste varjupaik – Tartu Naiste Varjupaik (Naiste Tugi- ja Teabekeskus). Teine naiste varjupaik, Tallinna Naiste Kriisikodu avati 2005. a Tallinnas ning kolmas, Ida-Virumaa Naiste Tugikeskus-Varjupaik avati 2006. aastal Ida-Virumaal. Kõik need varjupaigad pakkusid abi (lähisuhte)vägivalda kogenud naistele ja nende lastele ning vahetult enne, kui riik naiste tugikeskuse teenuse korraldamise 01.01.2017. a enda peale võttis, olid analoogsed naiste tugikeskused olemas juba kõigis Eesti maakondades.¹¹⁷

2008. a käivitas Eesti Naiste Varjupaikade Liit vägivalda kogenud naiste jaoks tasuta tugitelefoni 1492, kus naised nõustasid põhjaliku täiendkoolituse läbinud naiste tugikeskuste töötajad üle kogu Eesti.¹¹⁸

21.10.2010. a avas Tallinna Naiste Kriisikodu nõustamiskeskuse „Ava silmad“, kus lisaks lähisuhtevägivalla all kannatavatele naistele hakati esmast tasuta nõustamist andma ka lähisuhtes vägivalda kannatanud meestele.¹¹⁹ Spetsiaalselt meestele suunatud ohvriabiteenust pakub ka MTÜ Meeste Kriisikeskus, mis asutati 08.12.2011. a. Lähisuhtevägivalda kogenud meestele võimaldab nõustamisteenust ka 10.01.2014. a avatud EELK Perekeskus.¹²⁰

¹¹⁵ Info MTÜ Eluliin kodulehelt. – <http://www.eluliin.ee/index.php/emotsionaalse-toe-keskus-eluliin> (21.03.2018).

¹¹⁶ Info MTÜ *Living for Tomorrow* kodulehelt. – <http://www.lft.ee/> (21.03.2018).

¹¹⁷ Info Eesti Naiste Varjupaikade Liidu kodulehelt. – <http://www.naisteliin.ee/index.php?id=168> (21.03.2018).

¹¹⁸ Samas.

¹¹⁹ Ka ahistatud mehed saavad varjupaigast abi. Delfi, 21.10.2010. – <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/ka-ahistatud-mehed-saavad-varjupaigast-abi?id=34118637> (21.03.2018).

¹²⁰ Info EELK Perekeskuse kodulehelt. – <http://perekeskus.eu/eelk-perekeskuse-avamine/> (21.03.2018).

3. Istanbuli konventsiooniga lähisuhtevägivalla ohvritele ette nähtud abi miinimumnõuded

3.1. Lähisuhtevägivalla ohvrite erivajadused ohvriabi miinimumnõuete alusena

On rida põhjusi, miks lähisuhtevägivalla ohvritel on teistsugused, spetsiifilisemad vajadused kui nn tavalistel vägivallaohvritel:

- 1) Kui tavalised vägivallakuriteod (kus ohvri ja vägivallatseja vahel ei ole enne ega pärast vägivallaakti toimepanemist omavahelisi kontakte) on reeglina ühekordsed käitumisaktid, siis lähisuhtes toime pandud vägivald jääb harva ühekordseks juhtumiks: taolises suhtes olemine annab vägivallatsejale motivatsiooni ning ka võimaluse oma ohvrit taas ja taas väärkohelda. Lähisuhtes on tihti peale tegu süstemaatilise instrumentaalse vägivallaga, mis läheb aja jooksul reeglina üksnes raskemaks. Seega peab pakutav ohvriabi võimaldama seda, et ohver tuuakse vägivallaringist välja ning ennetatakse sellega tulevasi vägivallakte;
- 2) Paljudel lähisuhtevägivalla ohvritel on hirm, et asjad muutuvad abi väljastpoolt otsima asudes veel hullemaks. Seepärast ei pöördu nad ise abi saamiseks kellegi poole ning jätkavad vägivaldses suhtes elamist. Enda õiguste eest seismise muudab keeruliseks tihe side ohvri ja vägivallatseja vahel, sageli ka ohvri majanduslik ja sotsiaalne sõltuvus vägivallatsejast, mis muudab ohvril enda kaitsmise raskeks. Raske ja ebameeldiv on vägivallast rääkida kõrvalseisvatele isikutele, kes saaks ohvri seisundist objektiivselt hinnata ja aidata või suunata teda abi otsima. Veel keerulisem on pöörduda politseisse kuriteoavaldust tegema. Seega on vaja abi, mille andmine ei sõltu sellest, kas isik teeb ka kuriteoavalduse või toetab kohtus süüdistust. Samuti peaks pakutav abiteenus võimaldama ohvril jääda soovi korral anonüümseks. Lisaks peavad lähisuhtevägivalla ohvrit abistavasse süsteemi olema kaasatud spetsialistid, näiteks arstid, õpetajad, sotsiaaltöötajad, psühholoogid, kes jäävad õiguskaitseasutustest väljapoole ning kellega ohvril on eeldatavasti kergem usaldussuhet luua. Võimaldatav abi peaks toetama ohvri iseseisvumist ning pakkuma vajadusel materiaalselt tuge. Ka ei

tohiks teenuse kättesaadavus sõltuda ohvri materiaalsest võimekusest, vaid peaks olema tasuta;

- 3) Lähisuhtevägivald leiab reeglina aset ohvri kodus. Turvalisuse kaalutlustel pole ohvri tihtipeale võimalik enam oma tavapärasesse kodusesse keskkonda jääda. Paljudel ohvritel puudub ka alternatiivne majutusvõimalus, näiteks võimalus minna sugulaste või tuttavate juurde, võtta endale oma vahendite arvelt tuba majutusettevõttes jne. Samas tuleb arvestada sellega, et sugulaste ja tuttavate juurde minek ei ole paljudel juhtudel alternatiivse majutusvõimalusena arvestatav, kuna see on ilmselt esimene koht, kuhu vägivaldne mees naist ja last otsima läheb, ning järelilikult ei ole see ohvrile turvaline ning võib suuri probleeme kaasa tuua ka majutust pakkuvale sugulasele või tuttavale. Seega peab ohvriabi olema suuteline pakkuma turvalist majutust, kus ohver saaks kuni vajaduse äralangemiseni viibida;
- 4) Lähisuhtes toime pandud vägivald mõjutab koos vahetu ohvriga tihti ka vägivalla tunnistajateks olnud isikuid. See tähendab, et pakutavad ohvriabiteenused peavad arvestama mitte üksnes otsese ohvriga, vaid olema samaaegselt suunatud lähisuhtevägivalda kõrvalt kogenud isikule, näiteks ohvri lapsele. Seda enam, et uuringutulemused viitavad tihedale seosele naiste kehalise väärkohtlemise ning lastele suunatud vägivalla vahel, kuna naise vastu toime pandud lähisuhtevägivald võib üle kasvada lapse väärkohtlemiseks;¹²¹
- 5) Lähisuhtevägivalla ohvri abivajadus on tihtipeale kiireloomuline – sageli tuleb ette, et ohvri on vajadus vägivallatseja eest põgeneda hilisõhtusel või öisel ajal. Seega peaks ka ohvriabi olema vähese bürokraatiaga ning kiiresti kättesaadav. Samuti tuleks tagada, et teenuse pakkumine oleks territooriumiti jaotunud ühtlaselt ning kättesaadav võimalikult suurele isikuteringile. Ka ei tohiks abi kättesaadavus olla piiratud ajaliselt, vaid sellele peaks olema juurdepääs ööpäevaringselt;

¹²¹ M. Allen (2013), lk 117-118.

- 6) lähisuhtevägivalla ohvril on tihti vajadus erinevat liiki kiireloomulise tugiteenuse järele. Tal võib üheaegselt olla vaja nii turvalist majutust, meditsiinilist abi, emotsionaalset toetust kui ka õigusnõustamist. Seega peaks lähisuhtevägivalla ohvrile suunatud ohvriabi olema võimalikult laiahaardeline ning kompleksne, võimaldades erinevaid kaitse- ja tugiteenuseid pakkuda ühes ja samas kohas;
- 7) Abi kättesaadavus peaks ohvrile olema tagatud võimalikult pikaajaliselt. Vägivaldsest suhtest väljumine ja taastumine on ohvrit toetavate spetsialistide ning ka ohvri enese pikaajaline töö. Ohvril peaks olema võimalik teenust kasutada senikaua, kuni ta tunneb end turvaliselt, on saavutanud enesekindluse, materiaalse sõltumatuses vägivallatsejast või selguse, kuidas oma eluga edasi minna.

Eelnimetatud erivajadustest lähtub ka Istanbuli konventsioon, kui sätestab lähisuhtevägivalla ohvritele ette nähtud abi miinimumnõuded.

3.2. Istanbuli konventsioon lähisuhtevägivalla ohvritele ette nähtud abi miinimumnõuetest

Istanbuli konventsioonis väljapakutavate meetmete baasiks on tõdemus, et lähisuhte- ja naistevastane vägivald on kompleksed nähtused, mistõttu tuleb ka nimetatud vägivalla ohvrite kaitsmisele ja abistamisele läheneda terviklikult. See tähendab eelkõige seda, et meetmed peavad: 1) põhinema lähisuhte- ja naistevastase vägivalla soolise aspekti mõistmisel ning keskenduma ohvri inimõigustele ning turvalisusele; 2) arvestama ohvrite, süüteo toimepanijate ja laste omavahelisi suhteid ning nende laiemat sotsiaalset keskkonda; 3) seadma eesmärgiks ohvrile lisakannatuste tekitamise ärahoidmise; 4) olema suunatud vägivalla naisohvrite õiguste edendamise ja majandusliku iseseisvuse saavutamisele; 5) võimaldama vajadusel erinevate kaitse- ja tugiteenuste pakkumist ühes ja samas kohas; 6) arvestama haavatavate isikute, sealhulgas lapsohvrite erilisi vajadusi ning olema tehtud nendele kättesaadavaks.¹²² Samuti tuleb kombineerida erinevaid meetmeid omavahel ning neid meetmeid tuleb rakendada koordineeritult erinevate asjassepuutuvate asutuste, st

¹²² Vt konventsiooni art 18 lg 3.

riigiasutuste (sh kohtute, prokuratuuri, politsei), kohalike ja piirkondlike asutuste, vabaühenduste jm asjaomaste organisatsioonide ja asutuste omavahelises koostöös.¹²³

Konventsiooni art 18 lg-s 4 märgitakse, et teenuste osutamine ei sõltu ohvri valmisolekust esitada süüdistust või anda süüteo toimepanija vastu tunnistust. Art 4 lg-s 3 sätestatakse, et kaitsemeetmete rakendamine tuleb ohvrile tagada ilma mis tahes alusel diskrimineerimiseta, olgu selleks sugu, rass, nahavärvus, keel, usutunnistus, poliitilised või muud veendumused, rahvuslik või sotsiaalne päritolu, rahvusvähemusse kuuluvus, varaline seisund, sünnijärgne päritolu, seksuaalne sattumus, sooline identiteet, vanus, tervises seisund, puue, perekonnaseis, välismaalase või põgeniku staatus või muu staatus.

Konventsiooni art 20 näeb ette, et ohvritele peab olema tagatud juurdepääs teenustele, mis aitavad neil vägivallast toibuda. Siin mõeldakse eelkõige riigi poolt pakutavat õiguslast ja psühholoogilist nõustamist, rahalist abi, eluaset, haridust, koolitust, abi töökoha leidmisel jne ehk sellist abi, mis ei ole välja töötatud spetsiaalselt ohvrite abistamiseks, vaid katavad laiemat gruppi inimesi.¹²⁴ Samuti peab ohvritele olema tagatud ligipääs tervishoiu- ja sotsiaalteenustele. Märgitakse sedagi, et see nõue ei ole täidetud, kui riigid tagavad küll ligipääsu tervishoiu- ja sotsiaalteenustele, kuid samas ei taga nende teenuste piisavat rahastatust või komplekteeritust selliste spetsialistidega, kes on saanud väljaõppe ohvrite vahetuks abistamiseks või suunamiseks teiste vajalike teenuste juurde. Seega pannakse konventsiooni osalisriikidele kohustus tagada, et tervishoiu- ja sotsiaalteenuste pakkumisel koheldaks ohvraid toetaval ning nende vajadustega igati arvestaval viisil.

Kohustus tagada kõigile lähisuhte- või naistevastase vägivalla ohvritele nende erivajaduste tõttu spetsiaalsed tugiteenused nähakse ette art-des 22-26. Nende artiklite kohaselt peavad konventsiooniosalised võtma vastu meetmeid selleks, et:

- rajataks piisaval hulgal kergesti kättesaadavaid varjupaiku turvalise majutuse pakkumiseks ja ennetava abi osutamiseks ohvritele, eriti naistele ja lastele, samuti vägistamisohvrite keskusi või seksuaalvägivallaga tegelevaid suunamiskeskusi, pakkumaks ohvritele arstlikku ja kohtumeditiinilist läbivaatust, toetust traumaolukorras ja nõustamist;

¹²³ Vt konventsiooni art 1 lg 1 p-de c, e ja art 18 lg 2.

¹²⁴ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, p 26.

- seataks sisse üleriigiline ööpäevaringne (24/7) tugitefon, mille abil saaks pakkuda helistajale konfidentsiaalsust ja anonüümsust võimaldavat nõustamisteenust kõigi konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate vägivalla vormide osas;
- ohvrite kaitsmisel ja tugiteenuste pakkumisel arvestatakse nii naistevastase vägivalla kui ka lähisuhtevägivalla tunnistajaks olnud laste õiguste, vajaduste ning huvidega ja võimaldataks neile eakohast psühholoogilist nõustamist.

Osalisriigid peavad tagama, et need teenused oleks riigis ühtlaselt jaotunud ning kättesaadavad kõigile ohvritele, sõltumata nende sotsiaalmajanduslikust staatusest ning rahalistest võimalustest. Viimane tähendab eelkõige seda, et nimetatud teenuseid tuleb pakkuda tasuta. Spetsialiseeritud teenuseid peavad vahetult osutama ning ohvritega tegelema väljaõppinud ning kogenud töötajad, kellel on soolisest vägivallast süvitsi teadmised. Need töötajad peavad olema pädevad tegelema erinevate konventsiooni reguleerimisalasse kuuluvate vägivallavormidega ja pakkuma toetust kõigile ohvriterühmadele.¹²⁵

Lisaks pannakse konventsiooni art 30 lg-tega 2 ja 3 osalisriikidele kohustus kindlustada, et mõistliku ajaperioodi jooksul makstaks nendele lähisuhte- või naistevastase vägivalla ohvritele, kes vägivalla kasutamise tagajärjel on saanud tõsise kehavigastuse või tervisekahjustuse ning kelle kahju pole kaetud teistest allikatest (nt süüteo toimepanija, kindlustuse või riigi rahastatud tervise- ja sotsiaalkaitse poolt), piisava suurusega riiklikku hüvitist. Tegu on seega riikide täiendava hüvitamiskohustusega juhaks, kui ohver ei saa hüvitust muudest selleks ette nähtud vahenditest. Selgitavalt tuleb märkida, et terminiga „kehavigastus“ märgitakse konventsioonis ühtlasi ka vigastusi, mis põhjustavad ohvri surma, ning et termin „tervisekahjustus“ hõlmab ka tõsiseid psühholoogilisi kahjustusi, mille on põhjustanud ohvri kallal toime pandud vaimne vägivald.¹²⁶ Art 30 lg 2 järgi ei välista riigile pandud täiendav hüvitamiskohustus seda, et viimane ei saaks süüteo toimepanijalt hüvitiseks makstud summat tagasi nõuda.

Rõhutamist väärib, et ehkki art 2 lg 1 kohaselt kohaldatakse konventsiooni naistevastase vägivalla kõigi vormide, sh lähisuhtevägivalla suhtes, mis mõjutab naisi ebaproportsionaalselt, julgustatakse osalisriike konventsiooni kohaldama ka teiste

¹²⁵ Samas, lk-d 25, 28.

¹²⁶ Samas, lk 34.

lähisuhtevägivala ohvrite suhtes. See tähendab, et riikidel soovitatakse konventsiooni kohaldamisala laiendada lisaks naisohvritele ka lähisuhtevägivala laps- ning meesohvritele.

Ehkki see jääb mõnevõrra välja konventsiooniga ohvritele ette nähtud tugiteenuste temaatikast, tuleb käesoleva töö kontekstis siiski viidata ka art-le 48, mis kohustab konventsiooniosalisi riike võtma vastu vajalikke meetmeid selleks, et keelustataks konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate kõigi vägivala vormide suhtes kohustuslik alternatiivne vaidluste lahendamine, sealhulgas vahendamine ja lepitus, kuna naistevastase vägivala ohvrid ei saa kunagi sellises alternatiivses vaidluste lahendamise protsessis olla kurjategijaga võrdsel tasandil.

4. Eestis pakutavad avalikud tugiteenused lähisuhtevägivalla ohvritele ning nende elluviimine ohvriabitöötajate ja naiste tugikeskuste küsitluste andmeil

4.1. Ohvriabiteenus

4.1.1. Ohvriabiteenuse sisu

OAS § 3 lg 1 kohaselt on ohvriabiteenus avalik, s.o riigi poolt pakutav teenus, mille eesmärgiks on kuriteo, hooletuse või halva kohtlemise või füüsilise, vaimse või seksuaalse vägivalla ohvriks langenud isikute toimetulekuvõime säilitamine või parandamine. OAS § 3 lg 2 p-de 1, 2 järgi seisneb ohvriabiteenuse osutamine ohvri nõustamises ja ohvri abistamises suhtlemisel riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustega ning juriidiliste isikutega. OAS § 3 lg 2¹ ja § 3 lg 2 p-de 3-9 koostoimest tulenevalt tagatakse inimkaubanduse ohvrile ja seksuaalselt väärkoheldud alaealisele ohvriabiteenuse raames ka järgnevate spetsialiseeritud teenuste kättesaadavus: turvaline majutus, toitlustus, vajaminevad tervishoiuteenused, vajalik materiaalne ja psühholoogiline abi, tõlketeenus ohvriabiteenuse raames osutatavate teenuste saamiseks ning muud ohvri füüsiliseks ja psühhosotsiaalseks taastumiseks vajalikud teenused.

OAS §-s 3 sätestatud ohvriabiteenuse näol on tegu mitte spetsiaalselt lähisuhtevägivalla ohvritele suunatud teenusega, vaid üldise ohvriabiteenusega, mille sees nähakse teatud grupile ohvritele, st inimkaubanduse ohvritele ning seksuaalselt väärkoheldud alaealistele ette spetsialiseeritud teenused nende erivajadustest tulenevalt. Seega on lähisuhtevägivalla ohvritele nagu kõigile teistelegi ohvritele tagatud OAS § 3 lg 2 p-des 1, 2 sätestatud teenused, kusjuures lähisuhtes seksuaalselt väärkoheldud alaealisele kindlustatakse täiendavalt ka § 3 lg 2 p-des 3-9 toodud teenused.

OAS §-s 3 sätestatud ohvriabiteenus peab kuriteoohvrile, sh ka lähisuhtevägivalla ohvrile tagama esmase nõustamise ja toe. Sotsiaalkindlustusameti kodulehel oleva info kohaselt pakuvad ohvriabitöötajad abivajajale selle teenuse raames esmast emotsionaalset tuge ja jagavad informatsiooni abi saamise võimaluste kohta, samuti juhendavad ja abistavad

suhtlemisel riigi ja kohaliku omavalitsuse asutustega ning teiste ohvrile vajalikke teenuseid osutavate asutustega.¹²⁷

Käesoleva töö käigus ohvriabitöötajate hulgas läbi viidud küsitluse tulemused näitavad, et ohvriabitöötajad pakuvad juhtumipõhist nõustamist ja abi vastavalt sellele, missugune on konkreetse ohvri probleem ja abivajadus.¹²⁸ Lähisuhtevägivalla ohvrile pakutakse praktikas reeglina:

1. esmast emotsionaalset (psühholoogilist) ja sotsiaalset nõustamist, samuti kriisi- ja juhtumipõhist nõustamist. Osutatakse ka esmast võla- ja majanduslikku nõustamist ning lihtsamat juriidilist nõustamist (nt aidatakse riigi õigusabi taotlemisel või kohtusse avalduste esitamisel või selgitatakse, mida toovad ohvrile endaga kaasa kriminaal- jm kohtumenetlused);
2. teavitust sellest, milliseid abiteenuseid ohvril on võimalik saada, ning vajadusel ohvri suunamist otse naiste varjupaika;
3. abi ja toetust suhtlemisel erinevate riigi- või kohaliku omavalitsuse asutustega – abistatakse nn õigete inimeste/asutuste otsimisel ning nendega kontaktide loomisel; lastekaitsetöötajaga, kohtutäituriga, advokaadiga jne suhtlemisel; erinevate avalduste koostamisel ja dokumentide vormistamisel, samuti suheldakse kliendi probleemidest ametnikuga otse, st kliendi eest, selgitatakse inimesele arusaadavalt spetsialistide poolt antud infot jne;
4. tuge politseis, kohtus jm asutustes – käiakse tugiisikuna kaasas näiteks uurija juures ütluste andmisel, kohtus, haiglates.¹²⁹

Alaealisele, keda on lähisuhtes seksuaalselt väärkoheldud, pakutakse ohvriabitöötaja poolt enamasti esmast ärakuulamist ja nõustamist, samuti psühholoogilist abi, selle vahendamist või hüvitamist kuni vajaduse äralangemiseni. Vajadusel suunatakse alaealine ka psühhoteraapiasse või külastatakse koos temaga vastava ettevalmistusega arsti. Lisaks osaleb ohvriabitöötaja alaealise tugiisikuna erinevate asutustega suhtlemise juures.¹³⁰

¹²⁷ Info Sotsiaalkindlustusameti kodulehelt. – <http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-ja-lepitusteenus> (21.03.2018).

¹²⁸ Vt Lisad 1 ja 2.

¹²⁹ Vt samast.

¹³⁰ Vt samast.

Ohvriabiteenus on seega teenus, kus vägivallaohver saab ühest kohast võrdlemisi laiaulatuslikku juhtumipõhist esmatasandi abi, tuge ja juhendamist. Seetõttu on Eesti oma lähiriikidest Lätist ja Leedust paremas olukorras, kuna seal analoogset teenust meie ohvriabiteenusega ei pakuta ei riigi ega valitsusväliste organisatsioonide poolt. Lätis on ohvrite tugiteenused, sh riigi poolt rahastatavad teenused suunatud vaid kindlatele ohvrigruppidele, nt väärkoheldud lastele ja inimkaubanduse ohvritele,¹³¹ Leedus pakutakse kuriteoohvritele sotsiaalteenuseid üksnes valitsusvälise sektori poolt, riik ja kohalikud omavalitsused võimaldavad neile ainult õigusabi.¹³² Ka Soomes analoogset riigi poolt pakutavat ohvriabiteenust, nagu seda sätestab OAS § 3, ei ole. Ometi on Soome Eestiga sarnasemas seisus selles mõttes, et sealgi on kõigil kuriteoohvritel oma eriseisundist sõltumatult võimalik saada üldist ohvriabiteenust. Seal tegutseb Soome Ohvriabi ehk RIKU (Rikosuhrapäivystys), mis on küll valitsusväline organisatsioon, kuid mille rahastamise garanteerib suures osas siiski riik.¹³³

4.1.2. Ohvriabiteenuse saamiseks õigustatud isik

OAS § 3 lg 1 kohaselt on ohvriabiteenust õigustatud saada kuriteo, hooletuse või halva kohtlemise või füüsilise, vaimse või seksuaalse vägivalla ohvriks langenud isik. Seega tunnistab OAS ohvriabiteenuse õigustatud isikutena üksnes otseseid ohvreid.

Istanbuli konventsiooni art 3 kohaselt tuleb ohvrina mõista igat füüsilist isikut, kelle suhtes pannakse toime lähisuhte- või naistevastast vägivalda, kusjuures art-s 26 rõhutatakse laste kaitsevajadust, kes on olnud tunnistajaks mistahes konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvale vägivallale. Seega peaks konventsiooni kohaselt ohvriabiteenuse õigustatud isikuteks olema mitte üksnes otseselt vägivalda kannatanud isikud, vaid ka lapsed kaudsete ohvritena.

Esmapilgul võib järeldada, et OAS § 3 lg 1 on konventsiooniga võrreldes ohvriabiteenuse õigustatud isikute ringi põhjendamatult piiranud, jättes sealt välja vägivallaohvri lapsed kui kaudsed ohvid. Samas tuleb silmas pidada, et OAS määratleb ohvriabiteenuse õigustatud

¹³¹ A. Kamenska, K. Laganovska. Victim Support Services in EU: An overview and assessment of victims' rights in practice. Latvia. 2014, lk 7-8. – <http://fra.europa.eu/en/country-data/2016/country-studies-project-victim-support-services-eu-overview-and-assessment-victims> (21.03.2018).

¹³² G. Blažytė, L. Vaigė. Victim Support Services in EU: An overview and assessment of victims' rights in practice. Lithuania. 2014, lk 9-10. – <http://fra.europa.eu/en/country-data/2016/country-studies-project-victim-support-services-eu-overview-and-assessment-victims> (21.03.2018).

¹³³ M. Aaltonen, A. Sams, A-M. Sorjanen. Victim Support Services in EU: An overview and assessment of victims' rights in practice. Finland. 2014, lk 8. – <http://fra.europa.eu/en/country-data/2016/country-studies-project-victim-support-services-eu-overview-and-assessment-victims> (21.03.2018).

subjektide ringi väga laialt, s.o läbi kahju tekitamise. Seega on käesoleva töö autori seisukoht, et ohvriabiteenuse õigustatud subjektiks on kehtiva OAS-i järgi ka kõik need isikud, keda nimetatakse konventsiooni art-s 26. Veel enam, kõik küsitluses osalenud ohvriabitöötajad märkisid, et alati, kui soovitakse, siis osutavad nad ohvriabiteenust lisaks ohvrile ka tema perekonnaliikmele vm lähedasele isikule.¹³⁴

Töös on korduvalt viidatud sellele, et lähisuhtevägivalla ohvrid ei soovi tihti kuriteokaebust esitada ning vägivallatseja vastu tunnistusi anda tiheda isikliku sideme tõttu, mis neil vägivallatsejaga on, või näiteks selle tõttu, et teda on hirmutatud jätkuva vägivallaga või nn koduste repressioonidega, kui ta pöördub politseisse. Seega võib tugiteenuste kättesaadavuse sidumine kuriteokaebuse esitamise ja süüstava tunnistuse andmise nõudega tuua kaasa olukorra, kus teenust vajav ning sooviv isik ei pöördu ohvriabiteenuse osutaja poole, teades, et sellega kaasneb menetluse algatamine ning uurimine õiguskaitseasutuste poolt. Istanbuli konventsioon näeb ette, et juurdepääs ohvriabiteenustele ei tohi sõltuda sellest, kas ohver on valmis esitama kuriteokaebust või andma süüteo toimepanija vastu tunnistust (art 18 lg 4). Lähtudes OAS § 3 lg 1 sõnastusest, mille kohaselt on ohvriabiteenust õigustatud saada mitte üksnes kurteo ohver, vaid ka hooletuse või halva kohtlemise või füüsilise, vaimse või seksuaalse vägivalla ohvriks langenud isik, võib väita, et kehtiv õigus ei eelda ohvriabiteenuse saamiseks kurteo toimepanemise kohta avalduse tegemist õiguskaitseasutustele. Seega on lähisuhtevägivalla ohver Eestis õigustatud ohvriabiteenust saada ka juhul, kui ta ei soovi mingil põhjusel kurteoteadet esitada või ta võtab endale õiguse mitte anda vägivallatseja vastu süüstavaid ütlusi.

Kuni 01.01.2017. a nägi OAS ette erisused seksuaalselt väärkoheldud alaealiste osas, kuivõrd OAS § 3 lg 2 p-des 3-9 sätestatud suunatud ohvriabiteenuste kättesaadavus oli seotud uurimisasutusele või prokuratuurile kuriteoteate esitamisega kriminaalmenetluse alustamise otsustamiseks.¹³⁵ Seejuures ei olnud teenuse saamise lisatingimuseks mitte üksnes kuriteoteate esitamine vastavale asjaomasele asutusele, vaid ka kriminaalmenetluse läbiviimine – kui uurimisasutus või prokuratuur otsustas kurteoavalduse esitamisele vaatamata menetlust mitte alustada, siis kadus isikul õigus ohvriabiteenuse edasisele saamisele.¹³⁶ Selline nõue viis olukorrani, kus kõik lapsohvrid OAS § 3 lg 2 p-des 3-9 sätestatud teenuseid ei saanud. Kuna tegu on aga eriti haavatava ohvritegrupiga, kelle puhul

¹³⁴ Vt Lisad 1 ja 2.

¹³⁵ Vt OAS § 3 lg 2² p-d 2, 3. – RT I, 06.01.2016, 28;.

¹³⁶ Vt samast § 3 lg 2³.

on nende teenuste kättesaadavus äärmiselt oluline, siis tunnistati õiguslikku minetust ning valmistati ette seadusemuudatus,¹³⁷ millega kaotati kuriteoteate esitamise nõue ohvriabiteenuse saamisele kvalifitseerumiseks. Seega kehtiva OAS-i kohaselt saavad seksuaalselt väärkoheldud alaealised, sh need, keda on väärkoheldud lähisuhtes, kõiki OAS § 3 lg-s 2 toodud ohvriabiteenuseid ilma, et nemad ise, kolmandad isikud või Sotsiaalkindlustusamet esitaks toimunu kohta kuriteoavalduse uurimisasutusele või prokuratuurile. OAS § 3 lg 2 p-des 3-9 toodud teenuste saamiseks piisab sellest, et Sotsiaalkindlustusametil on alust arvata, et alaealine on langenud KarS § 141-145¹, 175¹ või 178-179 sätestatud kuriteo ohvriks.¹³⁸

Nagu eelmises peatükis pikemalt sai käsitletud, tuleneb Istanbuli konventsioonist nõue, et ohvritele mõeldud kaitsemeetmeid tuleb neile tagada mistahes diskrimineerimiseta, sh ohvri kodakondsuse või välismaalase või põgeniku staatuse alusel (art 4 lg 3). Ka OAS § 3 ei sea piiranguid ohvriabiteenuse kättesaadavusele ohvri kodakondsusest või elanikustaatuses tulenevalt. Järelikult on ohvriabiteenuse õigustatud isikuteks kõik Eesti Vabariigi pinnal lähisuhtevägivalla ohvriks langenud isikud, sh ajutiselt riigis viibivad välismaalased.

4.1.3. Ohvriabiteenuse korraldus

Istanbuli konventsiooni kohaselt peavad lähisuhte- ja naistevastase vägivalla ohvritele mõeldud abiteenused olema ühtlaselt jaotunud üle kogu riigi, et nende kättesaadavus oleks tagatud kõigile ohvritele (art 22 lg 1). OAS § 3 lg 4 ls 1 kohaselt osutatakse OAS § 3 lg-s 2 sätestatud ohvriabiteenust igas Eesti maakonnas. Eelnev tähendab, et igas maakonnas peab alaliselt olema vähemalt üks isik, kes ohvriabiteenust osutab. Teenuse ühtlasema kättesaadavuse tagamiseks võib suuremates maakondades ja suurema vajadusega piirkondades olla teenust osutavate isikute arv suurem. Sisuliselt on teenuse pakkumine koondunud maakondlikesse ohvriabikeskustesse, mis asuvad kõigis Eesti suurimates linnades ning enamasti ühe katuse all politseiasutusega.¹³⁹ Ehkki OAS § 5 näeb ette võimaluse anda ohvriabiteenuse osutamise ülesande kas osaliselt või tervikuna üle juriidilisele isikule või kohaliku omavalitsuse üksusele, siis OAS-i 2. ptk jõustumisest, st 01.01.2005. a alates on

¹³⁷ Ohvriabi seaduse muutmise seadus. – RT I, 04.11.2016, 2.

¹³⁸ Vt samast § 3 lg 2² p 6.

¹³⁹ Info Sotsiaalkindlustusameti kodulehelt. – <http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-tootajate-kontaktandmed> (21.03.2018).

piirkondlikku ohvriabiteenust osutanud Sotsiaalkindlustusameti¹⁴⁰ enda ohvriabitöötajad. Erisused on inimkaubanduse ohvritele ja seksuaalselt väärkoheldud alaealistele suunatud abi osutamisel, kuna selle teenuse pakkumiseks ei loo Sotsiaalkindlustusamet ise vajaminevaid majutuskohi ega värba täiendavat abi- ja tugipersonali, vaid leiab riigihanke kaudu sobivad partnerid, kel on teenuse osutamiseks vajalik pädevus ja kogemus.¹⁴¹ Käesoleval ajal osutavad ohvriabiteenust 23 Sotsiaalkindlustusameti ohvriabiosakonna ametnikku, kusjuures Harju maakonnas osutab teenust seitse (neist kuus Tallinnas), Ida-Virumaal neli, Lääne ja Hiiu maakonnas kahe maakonna peale üks ning ülejäänud maakondades igas üks ohvriabitöötaja.¹⁴² OAS ei piira teenuse kättesaadavust elukoha nõudega ning järelikult saab iga isik abivajaduse ilmnemisel pöörduda kõige lähemal asuva ohvriabitöötaja poole.

Magistritöö käigus ohvriabitöötajate hulgas läbi viidud küsitluse tulemustele tuginevalt saab väita, et teenuse vormi osas ollakse praktikas paindlikud. Kõik vastanud kümnest ohvriabitöötajast võimaldavad teenust nii silmast-silma kokkusaamistel, telefonitsi kui ka e-maili teel. Üks vastanutest märkis, et ehkki praktikas on kasutatud ka Skype'i, pole tema seda teinud, kuna eelistab näost näkku kohtumisi, teine väitis, et on ohvriabiteenust osutanud isegi Facebook'i kaudu.¹⁴³

Samas on teenuse saamine piiratud ajaliselt – seda on võimalik saada ohvriabitöötaja tööajal, seega reeglina tööpäevadel ajavahemikus 09.00-18.00.¹⁴⁴ Arvestades seda, et lähisuhtes toimub vägivalla kasutamine sagedasti just töövälisel ajal, st õhtuti, öösiti, nädalavahetustel ning riigipühadel, siis on teenuse sellise pakkumise näol tegu ilmselge puudusega – lähisuhtevägivalla ohver vajaks nõustamist kohe pärast vägivalla toimumist ega peaks ootama, mil piirkondlikul ohvriabitöötajal algab vastuvõtt.

Kuni 01.01.2009. a osutati ohvriabiteenust ka vältimatu abi korras telefoniteenusena üleriigilisel lühinumbril 16106. See oli erinevalt kohapeal osutatavale ohvriabiteenusale

¹⁴⁰ Kuni 05.06.2005. a Sotsiaalministeeriumi.

¹⁴¹ Ohvriabi seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (379 SE) seletuskiri, lk 6. - <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/55d3bc8c-d171-445c-a264-8f3ae3c399e6/Ohvriabi%20seaduse%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus> (21.03.2018).

¹⁴² Info Sotsiaalkindlustusameti kodulehelt.

¹⁴³ Vt Lisad 1 ja 2.

¹⁴⁴ Info Sotsiaalkindlustusameti kodulehelt.

tagatud ööpäevaringselt nii eesti- kui ka venekeelsena.¹⁴⁵ Seda teenust ei osutanud vahetult riik, vaid see oli üle antud Hingeabi Assotsiatsioonile „Usaldus“, kellega Sotsiaalkindlustusamet oli sõlminud vastava lepingu.¹⁴⁶ Teenuse osutamine sellisel kujul lõpetati alates 01.01.2009. a raha kokkuhoiu eesmärgil.¹⁴⁷

Mõneti tasandab eelnimetud puudujääke see, et ööpäevaringne esmane silmast-silma ning telefonitsi nõustamine on ette nähtud ka naiste tugikeskuse teenuse raames, samuti on ohvritel võimalik kontakteeruda üleriiklike tasuta tugitelefoni 1492 ja 116 111 kaudu, millel pikemalt peatutakse alapeatükis 4.5. Samas tuleb arvestada asjaoluga, et naiste tugikeskuse teenus on ette nähtud üksnes naistevastase (sh lähisuhte-) vägivalla all kannatanud naistele ning nendega kaasas olevatele lastele. Ka viidatud üleriigiliste tasuta tugitelefoni sihtrühmaks on eelkõige nais- ning lapsohvrid. Seega teised, näiteks lähisuhtevägivalla meesohvrid teenuse saajateks ei kvalifitseeru ning nende ohvrite vajadustest lähtuvalt oleks tarvilik siiski nõustamisteenuse laiem kättesaadavus ka ööpäevaringse telefoniteenuse näol.

Ohvriabikeskusesse nõustamisele võib ohver pöörduda anonüümselt, mis tagab konfidentsiaalsuse juhtumiga tegelemisel. Seda kinnitasid kõik kümme küsitlusele vastanud ohvriabitöötajat. Märgiti, et sellisel juhul on ohvrile tagatud esmane nõustamine (sh ka kriisi-, võla- ja juriidiline nõustamine) ja toetamine ning informatsiooni andmine erinevate asutuste kontaktandmete ning abivõimaluste kohta. Võimalik on ka ohvri suunamine naiste tugikeskuse teenusele. Üks vastanutest lisas, et vajadusel on võimalik sellisel juhul juhtumikirjelduse alusel uurida teistest asutustest võimalikke lahendusvariante. Kui ohver soovib enam kui nõustamist ja infot erinevate abivõimaluste kohta, on tal siiski vaja esitada oma isikuandmed. Nimelt tuli küsitlusest välja, et anonüümseks jääda soovivale ohvrile ei ole võimalik ohvriabiteenuse käigus pakkuda riiklikke hüvitisi, eelkõige psühholoogilise abi kulude hüvitamist, kuna taotluse vormistamiseks tuleb isik siiski tuvastada. Samuti on keeruline teha koostööd teiste asutusega, näiteks politsei ja kohaliku omavalitsusega, kuna anonüümseks jääda soovivat klienti ei ole võimalik edasi suunata või sõlmida kokkulepet tema abistamiseks.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Ohvriabi seaduse muutmise seaduse eelnõu (980 SE) seletuskiri. - <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/12f8210e-8a52-38d7-80e4-447e8a069575/Ohvriabi%20seaduse%20muutmise%20seadus> (21.03.2018).

¹⁴⁶ Samas.

¹⁴⁷ Samas.

¹⁴⁸ Vt Lisad 1 ja 2.

Selleks, et ohvriabiteenuse kättesaadavus ei oleks illusoorne, vaid tegelik, peab olema tagatud potentsiaalsete abivajajate üldine teadlikkus ohvriabiteenuse sisu ja kättesaadavuse kohta, et nad teaksid ja oskaksid teenuseosutaja poole pöörduda. See tingimus tuleneb ka Istanbuli konventsiooni art 4 lg 1 p-st a. Sellest lähtuvalt on OAS § 3 lg 4 ls-s 2 sätestatud nõue, et info ohvriabiteenuse kasutamise võimaluste kohta peab olema kättesaadav kohaliku omavalitsuse, politsei-, pääste-, tervishoiu-, hoolekande- ja muudes asjaomastes asutustes ning nende veebilehtedel. Arvestades seda, et tänapäeval pöördub enamus inimesi info otsimiseks esmalt interneti, on olulise tähtsusega see, et info erinevate ohvriabiteenuste kohta oleks leitav sealt. Ohvriabiteenust osutava Sotsiaalkindlustusameti kodulehel on info ohvriabi olemuse ning selle kohta, kellele ohvriabiteenust osutatakse, olemas, samuti on sealt võimalik leida ohvriabitöötajate kontaktandmed. Ka Politsei- ja Piirivalveameti kodulehel oli pikka aega samasugune info olemas ning hõlpsasti leitav vastava lingi teel. Kahjuks sama asutuse uuel kodulehel infot ohvriabi kohta enam ei ole ning seda on võimalik leida üksnes otsingu kaudu, mis suunab abivajaja Politsei- ja Piirivalveameti vanale kodulehele. Ka kohalike omavalitsuste kodulehtedel sellist infot ohvriabiteenuse kohta enamasti ei ole. Sama tuleb öelda Päästeameti kodulehe kohta. Samas ei ole see töö autori hinnangul kuigi suur probleem, sest infot otsitakse reeglina ikkagi mitte konkreetse asutuse kodulehelt, vaid otsingumootoriga üldiselt ja järelikult on huvitatud isikul võimalik vajalik teave kätte saada nii ehk teisiti. Seda muidugi tingimusel, kui otsijal on mingidki teadmised ohvriabist ning ta tuleb selle peale, et internetis nimetatud tugiteenuste kohta infot otsida.

Olukorras, kus vägivald on juba aset leidnud ning juhtum jõudnud politsei vaatevälja, on ka uurimisasutusel kohustus ohvrit ja vajadusel tema lähedasi teavitada ohvriabiteenuse sisust ning selle saamise võimalustest. Vastav kohustus tuleneb OAS §-st 33. Tegelikult toimub see enamasti sündmuskohal – politsei läheb kutse peale kohale, lõpetab vägivalla, küsitleb osapooli, vaatab sündmuskoha üle, täidab lähisuhtevägivalla juhtumi korral ka infolehe ning jagab ohvrile teavet edasise abi osas. Kui on algatatud kriminaalmenetlus, siis informeeritakse ohvrit ohvriabiteenusest uuesti ning võetakse temalt ülakuulamisprotokolli allkiri selle kohta.

Kriminaalmenetluse algatamise korral on edasise menetluse käigus selline kohustus ka prokuratuuril ning kohtul. Sellega käib kaasas kriminaalmenetluse seadustiku¹⁴⁹ (edaspidi KrMS) §-st 372 lähtuv menetleja kohustus jooksvalt kogu menetluse kestel hinnata füüsilisest isikust kannatanu individuaalseid kaitsevajadusi, st seda kas isik vajab kriminaalmenetluses

¹⁴⁹ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 05.12.2017, 8.

erikohtlemist ja kaitset. Sellise hindamise eesmärk on tagada, et ohver saaks õigel ajal temale vajalikke teenuseid (eelkõige ohvriabitöötaja vahendusel) ning et talle võimaldataks vajaduse korral kriminaalmenetluses erikohtlemist ning kaitset. Nende kuriteoohvrite puhul, kelle suhe kurjategijaga või sõltuvus temast muudab nad eriti haavatavaks, seega ka lähisuhtevägivalla ohvrite puhul tuleb individuaalse kaitsevajaduse hindamisele pöörata erilist tähelepanu.

Selleks, et ohvriabiteenus oleks kvaliteetne ja tõhus, peab ohvriabitöötaja olema kursis mitte üksnes üldise ohvriabitemaatikaga, vaid ta peab olema teadlik ka erinevate ohvrigruppide spetsiifilistest abivajadustest ning probleemidest. Magistritöö käigus läbi viidud uuring näitas, et ohvriabitöötajad on valdavalt omandanud sotsiaaltöö või sotsiaaltöö korralduse eriala. Samas olid kõik on läbinud lisaks lähisuhtevägivalla-alase koolituse. Üheksa kümnest vastanust on saanud koolituse ka naistevastase vägivalla alal.¹⁵⁰ Lisaks on asjatundliku teenuse pakkumiseks kohapeal moodustatud koostöövõrgustik politsei, kiirabi, tervishoiutöötajate, päästeteenistuse, sotsiaaltöötajate, erinevate valitsusväliste organisatsioonide (nt naiste tugikeskuste) jne vahel, mis võimaldab probleemolukorrale läheneda komplekselt ning suunata abivajajat kiiresti temale kõige sobivama teenuse juurde. Sellise võrgustiku loomise kohustus on otsesõnu ette nähtud OAS § 4 lg-s 2 ning sarnane põhimõte tuleneb ka Istanbuli konventsiooni art 18 lg-st 2. Uuringust selgus, et ohvriabitöötajate koostööpartnerid sõltuvad sellest, millise üksikjuhtumiga tegu on ning milline on konkreetse ohvri abivajadus. Lähisuhtevägivalla juhtumite puhul tehakse kõige enam koostööd kohalike omavalitsuste ja sealsete sotsiaal- ning lastekaitsetöötajatega, samuti politsei ning naiste tugikeskustega. Veel nimetati koostööpartnerina prokuratuuri, meditsiinasutusi, koole (sh kooli sotsiaalpedagoogi), Rajaleidjat, noortekeskusi, psühholooge. Üks vastanutest märkis, et kui ohvril on endal psühholoog või jurist, siis kaasatakse nemadki probleemi lahendamisse.¹⁵¹

Ehkki OAS § 6 kohaselt võib ohvriabiteenuse andmisel osaleda ka ohvriabi vabatahtlik, kes OAS § 6 lg 1 järgi osutab ohvriabiteenust oma vabast ajast ja tasu saamata, ei ole Eestis ühtki vabatahtlikku selle teenuse pakkumisse kaasatud. Neid kasutati küll esimestel aastatel pärast

¹⁵⁰ Vt Lisad 1 ja 2.

¹⁵¹ Vt samast.

OAS jõustumist 2003. aastal, kuid aja jooksul on nende panusest loobunud, kuna riiklikus süsteemis ei nähtud nende järgi enam vajadust.¹⁵²

Igapäevane praktika näitab, et ohvriabiteenust kasutatakse üha suuremas ulatuses. Näiteks pöördus 2016. a aastal Sotsiaalkindlustusameti ohvriabitöötajate poole üle 6400 inimese, mis 2015. a võrreldes oli üle paarisaja inimese rohkem.¹⁵³ Seejuures kasvab ka lähisuhtevägivalla ohvrite pöördumiste arv: kui 2015. aastal oli kõigist ohvriabi klientidest 58% perevägivalla ohvrid,¹⁵⁴ siis 2016. a oli sama näitaja 68%.¹⁵⁵

4.2. Naiste tugikeskuse teenus

4.2.1. Naiste tugikeskuse teenuse sisu

Nagu märgitud 3. ptk-s, näeb Istanbuli konventsioon ette kohustuse rajada ohvritele, eriti naistele ja nende lastele piisaval arvul sobivaid ja kergesti kättesaadavaid varjupaiku, kus neile oleks tagatud turvaline majutusvõimalus ning osutataks ennetavat abi. Tegu on spetsiaalselt lähisuhte- ja naistevastase vägivalla ohvritele mõeldud abiteenusega.

Eestis on selliseks teenuseks naiste tugikeskuse teenus, mille õiguslikud alused on sätestatud OAS-i ptk-s 2³. OAS § 6⁵ lg 1 kohaselt on naiste tugikeskuse teenus liitteenus, mille eesmärgiks on aidata kaasa naistevastase vägivalla ohvriks langenud naise vägivallast pääsemisele ja iseseisva toimetuleku saavutamisele, pakkudes turvalist keskkonda ja nõustamist ning vajaduse korral ajutist majutust naisele ja temaga kaasas olevatele lastele.

Naiste tugikeskuse teenus on seega liit- ehk kompleksteenuse, mis ei sisalda üksnes turvalise majutuse võimaldamist, vaid nagu märgitud juba eespool, pakutakse selle raames ohvrile ka erinevaid nõustamisi: esmast kriisinõustamist, juhtumipõhist nõustamist, psühholoogilist nõustamist, psühhoteraapiat ja juriidilist nõustamist. Selle teenuse raames toimub ka ohvriga kaasas oleva lapse abivajaduse hindamine ja esmane nõustamine.¹⁵⁶ Seega on tegu on

¹⁵² M. Meiorig. Victim Support Services in EU: An overview and assessment of victims' rights in practice. Estonia. 2014, lk 29. – <http://fra.europa.eu/en/country-data/2016/country-studies-project-victim-support-services-eu-overview-and-assessment-victims> (21.03.2018).

¹⁵³ D. Lamp. Möödunud aasta kurb statistika. – <https://sobranna.postimees.ee/4023213/moodunud-aasta-kurb-statistika-82-protsekti-landes-vagivallaohvriks-koduseinte-vahe> (21.03.2018).

¹⁵⁴ Info Sotsiaalkindlustusameti kodulehelt. – <http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/uudised/polvamaal-testitakse-uut-koostoomudelit-lahisuhtevagivalla-juhtumite-lahendamiseks> (21.03.2018).

¹⁵⁵ Info Sotsiaalkindlustusameti kodulehelt. – <http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/uudised/riiklikku-ohvriabi-teenust-kasutab-uha-rohkem-inimesi> (21.03.2018).

¹⁵⁶ Vt OAS § 6⁵ lg 3.

integreeritud lähenemisega, mis printsiibis arvestab ohvrite, sh lapsohvrite spetsiifilisi vajadusi ning õigusi, pakkudes neile võimalikult laiaulatuslikku abi.

Kui rääkida kõnealuse teenuse komponentidest täpsemalt, siis naiste tugikeskuse teenusekirjelduse kohaselt tähendab turvalise majutuse teenus seda, et ohvrile ja temaga kaasas olevale lapsele on tagatud koht majutusüksuses või majutusettevõttes juhul, kui ohvril on ohtlik jääda oma senisesse elukohta ning tal puudub muu ajutine alternatiivne majutusvõimalus. Turvalisele ajutise majutuse teenusele saabumine toimub eelneval kokkuleppel teenuse osutajaga. Kui ohver ja tema lapsed on hädaolukorras ning neil puuduvad alternatiivsed transpordivõimalused (nt nad ei saa iseseisvalt tulla, neid ei toimetata tugikeskusesse politsei või sugulaste poolt), siis korraldab transpordi teenuse osutaja ise. Vajadusel varustatakse ohver ja temaga kaasas olev laps esmavajalike hügieenitarvete, toiduainete jm hädavajalike vahenditega, kuid üldjuhul eeldatakse ohvrilt siiski iseseisvat toimetulekut. Ka enda ning oma laste elu peaks ohver korraldama iseseisvalt, st tegema süüa, pesema pesu, koristama, tagama lapse koolikohustuse täitmise jne. Vaid erandjuhtudel, siis, kui ohver ei ole vaimselt või füüsiliselt suuteline oma elu iseseisvalt korraldama või oma lapse eest vastutama, võtab teenuse osutaja ühendust kohaliku omavalitsuse üksusega, kes korraldab vastava abi vastavalt sotsiaalhoolekande seaduses¹⁵⁷ sätestatule. Juhul, kui majutusteenusele tulnud isik ei nõustu majutusüksuses kehtestatud sisekorrareeglitega, rikub neid või ei ole võimeline neid järgima näiteks alkoholi- või narkosõltuvuse, psühhoosi vm tõsiste vaimse tervise probleemide tõttu ning võib seetõttu olla ohtlik endale või teistele, siis keeldutakse talle teenuse osutamisest. Ka sellisel juhul teavitatakse kohalikku omavalitsust, kes hindab ohvri abivajadust ja korraldab vastava abi vastavalt sotsiaalhoolekande seaduses sätestatule.¹⁵⁸ Magistritöö osaks olevas uuringus märkis vaid üks kaheksast vastanud tugikeskuse esindajast, et nemad ei välista enda poolt pakutava turvalise majutuse teenuse saajate hulgast ühtki inimgruppi. Enamik vastas siiski, et näiteks narko- ja alkoholijoobes isikutele nad majutusteenust ei võimalda või teevad seda erandjuhtudel. Ühe tugikeskuse esindaja märkis, et nemad ei saa pakkuda turvalise majutuse teenust ka tugeva liikumispuudega inimesele – sellisel juhul nõustavad nad ohvrit kodus ning koostöös prokuratuuriga eraldatakse kodust hoopis vägivallatseja. Teise tugikeskuse esindaja tõi välja, et nemad ei osuta majutusteenust lisaks sellistele isikutele, kes on seisundis, mis nõuab

¹⁵⁷ Sotsiaalhoolekande seadus. – RT I, 28.12.2017, 66.

¹⁵⁸ Naiste tugikeskuse teenuse kirjeldus 2018. a, p 7.1. – <http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-huvitis/naiste-tugikeskused> (21.03.2018).

töötajatelt pidevat järelevalve teostamist ja kõrvalabi, või siis isikutele, kes ei pea kinni hügieeninõuetest, kel on lemmikloomad, kes on alaealised või kes keelduvad avaldamast oma isikuandmeid.¹⁵⁹

Esmane kriisinõustamine naiste tugikeskuse teenuse komponendina tähendab ohvri ja tema lapse esmast ärakuulamist ning vajadusel emotsionaalse toe pakkumist, kuna tugikeskusesse pöördujad on enamasti hirmunud ja endast väljas, ohver paljudel juhtudel ka alanenud enesehinnanguga ning ennastsüüdistav. Samuti hinnatakse esialgseid turvariske ja koostatakse tegevusplaan nende maandamiseks, et ohver teaks, mida järgmises ohuolukorras ette võtta ega peaks improviseerima. Sellisel esialgsel kontaktil hinnatakse ka edasise abi vajadust ning kui vaja, lepitakse kokku järgnevates tegevustes ning kokkusaamistes. Esmase kriisinõustamise käigus informeeritakse ohvrit ka tema õigustest ja edasistest abivõimalustest ning pakutakse infot ja toetust ohvri teistele lähedastele.¹⁶⁰

Juhtumipõhine nõustamine on juba põhjalikum ning selle eesmärgiks on ohvri teadvustamine tema olukorrast ja edasistest võimalustest, et ta saaks teha otsuse vägivallaringist väljumiseks ning hakkaks tegema selleks vajalikke samme. Ka juhtumipõhise nõustamise käigus kuulatakse ohver ja tema laps ära ning toetatakse neid emotsionaalselt. Samuti hinnatakse ohvri ja tema lapse turvariske, kuid nüüd tehakse seda juba pikemaajaliselt, ning koostatakse ka vastav turvaplaan. Nõustamise jooksul selgitatakse koos ohvriga välja tema individuaalsed vajadused, analüüsitakse probleeme ja otsitakse neile lahendusi. Samuti informeeritakse ohvrit tema õigustest ja kohustustest ning pakutavatest abivõimalustest. Pärast seda, kui on välja selgitatud ohvri ja tema lapse abivajadus ja selle iseloom, suunatakse nad sobivatele teenustele, mida vajadusel võib osutada ka väljaspool naiste tugikeskust. Nõustamine sisaldab ka ohvri abistamist suhtlemisel erinevate ametiasutustega, sh kooli ja koolieelsete lasteasutustega, kuid see võib lisaks sisaldada abi erinevate avalduste ja taotluste koostamisel ja esitamisel, tuge kohtumistel (nt vägivaldse mehega) või asjaajamistel jne. Vajadusel õpetatakse ohvrile erinevaid toimetulekuoskuseid, näiteks seda, kuidas koostada pere eelarvet. Koos ohvriga koostatakse tegevusplaan (nt toetuste taotlemiseks; uue eluaseme või töö-, kooli- ja lasteaiakoha otsimiseks juhul, kui ohver ja ta laps peavad vägivaldse mehe tõttu elukohta vahetama; kohtusse pöördumiseks lahutuse ning lapse hooldusõiguse ja

¹⁵⁹ Vt Lisa 3.

¹⁶⁰ Naiste tugikeskuse teenuse kirjeldus 2018. a, p 7.2.

suhtlemiskorra määramiseks; politsei või lastekaitsetöötajatega suhtlemiseks jne) ning motiveeritakse ohvrit seda ellu viima.¹⁶¹

Ohvri psühholoogilise nõustamise käigus toimub ohvri psühholoogilise seisundi hindamine, tema probleemide lahti mõtestamine ning ühiselt nendele lahenduste otsimine. Sellise tegevuse eesmärgiks on ohvri emotsionaalse heaolu parandamine – ohvri ärevuse, hirmu- ja häbitunde vähendamine jne –, pingete leevendamine ning kriiside ja probleemide lahendamine, samuti ohvri enesekindluse ja iseseisvuse suurendamine ning iseendast, oma võimetest ja situatsioonidest parema arusaamise õpetamine. Psühhoteraapia on põhjalikum eesmärgipärane ravi või terapeutiline sekkumine, selleks et leevendada või kõrvaldada ohvri juba välja kujunenud psüühilisi sümptomeid, muuta tema häirunud käitumis- ja mõtteviise, edendada tema küpsust, arengut, vaimset tervist ja heaolu ning leevendada emotsionaalset ja psüühilist ebamugavustunnet.¹⁶²

Ohvri juriidiline nõustamine naiste tugikeskuse teenuse komponendina on ohvrile tema õiguste ja kohustuste selgitamine, juriidiliste probleemide lahenduste kavandamine ning ohvri juhendamine nende elluviimisel, samuti tema abistamine avalduste ja taotluste koostamisel. Juriidilise nõustamise käigus osutatakse ohvrile muudki vajalikku esmast õigusabi. Vajadusel esindatakse ohvrit kohtueelses menetluses, kohtu- ja haldusasutustes, uurimisasutustes, kohtutäiturite või kolmandate isikute ees.¹⁶³ Sellise nõustamise raames aidatakse ohvri näiteks saavutada kohtuväliseid kokkuleppeid abielulahutuse, lapse elatise, ühisvara või kaasomandi jagamise osas, samuti laste hooldusõiguse küsimustes.

Nagu eespool märgitud, on naiste tugikeskuse teenuse üheks komponendiks ka ohvriga kaasas oleva lapse esmase abivajaduse hindamine ja esmane nõustamine, sest lisaks vägivalla vahetust või kaudsest kogemisest traumeerituna on lapse jaoks heidutav ka kodust lahkumine ja sellega seotud elumuutused. Selle tugimeetme käigus hinnatakse lapse hetkeolukorda ja esmast abivajadust, antakse hinnang tema seisundile ning teenusel viibiva ohvri vajadusele vanemlike oskuste toetamiseks. Korraldatakse ka esmane nõustamine. Lapse hetkeolukorda hindab esmalt kohal olev tugikeskuse töötaja, kui vaja, kaasatakse seejärel teistegi erialade spetsialiste, näiteks psühholoog või psühhoterapeut. Abivajavast lapsest tuleb esimesel võimalusel teatada kohaliku omavalitsuse üksusele, hädaohus olevast lapsest aga viivitamatult

¹⁶¹ Samas, p 7.3.

¹⁶² Samas, p 7.4.

¹⁶³ Samas, p 7.5.

hädaabinumbril 112. Samuti toetatakse ohvrit lapse eest hoolitsemisel ja antakse sellekohast nõu.¹⁶⁴

Magistritöö käigus läbi viidud uuringus paluti tugikeskuste esindajail kirjeldada, milles seisnevad nende poolt naiste tugikeskuse teenuse raames pakutavad teenusekomponendid, eesmärgiga hinnata, kas tegelikkus ühtib paberile panduga. Vastustest selgus, et tugikeskused sisustasid enda poolt pakutavaid teenuseid sarnaselt tugikeskuse teenuse kirjelduses tooduga, mis on ka ootuspärane, kuna teenuse kirjelduses on sätestatud nn üldised miinimumnõuded, mille keskused peavad teenuse osutamisel tagama. Ühe tugikeskuse esindaja märkis otse, et nemad tegutsevad vastavalt Sotsiaalkindlustusameti kodulehel olevale teenusekirjeldusele.¹⁶⁵ Samas ilmnes uuringust seegi, et ehkki naiste tugikeskuse teenuse kirjelduses nähakse ohvri juriidilise nõustamise teenuse osana ette ka ohvri esindamist kohtumenetlusest, siis tegelikkuses see teenus kõigile ohvritele kättesaadav ei ole – kaheksast vastanud tugikeskusest kaks seda teenusekomponenti ei võimalda. Veel selgus uuringust, et lisaks naiste tugikeskuse teenuse kirjelduses nimetatud teenustele pakkusid tugikeskused ohvritele muidki abimeetmeid. Näiteks võimaldasid peaaegu kõik tugikeskused transpordi korraldamist ohvri arsti juurde toimetamiseks, pooled pakkusid abi kolimisel ning veerand töökoha, kooli, lasteaiakoha ja uue elukoha leidmisel. Täiendavate abimeetmetena toodi välja veel tugiisikuteenust, võlanõustamisteenust, samuti tugigrupiteenust neile naistele, kes on väljunud vägivaldaringist. Üks vastanutest abistab ohvrite lapsi koolitöodes ning neile sobivate huvialaringide leidmisel, teine pakub tasulisi joogat, vabastava hingamise teraapiat ning toetavaid koolitusi koostööpartneritelt. Vaid ühe tugikeskuse esindaja ei märkinud vastusesse ühtki oma tugikeskuse poolt pakutavat täiendavat abiteenust.¹⁶⁶

Kokkuvõtvalt võib märkida, et naiste tugikeskuse teenus on suunatud eelkõige neile ohvritele, kes on kannatanud pikaaegset ja süstemaatilist vägivalda ning kelle probleemid on seetõttu keerukad ja komplekssed. Juhul kui tegu on ekspressiivne vägivalda ehk konkreetsest konfliktist tõukunud vägivaldajuhtumiga ning ohver on vägivalda kogenud lühiajaliselt, on sobivamaks abiteenuseks pigem OAS § 3 lg-s 1 sätestatud ohvriabiteenus.

¹⁶⁴ Samas, p 7.6.

¹⁶⁵ Vt Lisa 3.

¹⁶⁶ Vt samast.

4.2.2. Naiste tugikeskuse teenuse saamiseks õigustatud isik

OAS § 6⁵ lg 1 kohaselt on teenust saada õigustatud isikuks naistevastase vägivalda ohvriks langenud naine. OAS § 6⁵ lg 2 järgi on naistevastase vägivalda ohver naine, kellele tema suhtes toimepandud soolise vägivalda või sellega ähvardamisega on tekitatud füüsilisi, seksuaalseid, psüühilisi või majanduslikke kahjusid või kannatusi kas avalikus või eraelus.

Lisaks on OAS § 65 lg-s 1 nimetatud majutusteenus ette nähtud naisega kaasas olevale lapsele. Naisega kaasas olevale lapsele tagatakse lisaks esmane kriisinõustamine, samuti lapse abivajaduse hindamine ning esmane nõustamine (OAS § 6⁵ lg 3 p-d 2 ja 6). Naiste tugikeskuse 2018. a teenuse kirjelduse p 7.1 kohaselt tagatakse ohvriga kaasas olnud lapsele ka juhtumipõhine nõustamine.

See, et neid teenuseid pakutakse lisaks ohvrile ka temaga kaasas olevale lapsele, on väga oluline, kuna ema ei pruugi võtta abiteenust vastu, kui ta ei saa tulla sinna oma lapsega – ta kas ei taha või ei tohi last jätta vägivaldse partneri mõjuvälja. Samuti, nagu on korduvalt märgitud eespoolgi, võivad lapsed samaaegselt täiskasvanuga olla kogenud vahetut vägivalda või siis olnud tunnistajaks, kuidas tema pereliikme kallal on vägivalda tarvitatud. Mõlemat laadi kogemus on emotsionaalselt ja psühholoogiliselt traumeeriv, nõudes abistavat ning toetavat sekkumist. Lisaks võivad lapsel olla füüsilised vigastused ning kahtlemata on naiste tugikeskuse teenus see, mille käigus saab hinnata, kas laps vajab arstiabi, ning suunata ta siis vastavale teenusele.

Kuni 2017. a 1. jaanuarini pakuti naiste tugikeskuse teenuse raames naisega kaasas olnud lapsele ka psühholoogilist nõustamist ning psühhoteraapiat.¹⁶⁷ Alates 01.01.2017. a, mil naiste tugikeskuse teenus lülitati riiklikku ohvriabisüsteemi, seda enam ei tagata, ehkki selline kohustus on kirjas ka Istanbuli konventsiooni art 26 lg-s 2 ning uuringudki on sedastanud selle teenuse vajalikkust. Nimelt näitas 2015. a naiste tugikeskuse klientide uuring, et keskusesse pöördunud naised pidasid laste psühholoogilist nõustamist väga vajalikuks. Vägivalla otsene või kaudne kogemine, samuti kodunt lahkumisega kaasnevad elukohamuutused olid lastes tekitanud ärevushäireid, agressiivsust, endassetõmbumist, kohenemisraskusi jne ning tugikeskustes läbi viidud psühholoogiline nõustamine aitas neid ilminguid tasandada – lapsed muutusid rahulikumaks ning oskasid paremini aru saada kodus

¹⁶⁷ Vt naiste tugikeskuse teenuse kirjeldust 2016. a. – http://naisteliin.ee/files/147_Naiste_tugikeskuse_teenusekirjeldus.pdf (21.03.2018).

aset leidnud vägivallast ning ema rollist selles, samuti vähenesid laste hirmud ning nad muutusid avatumaks.¹⁶⁸ Käesoleva magistritöö käigus läbi viidud uuring näitas, et tegelikkuses võimaldab enamik tugikeskustest psühholoogilist nõustamist ka ohvriga kaasas olevale lapsele – kõigest kaks tugikeskust kaheksast ei paku seda teenust. Samas riik laste psühholoogilist nõustamist ega psühhoteraapiat ei rahasta, mis tähendab, et neid teenuseid saab pakkuda vaid täiendavate rahaliste ressursside olemasolul.¹⁶⁹ Nii märkisid kolme tugikeskuse esindajad, et nende tugikeskus osutab ohvriga kaasas olevale lapsele psühholoogilist nõustamist kas erandkorras, annetustena laekunud vahendite arvel või toetusena tugikeskusevälistelt organisatsioonidelt. Ühe tugikeskuse esindaja lisas, et lastele psühholoogilise nõustamise ja psühhoteraapia osutamiseks kasutavad nad partnerina kohalikku omavalitsust.

Nagu märgitud alapeatükkides 3.2 ja 4.1.2., sisustab Istanbuli konventsiooni art 3 ohvri mõistet laiemalt kui üksnes naistevastase vägivalla ohvri tähenduses. Nimelt viitab konventsioonis kasutatav termin „ohver“ mitte ainult naistevastase vägivalla ohvrile, kelleks saavad olla naised ja tüdrukud, vaid ka perevägivalla ohvritele, kelleks võivad lisaks olla meessoost isikud. Vaatamata eelnevale ning konventsiooni art-le 23, mis kohustab riike võtma vastu meetmeid varjupaikade loomiseks ning ennetava abi pakkumiseks, siis Eesti riik lähisuhtevägivalla ohvritest meestele analoogset spetsialiseeritud tugiteenust, nagu seda on naiste tugikeskuse teenus, ei taga. Nii leiti naiste tugikeskuse teenuse õiguslike aluste väljatöötamisel, et selle spetsialiseeritud teenuse sihtrühmaks on siiski vaid naistevastase vägivalla ohvrid ja nende lapsed, mitte aga mehed. Oldi seisukohal, et mehed lähisuhtevägivalla ohvritena on arvuliselt väike grupp ning nende vajadused peaks olema kaetud Tallinnas asuva Meeste Kriisikeskus MTÜ ning riikliku ohvriabi teenuse raames pakutavate või korraldatavate nõustamisteenustega.¹⁷⁰ Üheks põhjuseks, miks selline suund võeti, on töö autori hinnangul kahtlemata rahaliste vahendite vähesus, kuna, nagu nähtub järgnevatest alapeatükkidest, on riigil probleeme isegi naiste tugikeskuse teenuse piisava rahastamisega. Samas võib põhjuseks olla tõik, et kuna uuringud ning praktika ei ole seni süvitsi tegelenud sellega, missugused on meeste vajadused ohvri rolli sattudes, siis ei teatagi

¹⁶⁸ K. Soo. Naised tugikeskuse klientide arvamused saadud abist. Tartu 2015, lk 14. – https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Norra_toetused/Koduse_ja_soopohise_vagivalla_vahendamise_programm/83_naiste_tugikeskuse_klientide_arvamuste_uuringu_raport_november_2015.pdf (21.03.2018).

¹⁶⁹ Vt Naiste tugikeskuse teenuse kirjeldus 2018. a, p 10.

¹⁷⁰ Ohvriabi seaduse muutmise seaduse eelnõu (236 SE) seletuskiri, lk 6. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/16f47cbf-5bad-4a45-8f29-782fb99f499d> (21.03.2018).

täpselt, missugust abi nad vajavad.¹⁷¹ Selles mõttes oli hea tõdeda, et küsitlusele vastanud kaheksa tugikeskuse esindajaist kaks märkisid, et nende keskus pakub teenuseid (nt esmast kriisinõustamist) siiski ka meestele. Eelnev tähendab, et tegelikkuses on esmast abi, ehkki vähesel määral ning ebaühtlaselt, võimalik avaliku teenuse korras saada ka lähisuhtevägivalla meesohvril.¹⁷²

4.2.3. Naiste tugikeskuse teenuse korraldus

Nagu põgusalt viidati juba eespool, jõustus 2017. a 1. jaanuarist OAS-i muudatus, mille kohaselt muutus naiste tugikeskuse teenus, mida selle ajani olid Eestis pakkunud valitsusvälised organisatsioonid, osaks riiklikust ohvriabisüsteemist. Kui seniajani oli tugikeskuse teenust rahastatud projektipõhiselt ning viimastel aastatel osaliselt ka riigieelarvelistest eraldistest,¹⁷³ siis alates 01.01.2017. a hakati seda teenust 100%-liselt rahastama riigieelarvest. Reaalselt tehakse seda Sotsiaalkindlustusameti eelarve kaudu, kelle kätte läks ka naiste tugikeskuse teenuse kättesaadavuse tagamine ja järelevalve selle teenuse osutamise üle.

Naiste tugikeskuse teenust jäid ka pärast 01.01.2017. a vahetult osutama valitsusvälise sektori organisatsioonid, kel mitmetel oli juba eelnev kogemus vägivalda kogenud naiste toetamise alal, samuti nagu ka vastava väljaõppega personal, ning kes selgitati välja 2016. aasta lõpus toimunud riigihanke käigus. Harjumaal osutab pärast 01.01.2017. a teenust MTÜ Tallinna Naiste Kriisikodu ja MTÜ Eluliin, Saare- ja Pärnumaal MTÜ Pärnu Naiste Tugikeskus, Läänemaal koos Hiiumaaga ning Järva- ja Raplamaal MTÜ Eluliin, Lääne-Virumaal OÜ Keerub, Ida-Virumaal MTÜ Ida-Virumaa Naiste Tugikeskus-Varjupaik, Jõgevamaal Jõgevamaa Naiste Tugikeskus, Tartu- ja Põlvamaal MTÜ Naiste Tugi- ja Teabekeskus, Viljandimaal MTÜ Viljandimaa Naiste Tugikeskus, Võrumaal MTÜ Võrumaa Naiste Tugikeskus ning Valgamaal Valgamaa Naiste Tugikeskus MTÜ.¹⁷⁴

¹⁷¹ Vabariigi Valitsuse korralduse „Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni“ heakskiitmine ja volituse andmine“ eelnõu seletuskiri, lk 20. – <http://eelroud.valitsus.ee/main#DradaNOK> (21.03.2018).

¹⁷² Vt Lisa 3.

¹⁷³ Näiteks 2016. aastal eraldas riik naiste tugikeksustele naistevastase vägivalla ohvritest naiste ja nende lastele turvalise majutuse ja nõustamise pakkumiseks 400 000 eurot. – Info Eesti Naiste Varjupaikade Liidu kodulehelt. – <http://www.naisteliin.ee/index.php?id=136> (21.03.2018).

¹⁷⁴ Info Sotsiaalkindlustusameti kodulehelt. – <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-huvitis/naiste-tugikeskused#Naiste%20tugikeskuste%20kontaktandmed> (21.03.2018).

Naiste tugikeskuse teenuse komponentideks olevate üksikteenuste osutamine on tagatud seega kõikides Eesti maakondades kõigile ohvritele ja nendega kaasas olevatele lastele, kes on antud maakonnas naiste tugikeskuse poole pöördunud või suunatud ja kelle puhul on hinnatud vastav abivajadus. Teenust osutatakse olenemata ohvri rahvastikuregistris olevast elukohast, samuti sõltumata tema tegelikust elukohast. Selline paindlikkus on vajalik, kuna vägivallatseja tõttu võib osutuda vajalikuks naise eemale toimetamine oma elukohast, samuti on see vajalik praktilistel kaalutlustel, kui kohad ühes tugikeskuses on täitunud, kuid teises vabad. Teenus on ohvritele tagatud sõltumata nende vanusest, religioonist, rahvusest, etnilisest kuuluvusest, seksuaalsest orientatsioonist ning tervislikust või sotsiaalsest staatusest. Kõik naiste tugikeskuse teenuse komponendid on ohvrile tasuta.¹⁷⁵ Viimasega kindlustatakse, et teenusest ei jääks ilma ka madala või üldse ilma sissetulekuta naised. Magistritöö raames teostatud uuring näitas, et juhul, kui tugikeskus osutab ohvrile naiste tugikeskuse teenuse kirjelduses nimetatule lisaks täiendavaid abimeetmeid või -teenuseid, siis need võivad ohvrile olla tasulised.¹⁷⁶

Esmasel kriisinõustamisel ja erandkorras ka juhtumipõhisel nõustamisel võib tugikeskuse poole pöördunu jääda anonüümseks, kuid viimasel juhul osutatakse teenust selliselt üksnes piiratud mahus. Seda kinnitas ka magistritöö käigus tugikeskuste hulgas läbi viidud uuring – vaid ühe tugikeskuse esindaja märkis, et nende keskus võimaldab ohvrile, kes soovib säilitada oma anonüümsust, kõiki teenuseid.¹⁷⁷ Ehkki teised teenused ohvri anonüümseks jäämist ei võimalda, tuleb nendegi osutamisel tagada ohvri, tema laste ja lähedaste konfidentsiaalsus.¹⁷⁸ Viimane tähendab, et ohvril säilib otsustusõigus selle osas, millist informatsiooni kui suures mahus ja kellele tema kohta esitatakse. Erisused on vaid laste osas, kelle puhul kehtivad erinõuded lastekaitseadusest tulenevalt.

Turvalise majutuse teenus ja esmane kriisinõustamine on tagatud ööpäevaringelt, seejuures võib esmast kriisinõustamist läbi viia kas silmast silma kohtumisel või läbi avalikule telefoninumbrile vastamisega. Kõik teised kohtumised ja muud tegevused toimuvad eelnevalt kokkulepitud ajal. Nõustamised toimuvad privaatses keskkonnas, eelistatult eraldi nõustamisruumis. Esmane kriisinõustamine, juhtumipõhine nõustamine ning juriidiline nõustamine võivad kliendi soovil toimuda ka distantsilt sidevahendi kaudu näiteks telefonitsi

¹⁷⁵ Naiste tugikeskuse teenuse kirjeldus 2018. a.

¹⁷⁶ Vt Lisa 3.

¹⁷⁷ Vt samast.

¹⁷⁸ Naiste tugikeskuse teenuse kirjeldus 2018. a.

või skaipides.¹⁷⁹ Uuring näitas, et valdavalt osutatakse esmast kriisinõustamist kohapeal näost-näku kohtumistel või telefoni teel. Kolm kaheksast tugikeskusest võimaldab esmast kriisinõustamist ka e-maili ning üks Skype'i teel. Juhtumipõhise nõustamise puhul on samuti enamlevinud vormideks nõustamine kas näost-näku kokkusaamistel või telefoni vahendusel. Viis küsitluses osalenud tugikeskust pakuvad juhtumipõhist nõustamist ka e-maili kaudu. Üks vastanutest märkis, et telefoni ja e-maili teel osutavad nad juhtumipõhist nõustamist vaid näost-näku kohtumisel toimunud nõustamise jätkuna. Ka juriidilist nõustamist võimaldavad kõik tugikeskused näost-näku kokkusaamistel, seitse pakuvad seda lisaks e-maili ning kuus telefoni teel. Üks tugikeskus osutab juriidilist nõustamist ka Skype'i kaudu. Ehkki psühholoogiline nõustamine peaks naiste tugikeskuse teenuse kirjelduse kohaselt toimuma kohapeal näost-näku kokkusaamisel, tuli uuringust välja seegi, et kaks tugikeskust osutavad seda teenust ka telefoni ning üks e-maili teel.

Teenuse osutamisel lähtutakse esmajärjekorras ohvri vajadustest. Ohvri ja tema lapse esmase kriisinõustamise ja juhtumipõhise nõustamise maht ei ole piiratud, seda võimaldatakse nii palju, nagu ohver seda vajab. Seevastu ohvrile võimaldatava psühholoogilise nõustamise, psühhoteraapia ja juriidilise nõustamise teenuse maht sõltub nii ohvri vajadustest kui ka teenust vahetult osutava tugikeskuse rahalistest võimalustest.¹⁸⁰ Magistritöö käigus läbi viidud uuring näitab, et tugikeskuste esindajate endi hinnangud psühholoogilise nõustamise ja psühhoteraapia piisavuse kohta kõiguvad tublisti – vaid ühe keskuse esindaja pidas neid teenuseid ohvrile täiesti piisavaks, kolm leidsid, et need on pigem piisavad, sama paljud olid seisukohal, et need pigem ei ole piisavad ning ühe tugikeskuse esindaja hindas neid teenuseid ohvri jaoks koguni mittepiisavaks.¹⁸¹ Juhul, kui teenuse osutajal ei ole psühholoogilise ja juriidilise nõustamise teenuseid võimalik pakkuda ohvri vajadustele vastavas mahus, siis näeb naiste tugikeskuse teenuse kirjeldus ette, et tal tuleb teha koostööd riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste ja teiste asjaomaste juriidiliste isikutega ning tagada seeläbi ohvrile võimalikud parimad lahendused. Kui ka see variant ohvri vajadusi ei kata, siis informeerib teenuse osutaja Sotsiaalkindlustusametit. Turvalise majutuse teenust osutatakse aga kuni kuus järjestikust kuud. Juhul, kui ohver vajab majutust pikema perioodi vältel, informeerib tugikeskus taas sellest Sotsiaalkindlustusametit ja käitub vastavalt sealt saadud juhiste.¹⁸²

¹⁷⁹ Samas.

¹⁸⁰ Samas.

¹⁸¹ Vt Lisa 3.

¹⁸² Naiste tugikeskuse teenuse kirjeldus 2018. a.

Kuna naiste tugikeskuse teenuse sihtgrupi probleemid, millega teenuse käigus tuleb tegeleda, on kompleksed ja keerukad, ning kliendid ise heitunud ning paljukannatanud, siis on ka tugikeskuse teenust vahetult osutavale isikule kehtestatud spetsiifilised nõuded. Ohvrile tuleb tagada toetav ja turvaline keskkond ning seda mitte üksnes turvalise majutuse tähenduses – kogu pakutav teenus peab mõjuma ohvrile turvaliselt, sh ka tugikeskuse teenust vahetult osutav personal. Nii peab teenust osutaval inimesel olema naistevastase vägivalla ohvrite ja nende lastega läbiviidavaks tööks sobivad isiksuseomadused. See tähendab, et ta peab olema empaatiavõimeline, osavõtlik, kannatlik, taktitundeline, pealetükkimatu jne. Tal ei tohi olla alkoholi- ega narkootikumide või psühhotroopsete ainete sõltuvust ega kehtivat karistust tahtlikult toimepandud kuriteo eest. Teenust vahetult osutav isik peaks eelduslikult olema naissoost, kuna naisohvril on ilmselt kergem oma muredest rääkida teisele naisele kui mehele, samuti võib temas olla tekkinud umbusk meeste vastu, kuna enamasti on ka vägivallatsejaks olnud mees. Magistritöö käigus läbi viidud uuring näitas, et küsitluses osalenud tugikeskustes osutavad teenuseid eranditult naissoost isikud.¹⁸³ Teenuse osutaja personalile on kehtestatud ka kindlad haridus- ning väljaõppenõuded. Esmast kriisi- ja juhtumipõhist nõustamist saab läbi viia tugikeskuse töötaja, kellel on vähemalt keskharidus. Psühholoogilist nõustamist viivad läbi psühholoogiaalase kõrgharidusega psühholoogid, kusjuures psühholoogid, kes töötavad ohvrite lastega, peavad lisaks omama lastega töötamise väljaõpet ja/või töökogemust. Psühhoteraapiat saab läbi viia isik, kes on omandanud kõrghariduse meditsiini-, sotsiaal- või haridusteadustes ja läbinud vastava psühhoteraapia suuna väljaõppe. Juriidilist nõustamist viivad läbi juriidilise kõrgharidusega isikud. Lisaks peab teenuse osutaja meeskonnas olema vähemalt üks isik, kellel on pedagoogiline või meditsiini-, sotsiaaltöö-, psühholoogiaalane vm sobiv haridus ning kes suudab hinnata laste abivajadust ja pakkuda neile esmast nõustamist.¹⁸⁴ Ohvriga vahetult kokku puutuvad nõustajad peavad olema pädevad mitte üksnes erialaselt, vaid nad peavad olema kursis ka naistevastase vägivalla spetsiifikaga. Seetõttu peab teenust vahetult osutaval meeskonnaliikmel olema läbitud naistevastast vägivalda käsitlev õppeaine ülikoolis või naistevastase vägivalla alane täiendkoolitus (kas Sotsiaalministeeriumi poolt 2017. aastal korraldatud naistevastase vägivalla teemaline täiendkoolitus õppe kogumahuga 90 akadeemilist tundi või 01.01.2017. a seisuga läbitud vähemalt 40-tunnine naistevastase

¹⁸³ Vt Lisa 3.

¹⁸⁴ Naiste tugikeskuse teenuse kirjeldus 2018. a.

vägivalla teemaline koolitus).¹⁸⁵ Töö käigus teostatud uuring näitas, et kõikide küsitlusele vastanud tugikeskuste töötajad on saanud spetsiaalse väljaõppe nii lähisuhte- kui ka naistevastase vägivalla kohta. Juhul, kui tugikeskus kasutab oma töös ka vabatahtlikke – ning seda teevad kuus tugikeskust kaheksast –, siis on nemadki reeglina läbinud kas lähisuhte- või naistevastase vägivalla alase koolituse.¹⁸⁶

OAS § 6⁶ p-le 2 ning naiste tugikeskuse teenuse kirjelduse p-le 3.5 vastavalt peab tugikeskuse teenuse osutaja ohvri iseseisva toimetuleku saavutamiseks tegema koostööd riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste ning asjaomaste juriidiliste isikutega. Naiste tugikeskuse teenuse kirjelduse kohaselt on tööprotsessi tavapäraseks osaks suhtlemine ja kliendijuhtumite arutelud teiste tugikeskuste, ohvriabitöötajatega, kohaliku omavalitsuse üksustega jne ning võrgustikukohtumiste korraldamine ja nendel osalemine. Ka magistritöö raames läbi viidud uuring näitas, et kõik vastanud tugikeskused korraldavad oma teenuste paremaks pakkumiseks ümarlaudu, kusjuures valdavalt istutakse ühise laua taha politsei-, kohaliku omavalitsuse sotsiaal- ja lastekaitse-, prokuratuuri või ohvriabitöötajatega.¹⁸⁷

Lõpuks tuleks märkida, et naiste tugikeskuse teenuse riiklikku ohvriabisüsteemi lülitamine ei ole toimunud valutult. Eesti Naiste Varjupaikade Liit, kes on naiste tugikeskusi ühendav organisatsioon, on välja toonud hulgaliselt kriitikat uue süsteemi kohta. Üheks suurimaks probleemiks, mida nad pärast ümberkorraldust täheldasid, oli teenuse rahastamise vähendamine varasemaga võrreldes tasemele, mis ei võimaldanud nende hinnangul pakkuda kvaliteetset ja vajalikus mahus teenust ning lõhkus juba välja ehitatud süsteemi, kuna riigi poolt teenuseosutajate leidmiseks korraldatud hankemenetluses ei kvalifitseerunud mitmed ülepakkumise teinud tugikeskused, kel oli varasem kogemus ja kompetents naiste tugikeskuse teenuse osutamisel. Nad on näinud probleemi selleski, et tugikeskuse teenuse vahetute osutajatega sõlmitud hankelepingud on tähtajalised, mis koostoimes turukonkurentsiga soodustab teenuse osutajate vahetumist järgmistel hankeperioodidel. Selline ilming võib Eesti Naiste Varjupaikade Liidu hinnangul ohustada teenuse järjepidevust ning sihtgrupi kindlustunnet. Ka on nad kritiseerinud spetsiaalse naistevastase vägivalla alase täiendkoolituse nõudeid, mis olevat pärast esimese hanke osalist nurjumist lastud liiga madalaks, lubades teenuse osutamiseks kvalifitseeruda ka neil organisatsioonidel, kel

¹⁸⁵ Samas.

¹⁸⁶ Vt Lisa 3.

¹⁸⁷ Vt samast.

puudusid spetsiaalselt naistevastase vägivalda alase täiendkoolitusega spetsialistid, kuid kelle spetsialistid oli läbitud näiteks lähisuhtevägivallaga või inimkaubandusega seotud koolitusi.¹⁸⁸

Käesoleva töö autor on seisukohal, et naiste tugikeskuse teenuse riiklikku ohvriabisüsteemi lülitamise näol on iseenesest tegu positiivse suunaga – sellega luuakse eeldus teenuse osutamise läbipaistvusele, järjepidevale rahastamisele ning ühtlasele piirkondlikule kättesaadavusele. Samas tuleb möönda, et Eesti Naiste Varjupaikade Liidu kriitika ei ole olnud alusetu. Kartust, et tugikeskuse teenust ei suudeta, vähemalt esialgu, vajalikul tasemel ja määral pakkuda, kuna riigi eelarvest eraldatavad vahendid selle teenuse rahastamiseks on piiratud, väljendati juba selle teenuse õiguslike aluste väljatöötamise etapis.¹⁸⁹ Positiivne on siiski see, et kui 2017. a riigieelarvesse planeeriti naiste tugikeskuse teenuse osutamise tarbeks 0,62 mln eurot, siis 2018. a jaoks oli sama näitaja juba 0,79 mln eurot.¹⁹⁰ See võimaldas teenuse rahastuse tõsta varasemale, s.o 2016. a tasemele, mil teenuse osutamine oli valitsusvälise sektori korraldada.¹⁹¹ Lisaks kutsus Sotsiaalkindlustusamet 2017. aasta aprillis kokku naiste tugikeskuse teenuse arendustöörühma, kuhu teiste seas kuulusid ka Eesti Naiste Varjupaikade Liidu esindajad. Arendustöörühma töö tulemusena valmis muu hulgas ka täiendatud naiste tugikeskuse teenuse kirjeldus, kus sätestati täpsemalt nõuded täiendkoolituste kohta ja näiteks ka teenuste mahule, mida töö autor käsitles juba ülalpool. Seega töö selleks, et osutada kvaliteetsemat teenust käib jooksvalt veel praegugi. See on oluline, kuna nõudlus nimetatud teenuse osas kasvab aasta-aastalt – kui 2011. a oli naiste tugikeskuste klientide koguarv 1180 ja 2016. a 1939, siis 2017. aastal oli juba üksnes esimese 6 kuuga kokku 1637 klienti.¹⁹²

4.3. Lepitusteenus

4.3.1. Lepitusteenuse sisu

Eestis on riiklikku ohvriabisüsteemi hõlmatud ka lepitusteenus, mis seisneb KrMS §-s 203² sätestatud lepitusmenetluse korraldamises ning selle tulemusena sõlmitud kirjaliku kokkuleppe täitmise kontrollimises (OAS § 6³ lg 1). Tegu ei ole nn klassikalise ohvrile

¹⁸⁸ Info Eesti Varjupaikade Liidu kodulehelt. – <http://www.naisteliin.ee/index.php?id=151> (21.03.2018).

¹⁸⁹ Ohvriabi seaduse muutmise seaduse eelnõu (236 SE) seletuskiri, lk 32, 34.

¹⁹⁰ Seletuskirjad 2017. a ja 2018. a riigieelarve seaduse eelnõude juurde. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/2d181462-17b8-4954-881c-2019d65c80cd> ja <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/cf107f23-ca09-411e-b096-73694225a738> (21.03.2018).

¹⁹¹ Info Eesti Varjupaikade Liidu kodulehelt. – <http://www.naisteliin.ee/index.php?id=150> (21.03.2018).

¹⁹² Info Sotsiaalkindlustusameti kodulehelt. – <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/uudised/uuel-aastal-jatkavad-naiste-tugikeskuse-teenuse-osutamist-enamasti-senised-teenusepakkujad> (21.03.2018).

pakutava tugiteenusega, vaid ühe etapiga kriminaalmenetluslikust lepitusmenetlusest, millega antakse karistamisele alternatiivne, ohvrit enam kaasav võimalus reageerida toimepandud kuriteole.

Lepitusmenetlus tugineb restoratiivõiguse (*restorative justice*) põhimõtetele, mis rõhutab vajadust reageerida kuritegelikule käitumisele läbi teoga tekitatud kahju heastamise.¹⁹³ Mitteformaalne lepitusmenetlus võimaldab kriminaalmenetlusest sõltumatult või sellega paralleelselt lepitada ohvrit ja kurjategijat, tegeldes kuriteoni viinud konflikti põhjustega.¹⁹⁴ Kuna õigusemõistmise protsessis on raskuskese koondunud kurjategijaga tegelemisele, siis paratamatult jääb isik, kelle suhtes kurjategija oma teo toime pani, st ohver tähelepanu alt välja.¹⁹⁵ Lepitusmenetlus aitab sellist olukorda mõnevõrra leevendada, kuna ühelt poolt võimaldab lepitamine ohvri suuremat kaasamist otsustusprotsessi, mis suurendab tema osalus- ja turvatunnet, teiselt poolt vähendab aga kuriteoga kaasnenud pingeid, hirmu, viha jms tundeid, võimaldades kokkuvõttes saavutada ausam ja objektiivsem kuriteoga tekitatud kahju hüvitamine ning ohvri õiguste ja huvide kaitse.¹⁹⁶ Samal ajal on kurjategijal võimalus paremini kogeda, mida kuritegu ohvrile tähendas, mis üldjuhul aitab kaasa oma eksimustest arusaamisele ja järelduste tegemisele tulevikuks.¹⁹⁷

Ajalooliselt sai ohvri ja kurjategija lepitamine alguse Ameerika Ühendriikidest ja Kanadast 1970. aastatel ning algselt kasutati seda alaealiste õigusrikkujate puhul.¹⁹⁸ Ka Eestis hakati lepitamist kõigepealt kasutama alaealiste mõjutusvahendina – lepitamist võimaldav alaealise mõjutusvahendite seadus¹⁹⁹ jõustus 01.09.1998. a. OAS-i lepitusteenust sisaldav 2². ptk ning KrMS-i lepitusmenetlust puudutavad §-de 203¹ ja 203² sätteid jõustusid 18.02.2007. a.

4.3.2. Lepitusmenetluse kohaldamisala

Lepitusmenetluse kohaldamisala tuleneb kehtivas õiguses KrMS § 203¹ lg-st 1. Selle lõike kohaselt tuleb lepitusmenetluse kaalumine kõne alla üksnes juhul, kui: 1) kriminaalmenetluse

¹⁹³ Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja ohvriabi seaduse muutmise seaduse eelnõu (939 SE) seletuskiri. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/6db7b24d-4a58-34a1-ba57-21872cb1a108/Karistusseadustiku,%20kriminaalmenetluse%20seadustiku%20ja%20ohvriabi%20seaduse%20muutmise%20seadus> (21.03.2018).

¹⁹⁴ Samas.

¹⁹⁵ Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. Seletuskiri, lk 39.

¹⁹⁶ Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja ohvriabi seaduse muutmise seaduse eelnõu (939 SE) seletuskiri.

¹⁹⁷ Samas.

¹⁹⁸ Samas.

¹⁹⁹ Alaealise mõjutusvahendite seadus. – RT I 1998, 17, 264 - RT I, 25.10.2017, 4.

esemeks on teise astme kuritegu; 2) kuriteo asjaolud on selged, st kriminaalmenetluse käigus on tuvastatud süüteo koosseis, õigusvastasus ning süü; 3) kriminaalmenetluse jätkamiseks puudub avalik menetlushuvi ning 4) tegu ei ole KarS §-des 133¹, 133², 134, 138–139, 141 ja 143 nimetatud kuriteoga ning §-s 144 nimetatud kuriteoga, kui kannatanu on noorem kui 18-aastane; täisealise poolt alla 14-aastase kannatanu vastu toimepandud kuriteoga; kuriteoga, mille tagajärjeks oli inimese surm ning inimsusevastaste ja rahvusvahelise julgeoleku vastaste, riigivastaste, ametialaste, üldohtlike ning õigusemõistmise vastaste kuritegudega.

Lepitusmenetlus on mõeldud reageerimiseks eeskätt sellistele kuritegudele, mis kujutavad endast isiklikke või kogukondlikke tülisid, mille menetlemine kriminaalkorras tekitaks täiendavaid pingeid või tooks endaga kaasa riigi ülemäärase sekkumise eraasjadesse. Selliste kuritegudena peeti seaduseelnõud välja töötades silmas eelkõige tülisid avalikes kohtades (KarS § 263), elatusraha maksmisest kõrvalehoidumist (KarS § 169), kehalist väärkohtlemist (KarS § 121); kergemaid varavastaseid kuritegusid (KarS §-d 199, 215) jne.²⁰⁰ Välistatud on lepitusmenetluse kohaldamine selliste kuritegude puhul, mille pooled ei ole võrdsed oma ealise vahe ning toimepandud kuriteo tagajärgede raskuse tõttu ning kus seega on oht, et lepituse käigus võib kannatanu eeldatava kasu asemel hoopis uuesti ohvriks sattuda.

Kui vaadata lepitusmenetluse rakendamise võimalust lähisuhtevägivalla kuritegudega seondult, siis KrMS § 203¹ lg-st 1 tulenevalt ei ole lepitamine mitmete selliste kuritegude puhul eelduslikult võimalik. Nii ei ole lepitusmenetluse kohaldamine võimalik näiteks lähisuhtes toime pandud vägivallakuritegude puhul, kui kuriteo tagajärjeks on inimese surm või kui vägivallakt pandi toime alla 14-aastase lapse vastu täiskasvanud vägivallatseja poolt. Ka lähisuhtes aset leidnud füüsilise väärkohtlemise korral, kui väärkohtlemise tagajärjel tekitati ohvrile raske tervisekahjustus, näiteks oht elule, vähemalt 4 kuud kestev tervisehäire, raske psüühikahäire või raseduse katkemine, ei saa lepitusmenetlust kohaldada. Lepitusmenetluse kohaldamine on välistatud ka mitmete lähisuhtes aset leidnud seksuaalse vägivalla kuritegude, näiteks vägistamise, suguühendusele sundimise jne korral.

²⁰⁰ Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja ohvriabi seaduse muutmise seaduse eelnõu (939 SE) seletuskiri.

4.3.3. Lepitusmenetluse ja -teenuse korraldus

See, missugune on lepitusmenetluse korralduslik külg, on sätestatud KrMS §-s 203², OAS ptk-s 2² ning Vabariigi Valitsuse 13.07.2007. a määruses nr 188 „Lepitusmenetluse läbiviimise kord“ (edaspidi Lepitusmenetluse läbiviimise kord).²⁰¹

Lepitusmenetlusse suunatakse kahtlustatav/süüdistatav ja kannatanu menetleja, st kas prokuröri või kohtu poolt, vastavalt sellele, kas kriminaalasja menetlus on alles kohtueelses staadiumis või juba jõudnud kohtusse. Sellise suunamise eelduseks on vajalik nii kahtlustatava/süüdistatava kui ka kannatanu nõusolek. Alaealise või psüühikahäirega isiku puhul on vajalik ka tema vanema või muu seadusjärgse esindaja või eestkostja nõusolek. Pooled suunatakse lepitusmenetlusse lepitusmenetluse rakendamise määrusega.

Nagu muidki OAS-is sätestatud teenuseid korraldab ka lepitusteenust Sotsiaalkindlustusamet, täpsemalt üks selle struktuuriüksustest, s.o ohvriabi osakond²⁰² ning kannatanu/süüdistatava ja kannatanu lepitamist viivad läbi vastava koolituse saanud ohvriabitöötajad piirkondlikkuse põhimõttest lähtuvalt. OAS § 32 lg 1 kohaselt finantseeritakse lepitusteenust sarnaselt riikliku ohvriabiteenusega riigieelarve eraldistest, mida tehakse Sotsiaalkindlustusameti eelarvesse.

Lepitusmenetluse keskmes on kuriteole viinud põhjuste väljaselgitamine, kuriteo kahjulike tagajärgede tuvastamine, kuriteo heastamise võimaluste otsimine ja vastava kokkuleppe saavutamine ohvri ja kurjategija vahel.²⁰³ Nende eesmärkide saavutamiseks on ette nähtud kindlad menetluslikud etapid.²⁰⁴ Lepitusteenuse läbiviimise korra järgi määrab Sotsiaalkindlustusamet viie tööpäeva jooksul lepitusmenetluse rakendamise määruse registreerimisest arvates lepitusteenust osutava ametniku, st lepitaja. Alustamaks lepitamismenetlust, võtab lepitaja ühendust lepitusmenetluse osapooltega, kontrollib nende nõusolekut lepitusmenetluseks, selgitab lepitusmenetluse eesmärgi ja käiku ning teavitab pooli lepitusmenetluse katkestamise ja lepituskokkuleppe rikkumise tagajärgedest, lepitaja õigusest kontrollida kohtu või prokuratuuri kinnitatud lepituskokkuleppe tingimuste täitmist ning muudest lepitusmenetluses tähtsust omavatest asjaoludest. Kuna lepitusmenetluse

²⁰¹ Vabariigi Valitsuse 13.07.2007. a määrus nr 188 „Lepitusmenetluse läbiviimise kord“. – RT I, 26.01.2018, 23.

²⁰² Sotsiaalkindlustusameti põhimääruse § 4 lg 2 p 4. – RT I, 23.12.2017, 36.

²⁰³ Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja ohvriabi seaduse muutmise seaduse eelnõu (939 SE) seletuskiri.

²⁰⁴ Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja ohvriabi seaduse muutmise seaduse eelnõu (939 SE) seletuskirja kohaselt on nendeks etappideks juhtumi lepitajani jõudmine, kontakt lepitamise osapooltega, lepitamise korraldamine, kokkuleppe tagamine, jälgimine ja tulemuste teatamine menetlejale.

oluliseks tunnuseks kriminaal- või väärteomenetlusega võrreldes on oluliselt väiksem formaliseeritus,²⁰⁵ siis võib selline kontakti võtmine toimuda vabas vormis, näiteks telefoni või kirja teel. Samas lepituskokkuleppe tegemine peab toimuma mõlema osapoole kohalolekul, kusjuures seaduseelnõu väljatöötajate nägemuse kohaselt on nõutav, et enne seda peab lepitaja kannatanu ja kahtlustatava/süüdistatavaga pidama vähemalt kaks ühist kohtumist.²⁰⁶

KrMS § 203² lg 3 ls 2 kohaselt peab lepituskokkuleppe sisaldama kuriteoga tekitatud kahju heastamise korda ja tingimusi. KrMS § 203² lg 3 ls 3 võimaldab pooltel kokku leppida ka muudes tingimustes. Seda, missugustes tingimustes pooled kokkuleppe võivad sõlmida, ei ole seadusandja piiritlenud, on üksnes märkinud, et kokkulepitud tingimused ei tohi vastuollu minna teiste seaduste ning heade kommetega.²⁰⁷ Praktikas lepitakse kõige sagedamini kokku vägivallast hoidumise kohustuses; vabandamise jm viisakuskohustuses; alkoholi ja narkootiliste või psühhotroopsete ainete tarbimisest hoidumise kohustuses; kahju või kulude hüvitamise kohustuses; ravis või teraapias osalemise kohustuses jne.²⁰⁸ Kuna kriminaalmenetluse lõpetamiseks leppimise tõttu on vajalik nii kannatanu kui ka kahtlustatava/süüdistatava vastav nõusolek, siis on otstarbekas, et lepituskokkuleppe sisaldaks sedagi.²⁰⁹

Kahtlustatava/süüdistatava ja kannatanu vahel sõlmitud kokkuleppe omab kriminaalmenetluslikke tagajärgi: kriminaalmenetlus lõpetatakse leppimise tõttu kas kohtu või prokuratuuri vastava määrusega ning prokuratuuri taotlusel, kuid kahtlustatava/süüdistatava nõusolekul võib viimasele panna menetluskulude hüvitamise kõrval ka kohustuse täita lepituskokkuleppe mõningaid või kõiki tingimusi. Seda, kas lepituskokkuleppe tingimusi pärast kriminaalmenetluse lõpetamist ka täidetakse, kontrollib lepitamist läbi viinud ohvriabitöötaja, kel on õigus nõuda kohustuste täitmist kinnitavat teavet ja dokumente. Juhul, kui isik, kelle suhtes on kriminaalmenetlus leppimise tõttu lõpetatud, kohustusi ei täida, menetlus uuendatakse. Eelnevale vaatamata on lepituskokkuleppe oma olemuselt siiski

²⁰⁵ Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja ohvriabi seaduse muutmise seaduse eelnõu (939 SE) seletuskiri.

²⁰⁶ Samas.

²⁰⁷ Samas.

²⁰⁸ U. Klopets, K. Tamm. Kriminaalmenetluse lõpetamine leppimise tõttu. Tallinn: Justiitsministeerium 2010, lk 12. – http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/kriminaalmenetluse_lopetamine_leppimise_tottu_justiitsministeerium_2010.pdf (21.03.2018).

²⁰⁹ Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja ohvriabi seaduse muutmise seaduse eelnõu (939 SE) seletuskiri.

eraõiguslik leping, mis tähendab, et juhul, kui kahtlustatav/süüdistatav ei täida KrMS § 203¹ lg-s 3 toodud kohustusi ja tingimusi ning kriminaalmenetlus uuendatakse, jääb sõlmitud lepituskokkulepe jõusse ning kannatanul on õigus nõuda lepingu täitmist tsiviilkorras.²¹⁰

Alates kriminaalmenetluses lepitusmenetlust ja -teenust võimaldavate sätete jõustumisest on lepitusmenetlusse saadetud kriminaalasjade arv järjepidevalt suurenenud. Kui 2008. a lõpetati leppimise tõttu kriminaalmenetlus 99 juhul, siis 2015. a oli vastav arv juba 934. Seejuures lepituseni jõudnud kuritegudest 84% olid 2015. aastal kehalised väärkohtlemised, nendest omakorda enamik olid lähisuhtevägivalda puudutavad juhtumid.²¹¹

4.3.4. Lepitusmenetlus lähisuhtevägivalla juhtumite korral

Ehkki Eesti kriminaalpoliitika arengusuunad 2018. aastani, täpsemalt selle p 23 näeb ette, et prokuröridel tuleb perevägivalla kuritegude puhul sobivatel juhtudel koos ohvriabitöötajatega rakendada ohvri ja kurjategija lepitamist,²¹² on omaette küsimus see, kas lepitusmenetlus on lähisuhtevägivalla juhtumite puhul üldse kohane meede. Sel teemal on viimasel ajal aktiivselt sõna võetud mujal maailmas (nt Soomes, Austrias, Ungaris, USA-s jt),²¹³ kuid ka Eesti ei ole selleteemalistest seisukohavõttudest puutumata jäänud. Näiteks sotsioloog I. Pettai, kes Eestis on pikaajaliselt lähisuhtevägivalla temaatikaga tegelenud, on avalikult väljendanud seisukohta, et lepitamine on liialt idealistlik ega tööta tegelikkuses piisavalt efektiivselt. Lepitusmenetlus võib mõjuda, aga suure tõenäosusega siiski tulemusi ei anna. Lepitusmenetlust võib perevägivalla juhtumite puhul pidada kogunisti riskantseks, kuna juhul kui vägivald on peresuhetes juba liialt juurdunud, siis võib vägivallatseja nõutava aja end võib-olla ohjeldada, kuid siis jätkata sama moodi. See aga võib ohvri ja tema laste elu ning tervise asetada suurde ohtu.²¹⁴ Need, kes suhtuvad eitavalt lepitamise kasutamisse lähisuhtevägivalla juhtumite puhul, leiavad lisaks, et see annab avalikkusele signaali lähisuhtevägivalla kui lihtsa kuriteo kohta, samuti seavad nad kahtluse alla ohvri nõusoleku

²¹⁰ Samas.

²¹¹ A. Ahven jt (koost). Kuritegevus Eestis 2015, lk 29.

²¹² Riigikogu 09.06.2010. otsus „Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018“. – http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/kriminaalpoliitika_arengusuunad_aastani_2018.pdf (21.03.2018).

²¹³ U. Klopets, K. Tamm (2010), lk 12. Samuti E. Pirjatanniemi. Protecting Victim's Rights in the EU: the theory and practice of diversity of treatment during the criminal trial. National Report: Finland, lk 13. – <http://www.victimprotection.eu/index.php/2014-05-01-19-31-19/jd/finish/12-fi-finland/87-fi-national-report> (21.03.2018).

²¹⁴ Iris Pettai: Viharavi või lepitusmenetlus pole tõhusad lahendused perevägivalla vastu. – <http://www.err.ee/531577/iris-pettai-viharavi-voi-lepitusmenetlus-pole-tohusad-lahendused-perevagivalla-vastu> (21.03.2018).

vabatahtlikkuse, kuivõrd lepituse pooled ei ole võrdsed ning ohvri nõusolek lepitusmenetluse kohaldamiseks ei pruugi olla kujunenud vabatahtlikult, vaid on vägivaldse partneri poolt peale surutud.²¹⁵ Näiteks Iirimaa, Tšehhis, Luksemburgis on lepitusmenetluse kasutamine lähisuhtevägivalla juhtumites välistatud, Belgias ja Rootsis on lepitusmenetluse kasutamine perevägivallajuhtumites küll lubatud, aga praktikas peetakse seda pigem ebasobivaks lahendusviisiks.²¹⁶

Samas, nagu märgitud juba eespool, on lepitusmenetlusel ka tugev sotsiaalne eesmärk: see võimaldab ohvri vähendada kuriteoga kaasnenud pingeid, hirmu, viha jms tundeid, samuti parandada suhteid kuriteo toimepanijaga. Lepitusmenetlus võimaldab lähisuhte pooltel nii lepitajaga kui ka lepitaja juuresolekul omavahel rääkida juhtunust, sündmustest ja asjaoludest, mis kuriteoni viisid.²¹⁷ Arvestades lähisuhtevägivalla eripära, st seda, et vägivald leiab aset valdavalt perekonnasiseselt ning et pooled ei ole erinevatest põhjustest tulenevalt alati huvitatud lahku minemisest, vaid soovivad oma probleemid lahendada ning koostöö jätkata, samuti seda, et lähisuhtevägivalla pooled ei soovi tihti peale kriminaalmenetlusega kaasnevat avalikustamist ning tähelepanu, lisaks sedagi, et lepitusmenetluse läbi teinud lähisuhtevägivallatsejate retsidiivsus on väiksem kui reaalse ja tingimisi vangistusega karistatud isikutel, samuti nendel isikutel, kelle vangistus asendati üldkasuliku tööga,²¹⁸ siis töö autori hinnangul ei tohiks lähisuhtevägivalla juhtumeid lepitusmenetlusest automaatselt välistada, vaid selle sobivust tuleks iga juhtumi korral eraldi hinnata. Ka Istanbuli konventsiooni art 48 ei välista lähisuhte- ja naistevastase vägivalla osas alternatiivset vaidluste lahendamist, sealhulgas vahendamist ja lepitust, vaid näeb ette üksnes kohustusliku alternatiivse vaidluste lahendamise keelustamise, tagamaks ohvri õigust nõuda võistlevat kohtumenetlust. Lepitusmenetluse kohaldamine koos nõustamisega võiks teatud juhtudel olla lähisuhtevägivalla kuriteo ohvrile isegi abiks, juhul kui selle rakendamisel võetakse arvesse vägivalla laadi (nt korduvust), tagajärje raskust, jõudude ebavõrdsust ohvri ja vägivallatseja vahel, samuti ohvri vanust, küpsust ja vaimseid võimeid, mis võivad piirata tema võimet teha teadlikke otsuseid.

²¹⁵ U. Klopets, K. Tamm (2010), lk 12. Samuti K. Valma, L. Surva, H. Hääl. Lepitusmenetlus perevaidlustes. – *Juridica*, 2014, nr 1, lk 86-103.

²¹⁶ U. Klopets, K. Tamm (2010), lk 12.

²¹⁷ K. Valma, L. Surva, H. Hääl (2014), lk 86-103.

²¹⁸ J. Salla, L. Surva. Perevägivallatsejate retsidiivsus. Tallinn: Justiitsministeerium 2012, lk 4.

Seega taandub lähisuhtevägivalla juhtumites lepitusmenetluse rakendamise lubatavuse küsimus tegelikult sellele, kui süvitsi on kriminaalasja lepitusmenetlusse suunavad menetlejad ning lepitusmenetlust sisuliselt läbi viiv lepitaja kuriteo asjaolude ja lepitusmenetluse pooltega tutvunud ning kui head on nende teadmised lähisuhtevägivalla spetsiifikast ja selle erinevatest vormidest.

Kehtiv õigus lepitusmenetlust puudutavas osas iseenesest vastab Istanbuli konventsiooni nõuetele. Meie lepitusmenetluse kohaldamisala on raskemate lähisuhtevägivalla kuritegude puhul välistatud, samuti ei saa lepitusmenetlust kohaldada juhtumite puhul, kus lähisuhtevägivald on toime pandud täisealise isiku poolt alla 14-aastase isiku suhtes (vt eespoolt). Samas on töö autori arvates lepitusmenetluse korralduse regulatsioon kehtiva õigusega vähereguleeritud. Seaduseelnõu väljatöötajate seisukoht oli, et leppimist kui sügavalt individuaalset protsessi väga raske formaliseerida, mistõttu piirduti üksnes tähtsamate küsimustega ning üksikasjalikum regulatsioon jäeti rakendusakti ülesandeks.²¹⁹ Samas ei sätesta ka eelnimetatud rakendusakt, st lepitusmenetluse läbiviimise kord lepitusmenetluse täpsemat korraldust, reguleerides eeskätt vaid lepitaja nimetamise ning menetluse tähtaegadega seonduvat. Täpsemalt on reguleeritud üksnes lepitusmenetluse alustamisega seonduvaid toiminguid. Käesoleva töö autor leiab, et lepitusmenetluses kannatanu õiguste parema realiseerituse tagamiseks peaks olema seaduse või vähemalt rakendusakti tasandil reguleeritud kohustuslikud miinimumtoimingud (nt osapoolte kokkusaamiste korraldus ja arv, tutvumiseks kohustuslike materjalide väljanõudmine²²⁰ jne), mis lepitaja peaks tegema, et selgitada välja kriminaalasja tagamaad, kannatanu tegeliku tahte ning lepitusmenetluse rakendamise lubatavuse konkreetse juhtumi puhul.

4.4. Riigi poolt makstavad rahalised hüvitised

Lisaks eeltoodud tugiteenustele on kuriteo-, sh lähisuhtevägivalla kuriteo ohvritel OAS-is sätestatud juhtudel õigus ka riigipoolsetele rahalistele hüvitistele. Nendeks hüvitisteks on riiklik hüvitis vägivallakuriteoohvritele (OAS ptk 3) ning psühholoogilise abi kulu hüvitis (OAS ptk 2¹).

²¹⁹ Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja ohvriabi seaduse muutmise seaduse eelnõu (939 SE) seletuskiri.

²²⁰ KrMS § 203² lg 6 kohaselt on lepitajal on oma ülesannete täitmisel mitte kohustus, vaid õigus prokuratuuri või kohtu loal ja tema määratud ulatuses tutvuda kriminaalasja materjalidega.

4.4.1. Riiklik hüvitis kuriteoohvrile

OAS 3. ptk-s sätestatud hüvitist on Eest Vabariigi territooriumil toime pandud lähisuhtevägivalla ohvril õigus riigilt taotleda siis, kui tema vastu on toime pandud raske tervisekahjustuse²²¹ või vähemalt 4 kuud kestva tervisehäirega lõppev vägivallakuritegu ning tal tekib selle tõttu varaline kahju. Hüvitist on õigus taotleda ka siis, kui lähisuhtevägivalla kuriteo ohver vägivalla tagajärjel sureb, selle vahega, et siis on hüvitise taotlemise õigus tema ülalpeetaval.

Iseenesest lasub kahjude hüvitamise kohustus kuriteo toimepanijal. Nimelt sätestab võlaõigusseaduse²²² § 1043, et teisele isikule õigusvastaselt kahju tekitanud isik peab kahju hüvitama, kui ta on kahju tekitamises süüdi või vastutab kahju tekitamise eest vastavalt seadusele. Praktikast selline kahju hüvitamise mehhanism teatud juhtudel aga ei toimi. Näiteks puuduvad kurjategijal sageli materiaalsed vahendid kuriteoga tekitatud kahjude hüvitamiseks või on tal neid piiratud koguses.²²³ Tihti puudub kurjategijal ka soov kuriteoga kahjusid hüvitada ning hüvitise mittemaksmiseks hakkab ta oma vara ja sissetulekuid varjama, mis tähendab, et temalt on väga raske hüvitist sisse nõuda isegi täitemenetluse käigus. Eelnev on aktuaalne eriti lähisuhtevägivalla kuritegude puhul, kuna vägivallatseja selline käitumine võimaldab tal lisaks raha kokkuhoiule ohvrile n-ö kätte maksta selle eest, et viimane tegi kuriteoavalduse, või survestada teda majanduslikult enda juurde tagasi tulema ning koostöö jätkama. Seega astub riik võlaõigussuhtes kohustatud isiku, st vägivallakuriteo toimepanija asemele ning võtab hüvitamiskohustuse üle, tagades sellega kuriteoohvritele vägivalla tõttu tekkinud negatiivsete materiaalsete tagajärgede leevendamise.

Tuleb siiski rõhutada, et tegu on subsidiaarse iseloomuga meetmega, kuna riik sekkub vaid juhul, kui ohvrile kuriteoga tekitatud kahjusid ei hüvitata kurjategija poolt ega ka muudest võimalikest allikatest, näiteks riikliku sotsiaalkindlustuse või eraõiguslike kindlustuste kaudu. Ka ei ole hüvitise maksmisel seatud eesmärgiks ohvrile tekitatud kahjude täies ulatuses kompenseerimine, vaid üksnes ohvri ja tema perekonna materiaalse olukorra toetamine ning

²²¹ Nt oht elule, raske psüühikahäire, raseduse katkemine, nägu oluliselt moonutav ravimatu vigastus, elundi kaotus või selle tegevuse lakkamine, vt KarS § 118 lg 1.

²²² Võlaõigusseadus. – RT I, 31.12.2017, 8.

²²³ Kuriteoohvritele riikliku hüvitise maksmise seaduse eelnõu (991 SE) seletuskiri, lk 1. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5d9f49fe-62d4-3bb2-827d-11682cc00494/Kuriteoohvritele%20riikliku%20huvitise%20maksmise%20seadus> (21.03.2018).

halvenemise vältimine.²²⁴ Lisaks tekib riigil pärast hüvitise väljamaksmist OAS § 31 lg-st 1 tulenevalt regressiõigus kuriteoga tekitatud kahju eest vastutava isiku vastu.

Sarnane mehhanism on paljude Euroopa riikide õiguskordades, kes on ratifitseerinud Euroopa Nõukogu konventsiooni vägivallaohvritele kompensatsiooni maksmise kohta²²⁵ või Istanbuli konventsiooni, kuna nõue tagada piisava suurusega riiklik vägivallaohvritele tuleneb ka viimase art 30 lg-st 2. Kehtiv õigus on võtnud eeskuju Saksa, Austria, Prantsusmaa, Hollandi, Rootsi ja Soome vastavat valdkoda reguleerivatest seadustest.²²⁶

OAS § 10 lg-st 1 tulenevalt on hüvitise määramise aluseks vägivallakuriteoga tekitatud järgmine varaline kahju:

- nn isikukahju, st ohvri töövõimetusel või töövõime vähenemisest tulenev sissetuleku kaotus või vähenemine (§ 10 lg 1 p 1); ohvri tervise kahjustamisest tingitud kulud, nt hoolduskulud, kulutused ravimitele, ravikulud (sh visiiditasu, voodipäevatasu), ravikuludega seotud sõidukulud, vaimse tervise taastamiseks tehtud meditsiiniliselt põhjendatud kulutused nagu psühhiaatriline ravi või psühholoogiline nõustamine või teraapia²²⁷ ning ka tervises seisundile kohase uue eriala õpetamisega seotud hädavajalikud kulutused (§ 10 lg 1 p 2); ohvri surmast tulenev kahju tema ülalpeetavatele (§ 10 lg 1 p 3); ohvri matusteks tehtud kulutused kuni 488 euro ulatuses (§ 10 lg 1 p 5, § 13);
- isikukahjuga seotud esemekahju riistadele ja meditsiinilistele abivahenditele, nt prillidele, hambaproteesidele, kontaktläätsedele ja muudele keha funktsioone asendavatele abivahenditele (§ 10 lg 1 p 4).

OAS § 10 lg 3 ja § 15 alusel hüvitatakse 80% eelloetletud varalisest kahjust, kuid mitte enam kui 9590 eurot ühele ohvrile ja tema ülalpeetavatele.

OAS § 19 lg 1 kohaselt tuleb hüvitise taotlus esitada Sotsiaalkindlustusametile reeglina 3 aasta jooksul kuriteo toimepanemisest või ohvri surma päevast alates. OAS 20 lg-st 1 lähtuvalt tuleb Sotsiaalkindlustusametil otsus taotluse osas teha 30 päeva jooksul alates selle saabumisest. Juhul kui otsustamine lükkub OAS § 21 lg 1 p-des 1, 2 nimetatud juhtudel edasi,

²²⁴ Samas.

²²⁵ Samas, lk 1-2.

²²⁶ Samas, lk 3.

²²⁷ Samas, lk 9.

on Sotsiaalkindlustusametil õigus maksta taotlejale avanssi juhul, kui taotleja õigus saada hüvitist on ilmne ja ta on majanduslikult raskes olukorras. Seega on hüvitise taotlejale ühelt poolt võimaldatud piisav aeg hüvitise taotlemiseks, teiselt poolt aga on talle tagatud taotluse kiire menetlemine või edasilükkamise puhul avansi maksmise võimalus. Järelikult on täidetud Istanbuli konventsiooni art 30 lg-s 3 toodud tingimus, mille kohaselt tuleb hüvitise andmine tagada mõistliku ajavahemiku jooksul.

OAS § 9 lg 1 kohaselt on hüvitise saamise õigus isikul, kes on Eesti kodanik. Sama paragrahvi lg 2 kohaselt on õigustatud isikuks ka välismaalane, kes elab Eestis pikaajalise elaniku elamisloa või elamisõiguse või tähtajalise elamisloa või elamisõiguse alusel; on Euroopa Liidu kodanik; on vägivallakuritegude ohvritele hüvitiste maksmise Euroopa konventsiooniga ühinenud riigi kodanik; on Eestis viibiv rahvusvahelise kaitse saaja või on inimkaubanduse ohver või seksuaalselt väärkoheldud alaealine, sõltumata sellest, kas tal on Eesti Vabariigis viibimiseks seaduslik alus. Seega vastab hüvitiseks õigustatud isikute ring Istanbuli konventsiooni nõuetele, kuivõrd nimetatud konventsiooni art 4 lg 3 keelab konventsiooni sätete rakendamisel mis tahes, sh välismaalase staatuse alusel diskrimineerimise.

Samas sätestab OAS § 16 lg 1 p 2, et hüvitist ei maksta, kui ohver ei ole 15 päeva jooksu kuriteost teatanud, kuigi oleks olnud võimaline seda tegema, ja politsei ei ole ka muul viisil sellest teada saanud. Lisaks tuleneb OAS § 16 lg-st 4, et hüvitise maksmisest võib keelduda, kui hüvitise taotleja on keeldunud tegemast õiguskaitseorganitega koostööd kuriteo asjaolude selgitamiseks, kurjategija kindlakstegemiseks ja tabamiseks ning kahjude tõendamiseks. See tähendab, et hüvitise maksmise eelduseks on kuriteo kohta avalduse tegemine. Töö autori hinnangul jäävad seetõttu lähisuhtevägivalla ohvrid paljudel juhtudel nimetatud hüvitise saamisest kõrvale, kuna, nagu korduvalt on märgitud eespoolgi, tegelikkuses ei ole paljud neist valmis politseile vägivallast teatada ning andma juhtunule ametlikku käiku.

4.4.2. Psühholoogilise abi kulu hüvitis

Lähisuhtevägivalla ohvril on õigus OAS ptk-s 2¹ sätestatud alustel ja ulatuses saada riigilt ka psühholoogilise abi kulude hüvitamist. Nimelt sätestab OAS § 6¹ lg 1, et ohvriabiteenuse osutamise raames on sellise süüte ohvril, mis ei ole vägivallakuritegu OAS § 8 tähenduses, õigus vajaduse korral saada kuni 1 kuupalga alammäära ulatuses psühholoogilise abi kulu hüvitist. OAS § 6¹ lg-s 1 nimetatud hüvitist on õigus saada ka mis tahes süüte ohvri lapsel,

vanemal ja vanavanemal ning muul sotsiaalhoolekande seaduse § 131 lõikes 7 nimetatud perekonnaliikmel, kui tema toimetulekuvõime on ohvri suhtes toime pandud süüteo tõttu langenud (OAS § 6¹ lg 2). Seega on hüvitist saama õigustatud isikuks ka lähisuhtevägivalla ohvri lapsed, kes on vägivalda kõrvalt kogenud ning kel seetõttu on vajadus psühholoogilise abi järele. Samas naistevastase vägivalla ohvri ja seksuaalselt väärkoheldud alaealisel, kellele osutatakse psühholoogilist abi naiste tugikeskuse teenuse või ohvriabiteenuse raames, ei ole õigust saada täiendavat psühholoogilise abi kulu hüvitist OAS § 6¹ alusel (OAS § 6¹ lg 2¹).

Psühholoogilise abi kulude hüvitis on olemuslikult erinev eelnevalt käsitletud vägivallakuriteoohvrile makstava riikliku hüvitisega võrreldes. Tegu on ohvriabiteenuse osutamise raames makstava hüvitisega, mille eesmärgiks on võimaldada kuriteoohvrile ja tema perekonnaliikmele suuremas mahus sotsiaalset toimetulekuvõimet taastavat psühholoogilist nõustamist. Vajadus sellise hüvitise sisse seadmiseks ilmnes ohvriabiteenuse osutamise käigus. Nimelt nähti seda tehes, et ohvriabitöötajate poolt läbi viidud esmane nõustamine ei olnud paljudel juhtudel piisav. Suurem osa ohvritest vajab pikaajalist nõustamist professionaalse psühholoogi poolt. Kuna professionaalse nõustamise hinnad olid kõrged, jäi see paljudele abivajajatele tegelikkuses kättesaamatuks. Seetõttu lisatigi riiklikku ohvriabisüsteemi tasandusmeetmena psühholoogilise abi kulude hüvitis.²²⁸

Vägivallateod, mille ohvri psühholoogilise abi kulud hüvitatakse, ei kattu OAS § 8 lg-s 1 toodud vägivallakuritegudega, mis on eelkõige raskemad vägivallakuriteod ning mille puhul on psühholoogilise nõustamise ja psühhoteraapia kulud võimalik arvestada ravikuludesse, mis OAS § 10 lg 1 p 2 kohaselt kuuluvad ohvrile hüvitatava varalise kahju hulka. Seega võimaldab OAS 2¹. ptk-s sätestatud psühholoogilise abi kulu hüvitis ka kergemate tagajärgedega kuritegude, nt KarS § 121 lg 2 p-s 2 sätestatud lähisuhtevägivalla kuriteo ohvriks langenud isiku psühholoogilise rehabilitatsiooni kulude hüvitamist.

Teenused, mille kasutamise eest on võimalik hüvitist saada, on psühholoogiline nõustamine, psühhoteraapia ja tugigrupiteenus.²²⁹

Hüvitise saamise eelduseks on süüteo kohta väärteo- või kriminaalmenetluse alustamine, lisaks ohvri või muu hüvitist saama õigustatud isiku pöördumine ohvriabitöötaja poole,

²²⁸ Ohvriabi seaduse muutmise seaduse eelnõu (980 SE) seletuskiri.

²²⁹ Tugigrupp on eneseabigrupp, mis koosneb ühise probleemiga inimestest, kes on otsustanud regulaarselt koos käia ja toetada üksteist ühise probleemiga toimetulekuks.

kuivõrd hinnangu selle kohta, kas isik vajab psühholoogilist abi, annab talle ohvriabiteenust osutanud Sotsiaalkindlustusameti ohvriabitöötaja.²³⁰ Nagu eespool, tuleb siingi tõdeda, et lähisuhtevägivalla kuritegude puhul saab see asjaolu hüvitise taotlemisel ilmselt takistuseks, kuna paljud taolise vägivalla ohvrid ei soovi kriminaalmenetluse alustamist ega tee vägivalla kohta avaldust. Kui naisohvritel on võimalus psühholoogilist nõustamist saada ka naiste tugikeskuse teenuse raames, kus seda teenust pakutakse neile tasuta, siis lähisuhtevägivalla meesohvritel seda võimalust ei ole ning neil tuleb valida, kas teha avaldus või jääda hüvitise saajate ringist välja.

4.5. Tugitelefoniteenus

Istanbuli konventsiooni art 24 näeb ette, et konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid, et seada sisse üleriigiline ööpäevaringne (24/7) tasuta tugitelefon, et helistajaid konfidentsiaalselt või nende anonüümsust nõuetekohaselt arvestades kõigi konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate vägivalla vormide osas nõustada. Seda sätestades lähtutakse eeldusest, et tugitelefon on ohvrite abistamisel üks kõige olulisemaid viise, kuna sel teel pakutav toetus ja kriisinõustamine on ööpäevaringselt tasuta kättesaadav ning võimaldab ohvril jääda anonüümseks.²³¹

Tuleb nõustuda, et lähisuhtevägivalla ohvrite jaoks on kõnealuse teenuse pakkumine võtmetähtsusega. Nagu mainitud juba eespool, siis toimuvad lähisuhtevägivallaaktid mitte üksnes päevasel ajal, vaid tihti just õhtuti ja öösiti, samuti nädalavahetustel ja riigipühadel, mis tähendab, et ohvril võib tekkida vajadus nõustamise ja abi järele mistahes ajal. Samuti on lähisuhtevägivalla ohvrite jaoks oluline, et nad saaksid jääda anonüümseks, kuna vägivalla iseloomust tulenevalt on vaja rääkida väga isiklikest ja intiimsetest detailidest. Konfidentsiaalsus on tähtis seetõttugi, et paljud lähisuhtevägivalla ohvrid tunnevad häbi ja süütunnet, samuti hirmu vägivallatseja ees ega soovi, et nende probleem jõuaks kolmandate isikuteni.

Samas, nagu viidatud alapeatükis 4.1.3, ei ole riiklikku ohvriabisüsteemi tugitelefoniteenust (enam) lülitatud. OAS §-s 3 sätestatud ohvriabiteenuse raames saab käesoleval ajal küll tasuta nõustamist ka telefoni teel, kuid tegu ei ole üleriigilise lühinumbriga, vaid ohvriabikeskuse

²³⁰ Ohvriabi seaduse muutmise seaduse eelnõu (980 SE) seletuskiri.

²³¹ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011, par. 136-137, p 25.

numbriga, mis on igas piirkonnas erinev ning mis ilmselgelt ei soodusta selle meeldejätmist ning meelepidamist. Samuti ei ole tegu tasuta sissehelistamisteenusega, ehkki, tõsi, nõustamisteenus ise on tasuta. Lisaks osutatakse ohvriabiteenuse raames nõustamist üksnes ohvriabitöötaja tööajal, mitte aga 24/7. Kuigi ka naiste tugikeskuse teenuse raames on võimalik saada tasuta nõustamist telefoni teel, mida erinevalt üldise ohvriabiteenuse raames pakutavast telefoni teel nõustamisest võimaldatakse 24/7, siis ei ole ka sinna sissehelistamine tasuta. Lisaks ei ole taoline teenus suunatud mitte kõigile lähisuhtevägivalla ohvrigruppidele, vaid üksnes naistevastase vägivalla ohvritele.

Eestis pakub Istanbuli konventsiooni art-s 24 sätestatud tugitelefoniteenusele kõige lähedasemat teenust Eesti Naiste Varjupaikade Liidu poolt 2008. a käivitatud üleriigiline tasuta telefoni lühinumber 1492, mis praegusel ajal võimaldab ööpäevaringset teenust 7 päeva nädalas.²³² Ehkki tegu on valitsusvälise organisatsiooni poolt osutatava teenusega, on riigil selle teenuse pakkumisel käesoleval ajal oluline roll, sest kui varem rahastati tugitelefoni 1492 projektipõhiselt ning eelkõige välisvahendite toel,²³³ siis alates 2017. a rahastab seda riik Sotsiaalkindlustusameti kaudu.²³⁴ See on ka põhjus, miks käesolevas töös käsitletakse seda teenust avaliku tugiteenusena.

Nimetatud tugitelefoni pakub tuge ja nõustamist füüsilist, vaimset, majanduslikku ja/või seksuaalset vägivalda kogenud naistele ning nende lähedastele: võimaldatakse emotsionaalset tuge; informeeritakse ohvreid nende õigustest ja vastavast seadusandlusest, samuti edasistest abivõimalustest ja erinevatest teenustest; antakse asjaajamisjuhiseid suhtlemisel riigiasutuste ja teiste teenuseid pakkuvate asutuste ja organisatsioonidega; viiakse ohver vajadusel kokku talle sobivat abi või tugiteenust pakkuva asutuse või organisatsiooniga (nt ohvriabitöötajad, naiste tugikeskused, lastekaitse, kohalik omavalitsus, meditsiini-asutus jne); hinnatakse koos ohvriga turvariske ja koostatakse tegevusplaani riskide maandamiseks; kõrge riskiga olukordades suunatakse ohver kohe politseisse või kokkuleppel ohvriga teatatakse ise juhtumist politseile.²³⁵ Samuti nõustatakse vägivallaohvritest naistega kokku puutuvaid

²³² Info Eesti Naiste Varjupaikade Liidu kodulehelt. – <http://naisteliin.ee/index9.php3?id=134> (21.03.2018).

²³³ Vabariigi Valitsuse korralduse „Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni“ heakskiitmine ja volituse andmine“ eelnõu seletuskiri, lk 21. – <http://eelnoud.valitsus.ee/main#DradaNOK> (21.03.2018).

²³⁴ Info Eesti Naiste Varjupaikade Liidu kodulehelt. – <http://www.naisteliin.ee/index.php?id=171> ja <http://www.naisteliin.ee/index.php?id=193> (21.03.2018).

²³⁵ Vt Eesti Naiste Varjupaikade Liidu kodulehelt. – <http://www.naisteliin.ee/index.php?id=34> (21.03.2018). Samuti: Tugitelefoni 1492 vastavad spetsialistid. – Hiiu Leht, 03.06.2016. – <http://www.hiuleht.ee/2016/06/tugitelefoni-1492-vastavad-spetsialistid/> (21.03.2018).

spetsialiste (nt lastekaitsetöötajaid, sotsiaaltöötajaid, kooli- ja lasteaiatöötajaid, psühholooge, meedikuid, prokuröre, politseinikke jt) vägivaldajuhtumitele võimalikult paremate lahenduste leidmiseks.²³⁶

Teenust pakutakse nii eesti kui vene keeles. Telefonile vastavad spetsiaalse naistevastase vägivalda alase väljaõppe saanud telefoninõustajad. Tegu on Eesti Naiste Varjupaikade Liitu kuuluvate varjupaikade töötajatega üle Eesti, et paremini ära kasutada olemasolevat kompetentsi ja tagada võimalikult kvaliteetne abi.²³⁷

Tugitelefoni 1492 kõrval tegutseb teinegi tasuta üleriiklik telefon. Tegu on lasteabitelefoni 116 111, millist teenust pakub ja rahastab riik.²³⁸ Seegi teenus on saadav ööpäevaringselt 7 päeva nädalas.²³⁹ Teenuse eesmärgiks on võimaldada kõigil teatada abivajavast lapsest, tagada saadud info edastamise vastavate spetsialistideni ning pakkuda lastele ja lastega seotud teemadel esmast sotsiaalset nõustamist. Vajadusel pakutakse ka kriisinõustamist.²⁴⁰ Käesolevalt peatutakse sel teenusel eelkõige seepärast, et tugitelefonil 116 111 võib nõustamiseks ja abi saamiseks pöörduda ka juhul, kui last on vaimselt, füüsiliselt või seksuaalselt väärkoheldud või kui lapse juuresolekul on toime pandud lähisuhtevägivald (nii vaimne kui füüsiline vägivald).²⁴¹ Soovi korral saab pöörduda jääda anonüümseks. Juhul, kui pöördumisest selgub, et lapse heaolu ja turvalisus on ohus, on lasteabitelefon kohustatud info edastama vastavatele spetsialistidele, nt politseile, lastekaitsetöötajale jne.²⁴²

Seega on Eestis riigi kaasabil tagatud tugitelefoniteenus naistele ja lastele, kusjuures rõhuasetus on naistevastasel vägivaldal. Kõrvale on taas jäänud mehed lähisuhtevägivalla ohvritena. Samas on ka neile vaja tagada kiireloomuline nõustamine isikute poolt, kes valdavad lähisuhtevägivalla spetsiifikat ning teavad meesohvrite spetsiifilisi probleeme. Lisaks on ka meesohvritel endal kergem pöörduda abi otsima, kui nad teavad, et nende probleemist saadakse aru ja mõistetakse, sest sotsiaalse eelarvamuse kohaselt on ohvriteks

²³⁶ Tugitelefonil 1492 vastavad spetsialistid.

²³⁷ Sotsiaalkaitseministri ning tervise- ja tööministri 28.04.2015. a käskkirja nr 79 "Norra ja Euroopa Majanduspiirkonna finantsmehhanismide 2009-2014 programmide rakendamise protseduurireegel". Lisa 1: Norra finantsmehhanismi 2009-2014 programmi „Kodune ja sooline vägivald“ lõpparuanne. – http://naisteliin.ee/files/147_ENVL_Norra_projekti_lopparuanne.pdf (21.03.2018).

²³⁸ Vabariigi Valitsuse korralduse „Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni“ heakskiitmine ja volituse andmine“ eelnõu seletuskiri, lk 21.

²³⁹ Info Lasteabi.ee kodulehelt. –

<http://www.lasteabi.ee/userfiles/file/abimaterjal%20lapsevanemale%20Justiitsministeerium.pdf> (21.03.2018).

²⁴⁰ Info Lasteabi.ee kodulehelt. – <http://www.lasteabi.ee/lasteabi/lasteabi-telefoni-teenus/> (21.03.2018).

²⁴¹ Info Lasteabi.ee kodulehelt. – <http://www.lasteabi.ee/lasteabi/millistel-juhtudel-poorduda/> (21.03.2018).

²⁴² Info Lasteabi.ee kodulehelt. – <http://www.lasteabi.ee/lasteabi/lasteabi/> (21.03.2018).

pigem naised kui mehed. See, et meesohvreid on kõigist ohvritest protsentuaalselt väike osa, ei tohiks olla argument mitte võimaldada neile vajalikku tugiteenust. Seda enam, et töö autorile teadaolevalt ei paku lähisuhtevägivalla meesohvritele Eestis tugitelefoni teenust ka ükski valitsusväline organisatsioon.

Kokkuvõte

Lähisuhtevägivald on laiaulatuslik nähtus ning toob ohvritele ning nende pereliikmetele reeglina kaasa raskeid tagajärgi. Sellised negatiivsed mõjud ei puuduta üksnes ohvreid ja nende peresid, vaid ühiskonda tervikuna – selle sotsiaal-, majandus-, meditsiini- jne sfääri.

Seetõttu on väga oluline lähisuhtevägivallaga ühiskonna tasandil tegeleda – tõsta inimeste teadlikkust, töötada välja vägivallatseja kohtlemise karistusõiguslikud mehhanismid, tugevdada ohvri kriminaalmenetluslikke õigusi jne. Üheks oluliseks teemaks selles vallas on ka ohvritele tugiteenuste pakkumine, võimaldamaks neil taastuda vägivalla kahjulikest mõjudest, võimestada neid ning parandada nende edasist toimetulekut.

Erinevates riikides on ohvriabiteenuseid arendatud erisuguste mudelite järgi. Eestis on lähisuhtevägivalla ohvritel võimalik abi ning toetust saada valitsusvälistelt tugioorganisatsioonidelt, kes tegutsevad kodanikualgatusel korras ning reeglina projektidega kaasatud raha ning annetuste toel. Samas on Eestis lähisuhtevägivalla ohvrile garanteeritud ka mitmed väga olulised tugiteenused riikliku ohvriabisüsteemi raames. Rõhutamist väärib, et kui 2017. aastani olid riigi tagatavad ohvriabiteenused valdavalt üldist laadi ega lähtunud erinevate riskigruppide spetsiifilistest vajadustest, siis alates 01.01.2017. a lülitati riiklikku ohvriabisüsteemi naiste tugikeskuse teenus, mis pakub lähisuhtevägivalla ohvritele ja nendega kaasas olevatele lastele turvalist majutust ja jõustavat nõustamist.

Istanbuli konventsioon, mis sätestab õiguslikud miinimumstandardid lähisuhte- ja naistevastase vägivalla ohvrite abistamiseks ja toetamiseks, kohustab liikmesriike vastu võtma vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid, osutamaks kõigile sellistele isikutele nii üldisi kui ka spetsiaalseid tugiteenuseid (nt varjupaiku, tugitelefone jne), mis oleks hõlpsasti kättesaadavad piirkonnast ja ohvri sotsiaalmajanduslikust vm staatusest sõltumatult ning baseeruks erinevate asjasepuutuvate asutuste omavahelisel koostööl ja süvateadmistel lähisuhte- ja naistevastase vägivalla spetsiifikast. Lisaks kohustab Istanbuli konventsioon riike tagama ohvrile piisavad hüvitusmehhanismid vägivalla tagajärgede heastamiseks.

Töös püstitatud hüpotees, et Eesti, ratifitseerinud Istanbuli konventsiooni 20.09.2017. a, on suutnud need nõuded täita, leidis kinnitust osaliselt.

Eestis avalikult tagatud ohvriabiteenused vastavad miinimumnõuetele järgmises osas:

- Tagatud on riiklik ohvriabiteenus. Tegu on üldise ja laiapõhjalise abiteenusega, kus ilma liigsete formaalsusteta pakutakse ohvrile – soovi korral aga ka viimase lähedastele – emotsionaalset tuge ja kriisiabi, infot nii teiste ohvriabiteenuste kui ka riigi ja kohaliku omavalitsuse poolt osutavate üldiste toetavate teenuste kohta, abi ja tuge asutustega suhtlemisel, toetuste taotlemisel jne. Magistritöö käigus läbi viidud uuring näitas, et teenuse vorm on pandlik, ulatudes silmast-silma kohtumistest nõustamiseni telefoni ja e-maili teel, mis tähendab, et see teenus on kättesaadav mitte üksnes suurtes keskustes, kus asuvad piirkondlikud ohvriabitöötajad, vaid ka väiksemates kohtades. Ohvriabitöötajad teevad juhtumi lahendamisel tihedat koostööd politsei, kohalike omavalitsuste sotsiaal- ja lastekaitsetöötajatega, naiste tugikeskuste jt asutustega, et anda ohvrile kompleksset abi just tema juhtumist lähtuvalt. Kuna seda teenust osutavad töötajad, kes on läbinud spetsiaalse väljaõppe lähisuhte- ja naistevastase vägivalla kohta, siis on nad kursis ka lähisuhtevägivalla ohvrite eripäraste probleemidega. Lapsed, keda on lähisuhtes seksuaalselt väärkoheldud, saavad sama teenuse raames lisaks spetsiifilisemat abi, nt turvalist majutust, toitlustust, vajalikke tervishoiuteenuseid jne;
- Nagu juba märgitud, on alates eelmise aasta 1. jaanuarist lähisuhtevägivalla ohvrile ning temaga kaasas olevale lapsele riigi poolt tagatud spetsiaalne naiste turvakeskuse teenus. Sellise teenuse kohustuslikkuse näeb otsesõnu ette ka Istanbuli konventsiooni art 23. Teenust võimaldatakse igas Eesti maakonnas, tasuta ning sõltumata abivajaja elukohast, kusjuures teenuse teatud komponendid, näiteks esmane kriisinõustamine ja erandkorras ka juhtumipõhine nõustamine võimaldavad ohvril jääda anonüümseks. Tegu on kompleksse tugiteenusega, mida osutatakse vägivallaspetsiifilise väljaõppe saanud spetsialistide poolt tihedas koostöös politsei-, kohaliku omavalitsuse sotsiaal- ja lastekaitse-, prokuratuuri või ohvriabitöötajatega;
- Lisaks on lähisuhtevägivalla ohvritele, nagu teistelegi vägivallaohvritele riigi poolt tagatud rahalised hüvitised – Istanbuli konventsiooni art 30 lg-tele 2, 3 vastav kuriteoohvrite riiklik hüvitis, mida makstakse juhul, kui vägivallakuriteoga on tekitatud raske tervisekahjustus, vähemalt 6 kuud kestav tervisehäire või ohvri surm, ning psühholoogilise abi kulu hüvitis. Viimane on esile kutsutud eeskätt selleks, et aidata kaasa kergemate kuritegude ohvriks langenud isikute kiiremale

rehabilitatsioonile ning sotsiaalse toimetulekuvõime parandamisele. Tegu on kahtlemata positiivsete meetmetega, mille miinuseks on ehk see, et nende hüvitiste saamiseks peab olema alustatud ametlik süüteomenetlus. See on osa lähisuhtevägivalla ohvrite puhul aga välistatud, kuna ei soovita vägivallaintsidendile ametlikku käiku anda;

- Ehkki riiklik ohvriabisüsteem ei sisalda ühtki ööpäevaringset tasuta tugitelefoni teenust, mis pakuks lähisuhtevägivalla ohvritele konfidentsiaalset nõustamist ning mille kohustuslikkus tuleneb ka Istanbuli konventsiooni art 24 lg-st 1, on siiski hea tõdeda, et selline teenus on Eestis tugitelefoni 1492 ja 116 111 näol olemas vähemalt lähisuhtevägivalla nais- ning lapsohvritele ning seda täielikult riigieelarveliste vahendite arvelt;
- Eestis on avalik-õiguslikku ohvriabisüsteemi lülitatud ka lepitusteenus, mis kahtlemata ei ole käsitletav traditsioonilise ohvriabiteenusena ning mille kohta näiteks lähisuhtevägivalla kontekstis on esitatud vastandlikke seisukohti selle osas, kuivõrd lepitamist lähisuhtevägivalla kuritegude puhul üldse rakendada tohib. Kuna aga Eestis ei ole lepitus kohustuslikuks vaidluste lahendamise vahendiks, siis vastab see Istanbuli konventsiooni art-le 48 ning autori hinnangu kohaselt jäädakse seda ka edaspidi lähisuhtevägivalla kuritegude puhul valikuliselt kasutama.

Samas on täheldatavad järgnevad kitsaskohad:

- Alates sellest, kui naiste tugikeskuse teenus riiklikku ohvriabisüsteemi lülitati, on kriitikud juhtinud tähelepanu asjaolule, et teenuse riigipoolse alarahastuse tõttu kannatab nõustamiste, eelkõige psühholoogilise ja juriidilise nõustamise kvaliteet, kuna neid ei suudeta tagada vajalikus mahus. Signaale probleemide kohta psühholoogilise nõustamisega seoses tuli ka magistritöö käigus läbi viidud uuringust – ehkki oli keskusi, kus peeti ohvri psühholoogilist nõustamist piisavaks või pigem piisavaks, oli sama palju neidki, kus leiti, et see pigem ei ole piisav või on koguni ebapiisav. Lisaks on raskusi koos ohvriga tugikeskuse poole pöördunud laste eakohase psühholoogilise nõustamise ning psühhoteraapiaga, kuna alates 01.01.2017. a pakutakse neid teenuseid üksnes siis, kui tugikeskusel endal on selleks olemas

täiendavad rahalised vahendid. Probleemiks võib kujuneda seegi, et tugikeskuse teenuse vahetute osutajatega sõlmitud hankelepingud on tähtajalised – järelkult ei ole välistatud nende vahetumine järgmistel hankeperioodidel, mis võib aga ohustada teenuse järjepidevust ning sihtgrupi kindlustunnet;

- Vähe on spetsiaalseid lähisuhtevägivalla lapsohvritele suunatud avalikke ohvriabiteenuseid, mis arvestaks selle ohvrigrupi erivajadustega ning võimaldaks neile eakohast abi ja nõustamist. Valdavalt tegelevad nendega kohaliku omavalitsuse sotsiaal- ja lastekaitsetöötajad ning valitusvälised laste tugikeskused;
- Ehkki Istanbuli konventsiooni art 25 kohaselt tuleb seksuaalvägivalda kogenud isikutele, keda on vägagi arvestaval määral ka lähisuhtevägivalla ohvrite seas, garanteerida piisaval arvul sobivaid ning kergesti kättesaadavaid vägistamisohvrite keskusi või seksuaalvägivallaga tegelevaid suunamiskeskusi selleks, et tagada neile arstlik ja kohtumeditiiniline läbivaatus, toetus traumaolukorras ning nõustamine, ei ole Eestis praegusel ajal selliseid keskusi veel loodud. Positiivne on siiski see, et taoliste keskuste loomisega tegeletakse. Nimelt alustati 2017. a seksuaalvägivalda kogenud ohvrite riikliku kompleksteenuse arendamist eesmärgiga võimaldada neile alates 2021. aastast kompleksset abi (kiiret esmast abi koos nõustamise ja meditsiinilise läbivaatusega koos tõendimaterjali kogumisega juhuks, kui ohver soovib hiljem politseisse pöörduda) neljas Eesti piirkondlikus tervishoiuasutuses – Lääne-Tallinna Keskhaiglas, Tartu Ülikooli Kliinikum, Pärnu Haiglas ning Ida-Viru Keskhaiglas – ehk seksuaalvägivalla abikeskuses;²⁴³
- Ka ei ole autori hinnangul seniajani piisavat tähelepanu pööratud lähisuhtevägivalla meesohvritele – neile ei taga riik ei turvalise majutuse ega esialgse kriisinõustamise teenust, samuti ei võimaldata neile vägivallaspetsiifilist üleriigilist tasuta tugitelefoni teenust. See, et praktikas osutavad üksikud naiste tugikeskused esmast kriisinõustamist ka lähisuhtevägivalla meesohvritele, ei kata tegelikku vajadust ega vasta ka Istanbuli konventsiooni nõuetele.

²⁴³ Info Sotsiaalkindlustusameti kodulehel. – <http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/projekt-seksuaalvagivalda-kogenud-ohvri-kompleksteenuse-tervishoiuasutustes> (21.03.2018).

Töö autori hinnangul vajavadki senisest oluliselt enam tähelepanu just lähisuhtevägivalla laps- ja meesohvrid. On vaja läbimõeldumat lähenemist sellele, kuidas abistada ja kaitsta last, kelle väärkohtlejaks on lapsevanem või mõni teine pereliige. Meeste puhul tuleks sisse seada analoogne teenus, nagu seda on naiste tugikeskuse teenus, kas eraldiseisvana või integreeritult naiste tugikeskuse teenuse sisse, samuti peaks neile olema võimaldatud üleriigiline tasuta tugitelefoniteenus. Kindlasti tuleb edasi arendada ka naiste tugikeskuse teenust ning tagada selle teenuse pakkumiseks senisest suurem riigipoolne rahastamine. Laiemat arutelu ja analüüsi vääriks seegi, missugune oleks naiste tugikeskuse teenuse optimaalseim pakkumise viis – kas on sobiv praegune teenusepakkujate leidmine perioodiliste riigihangete korras või peaks ka seda teenust osutama riigi palgal olevad spetsialistid analoogselt OAS § 3 lg-s 1 sätestatud ohvriabiteenusega. Lõpuni tuleb viia ka seksuaalvägivalda kogenud ohvri riikliku kompleksteenuse arendamine ning seksuaalvägivalla abikeskuste loomine.

Support services for victims of domestic violence in Estonia in the context of the Istanbul convention

Summary

Domestic violence – against women and other victims such as children, men and the elderly – is one of the most serious violations of human rights. It is a worldwide phenomenon too, which affects too many families all over the world. That is the reason why society during last decades has been starting much more to notice and to pay attention to this form of violence and to the victims of such violence.

The Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (the Istanbul convention) provides a wide-ranging framework for the member states, setting concrete minimum standards to the services to assist and to support victims of domestic violence with an aim to advance the rights of the victims and their financial independence.

The target of current thesis is to look for an answer to question whether victim support services offered by the Estonian state, who ratified the Istanbul convention on September 20, 2017, and provided mostly with the Victim Support Act (VSA) are consistent to the minimum standards provided with Istanbul Convention.

In this thesis, both qualitative, historical-chronological and analytical-comparative methods were used. Sociological polls that were aimed at national victim support service providers and women's support centers were conducted in order to get a better overview about generic victim support services provided by VSA § 3(2) and about women's support center service provided by VSA § 6⁵.

The thesis consists of four chapters. In the first chapter, the aspects of the penal law that concentrate on the domestic violence and the negative effects that domestic violence has on its victims. The second chapter focuses on the victim support - its concept, types, formation and legal frames in Estonia as well as all over the world. In the third chapter, the minimum victim support standards set by Istanbul convention are discussed. In the fourth chapter, the national victim support services in Estonia (the victim support services, the women's support centre services, the conciliation services and procedures, the government compensation to the domestic violence victims, the compensation of the psychological help expenses) are

discussed and analyzed to disclose if the national victim support services in Estonia conform to the minimum victim support standards set by Istanbul convention. In the last chapter, the national free domestic violence helpline, that isn't a part of the national victim support services, but is nevertheless an important part of it since it is funded by the national government, is discussed.

The hypothesis, that the national victim support services in Estonia conform to the standards set by Istanbul convention, got partially confirmed.

In Estonia, several national victim support services that conform to the fourth chapter of the Istanbul convention are provided:

- There is a national victim support service. It is broad and easily accessible to the victims as well as their family, friends, and colleagues if needed. The victims and the people close to them can get emotional support as well as crisis consultation services and information about other national and local support services, help and support with communicating with different institutions and filing applications etc. To solve domestic violence cases, the victim support services providers cooperate with police, the social workers and child services in the local government, the women's support centers etc to get the victims the help they need. Since the services are provided by workers that are specialized and trained in dealing with domestic violence and violence against women, they are aware of all the specific problems that come with it. The children that have been sexually abused can get more specific help (safe housing, food, healthcare etc) from the same service;
- A domestic violence victim and children along with them have a right to government-provided women's support center services. The services are provided in every county of Estonia regardless of the place of residence of the victim. Some parts of the services (crisis consultation and case-specific counseling) can be provided without affecting the anonymity of the victim. These are complex services that are provided by workers with specific training in cooperation with the police, the social workers and child services in the local government, prosecutor's office and victim support services;
- In addition to the support services, like other violence victims, domestic violence victims are entitled to financial compensation provided by the government: a national compensation for crime victims that is provided if the crime has caused a damage to

the health of the victim, a health disorder that lasts more than 6 months or the death of the victim. A compensation of the psychological help expenses should also be provided. The latter is evoked to help the victims of less severe crimes to rehabilitate and support their social coping strategies;

- Although the national victim support services don't have around the clock helpline that would provide the domestic violence victims confidential counseling, there are still helplines 1492 and 116 111 that support the female and underage victims of domestic violence. Both of the helplines are funded by the government;
- In Estonia, conciliation services are also a part of the national victim support services. Although conciliation services are not a traditional part of the victim support services and it has been criticized whether conciliation services should be implemented in the context of domestic violence, it still conforms to the Istanbul convention since using the conciliation services isn't mandatory. Considering the latter, the author presumes that conciliation service will remain as a part of solving domestic violence cases.

There are still aspects of the victim support services that are not up to the standards set by the Istanbul convention:

- Since the women's support centers are in general underfunded by the government, the accessibility of counseling, especially psychological and legal counseling, is suffering since the services cannot be ensured in the extent that they are needed. Additionally, there are problems with age-appropriate psychological counseling and psychotherapy. Since 01.01.2017, these services are only provided if the support center itself has the additional financial resources. Moreover, the counseling services are not stable since the procurement contracts of these services are time-limited;
- The social and child protective services of local government and nongovernment funded support centers usually deal with minors that are a victim of domestic abuse since there are not abundant government-funded victim support services that are intended for minors;
- Currently, there are no rape victim support centers in Estonia. Steps have been taken to establish centers for rape victims by 2021 in four local medical institutions in Estonia (West Tallinn Central Hospital, Tartu University Clinic, Pärnu Hospital, Ida-Viru Central Hospital) to provide the rape victims complex support (quick first aid

including counseling and medical examination and evidence collection in case the victim wants to press charges);

- In the author's opinion not enough attention has been paid to male domestic violence victims - the government does not provide safe housing or crisis counseling services to them. A free national domestic violence helpline is also not available for men.

The research concludes that child and male domestic violence victims are neglected. In the case of a parent or another family member abusing a child, an adequate approach is needed. There should be similar victim support services for men as there are for women, including a free domestic violence helpline. Women's support center services need to be refined further with additional financial resources from the government. The way that the women's support center services are provided need to be analyzed to find the optimal approach. The analysis should focus on whether the time-limited procurement contracts are the best way to find the service providers or if the specialist should be on government payroll continuously similarly to national victim support services. The development of the complex national support services for the sexual violence victims should be completed and support centers for sexual violence victims should be established.

Kasutatud kirjandus

1. M. Aaltonen, A. Sams, A-M. Sorjanen. Victim Support Services in EU: An overview and assessment of victims' rights in practice. Finland. 2014. – <http://fra.europa.eu/en/country-data/2016/country-studies-project-victim-support-services-eu-overview-and-assessment-victims> (21.03.2018).
2. A. Ahven jt (koost). Kuritegevus Eestis 2013. Kriminaalpoliitika uuringud. Justiitsministeerium, Tallinn 2014. – http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/18_kuritegevus_eestis_2013.pdf (21.03.2018).
3. A. Ahven jt (koost). Kuritegevus Eestis 2015. Kriminaalpoliitika uuringud. Justiitsministeerium, Tallinn 2016. – <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2015> (21.03.2018).
4. A. Ahven jt (koost). Kuritegevus Eestis 2016. Kriminaalpoliitika uuringud. Justiitsministeerium, Tallinn, 2017. – <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2016-0> (21.03.2018).
5. A. Ahven jt (koost). Kuritegevus Eestis 2017. Kriminaalpoliitika uuringud. Justiitsministeerium, Tallinn, 2017. – http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevuseestis_2017_veebi01.pdf (21.03.2018).
6. M. Allen. Social Work and Intimate Partner Violence. London and New York 2013.
7. A. Anvelt. Avakõne konverentsil „Perevägivalda kogenute abistamine Eestis – hetkeseis ja tulevikuvisionid“. – <http://www.just.ee/et/uudised/justiitsminister-andres-anvelt-perevagivalla-vastu-tuleb-julgelt-valja-astuda> (21.03.2018).
8. G. Blažytė, L. Vaigė. Victim Support Services in EU: An overview and assessment of victims' rights in practice. Lithuania. 2014. – <http://fra.europa.eu/en/country-data/2016/country-studies-project-victim-support-services-eu-overview-and-assessment-victims> (21.03.2018).

9. Council Framework Decision of 15 March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings.
10. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Explanatory Report. Strasbourg 2011. – <https://rm.coe.int/16800d383a> (21.03.2018).
11. Council of Europe, Recommendation No R (85) 11 of the Committee of Ministers to Member States on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure. – http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/victims/recR_85_11e.pdf (21.03.2018).
12. Council of Europe, Recommendation No R (87) 21 of the Committee of Ministers to member states on Assistance to Victims and the Prevention of Victimisation.
13. Council of Europe, Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence.
14. J. Dignam. Understanding Victims And Restorative Justice. Berkshire, 2007.
15. Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas. Uuringu aruanne. Teostaja TNS Emor, 2014. – https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Norra_toetused/Koduse_ja_soopohise_vagivalla_vah_endamise_programm/elanike_hoiakud_soopohise_vagivalla_ja_inimkaubanduse_valdkonnas2014_aruanne_tns_emor_loplik.pdf (21.03.2018).
16. Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas. Teostaja TNS Emor, 2016. – <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/eesti-elanikkonna-teadlikkuse-uuring-soopohise-vagivalla-ja-inimkaubanduse-valdkonnas-2016> (21.03.2018).
17. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims. – <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/victims-crime-eu-extent-and-nature-support-victims> (21.03.2018).

18. FRANET. Naistevastane vägivald: Euroopa Liitu hõlmav uuring. Tulemuste kokkuvõte. – <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report> (21.03.2018).

19. Info EELK Perekeskuse kodulehelt. – <http://perekeskus.eu/eelk-perekeskuse-avamine/> (21.03.2018).

20. Info Eesti Naiste Varjupaikade Liidu kodulehelt. – <http://www.naisteliin.ee/index.php?id=168;>
<http://www.naisteliin.ee/index.php?id=150;> <http://naisteliin.ee/index9.php3?id=134;>
<http://www.naisteliin.ee/index.php?id=136;>
<http://www.naisteliin.ee/index.php?id=171;>
<http://www.naisteliin.ee/index.php?id=193;> <http://www.naisteliin.ee/index.php?id=34>
 (21.03.2018).

21. Info Lasteabi.ee kodulehelt. – [http://www.lasteabi.ee/userfiles/file/abimaterjal%20lapsevanemale%20Justiitsministee-rium.pdf;](http://www.lasteabi.ee/userfiles/file/abimaterjal%20lapsevanemale%20Justiitsministee-rium.pdf)
[http://www.lasteabi.ee/lasteabi/lasteabi-telefoni-teenus/;](http://www.lasteabi.ee/lasteabi/lasteabi-telefoni-teenus/)
[http://www.lasteabi.ee/lasteabi/millistel-juhtudel-poorduda/;](http://www.lasteabi.ee/lasteabi/millistel-juhtudel-poorduda/)
<http://www.lasteabi.ee/lasteabi/lasteabi/> (21.03.2018).

22. Info MTÜ Eluliin kodulehelt. – <http://www.eluliin.ee/index.php/emotsionaalse-toe-keskus-eluliin> (21.03.2018).

23. Info MTÜ *Living for Tomorrow* kodulehelt. – <http://www.lft.ee/> (21.03.2018).

24. Info Tartu Laste Tugikeskuse kodulehelt. – <http://www.tugikeskus.org.ee/kodu/info> (21.03.2018).

25. Info Sotsiaalkindlustusameti kodulehelt. – <http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-ja-lepitusteenus;>
<http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-tootajate-kontaktandmed;>
<http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/uudised/polvamaal-testitakse-uut-koostoomudelit-lahisuhtevagivalla-juhtumite-lahendamiseks;>
<http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/uudised/riiklikku-ohvriabi-teenust-kasutab-uha-rohkem-inimesi;>
<http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/projekt->

- seksuaalvagivalda-kogenud-ohvri-kompleksteenuse-tervishoiuasutustes;
<https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-huvitis/naiste-tugikeskused#Naiste%20tugikeskuste%20kontaktandmed>;
<https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/uudised/uuel-aastal-jatkavad-naiste-tugikeskuse-teenuse-osutamist-enamasti-senised-teenusepakkujad> (21.03.2018).
26. Ka ahistatud mehed saavad varjupaigast abi. Delfi, 21.10.2010. – <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/ka-ahistatud-mehed-saavad-varjupaigast-abi?id=34118637> (21.03.2018).
27. A. Kamenska, K. Laganovska. Victim Support Services in EU: An overview and assessment of victims' rights in practice. Latvia. 2014. – <http://fra.europa.eu/en/country-data/2016/country-studies-project-victim-support-services-eu-overview-and-assessment-victims> (21.03.2018).
28. Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja ohvriabi seaduse muutmise seaduse eelnõu (939 SE) seletuskiri. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/6db7b24d-4a58-34a1-ba57-21872cb1a108/Karistusseadustiku,%20kriminaalmenetluse%20seadustiku%20ja%20ohvriabi%20seaduse%20muutmise%20seadus> (21.03.2018).
29. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (554 SE) seletuskiri. – <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad/> (21.03.2018).
30. S. Kaugia, R. Narits, I. Pettai. Perevägivald nõuab jõulisemat juriidilist sekkumist. – Riigikogu Toimetised 31/2015.
31. E. Kergandberg, P. Pikamäe (koost). Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, 2012.
32. U. Klopets, K. Tamm. Kriminaalmenetluse lõpetamine leppimise tõttu. Tallinn: Justiitsministeerium 2010. – <http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokum>

- endid/kriminaalmenetluse_lopetamine_leppimise_tottu_justiitsministeerium_2010.pdf (21.03.2018).
33. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018: 2014. aasta täitmise ettekanne. – http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/kriminaalpoliitika_arengusuunad_2014.pdf (21.03.2018).
34. Kuriteoohvritele riikliku hüvitise maksmise seaduse eelnõu (991 SE) seletuskiri. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5d9f49fe-62d4-3bb2-827d-11682cc00494/Kuriteoohvritele%20riikliku%20hüvitise%20maksmise%20seadus> (21.03.2018).
35. D. Lamp. Möödunud aasta kurb statistika. – <https://sobranna.postimees.ee/4023213/moodunud-aasta-kurb-statistika-82-protsentilanges-vagivallaohvriks-koduseinte-vahel> (21.03.2018).
36. M. Linno, K. Soo, J. Strömpl. Juhendmaterjal perevägivalla vähendamiseks ja ennetamiseks. Tallinn 2011. – http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/perevagivalla_juhis_kovidele_veebi.pdf (21.03.2018).
37. S. Loue. Intimate Partner Violence. Societal, Medical, Legal and Individual Responses. SpringerScience+Business Media, LCC, 2001.
38. R. Mawby. Victim Support in England and Wales: The End of an Era? – International Review of Victimology. 2016, Vol 22(3).
39. M. Meiorig. Victim Support Services in EU: An overview and assessment of victims' rights in practice. Estonia. 2014. – <http://fra.europa.eu/en/country-data/2016/country-studies-project-victim-support-services-eu-overview-and-assessment-victims> (21.03.2018).
40. Mida tuleks teha, et kuriteo ohvreid paremini abistada? – Sotsiaaltöö 2000/1. – https://intra.tai.ee//images/prints/documents/130683283074_Sotsiaaltoe_2000_1.pdf (21.03.2018).

41. Naiste tugikeskuse teenuse kirjeldus 2016. a. – http://naisteliin.ee/files/147_Naiste_tugikeskuse_teenusekirjeldus.pdf (21.03.2018).
42. Naiste tugikeskuse teenuse kirjeldus 2018. a. – <http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-huvitis/naiste-tugikeskused> (21.03.2018).
43. Naistevastase vägivalda käsiraamat lasteaednikele. – <http://www.enu.ee/naistevastane-vagivald/index.php?keel=1&id=581> (21.03.2018).
44. Ohvriabi käsiraamat. – <http://raulpage.org/ohvriabi/> (21.03.2018).
45. Ohvriabi seaduse eelnõu (146 SE I) seletuskiri. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/fe2db46d-0167-3bac-a2ab-fddd942dcd83/Ohvriabi%20seadus> (21.03.2018).
46. Ohvriabi seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (379 SE) seletuskiri. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/55d3bc8c-d171-445c-a264-8f3ae3c399e6/Ohvriabi%20seaduse%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus> (21.03.2018).
47. Ohvriabi seaduse muutmise seaduse eelnõu (236 SE) seletuskiri. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/16f47cbf-5bad-4a45-8f29-782fb99f499d> (21.03.2018).
48. Ohvriabi seaduse muutmise seaduse eelnõu (980 SE) seletuskiri. - <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/12f8210e-8a52-38d7-80e4-447e8a069575/Ohvriabi%20seaduse%20muutmise%20seadus> (21.03.2018).
49. K. Perv. Perevägivald stratifikatsiooni mõjurina. Bakalaureusetöö. Tartu 2013.
50. I. Pettai, I. Proos, V.-I. Laidmäe. Pere-ja naisevastane vägivald ja ohvrite tervis. Tallinn 2016.

51. I. Pettai: Viharavi või lepitusmenetlus pole tõhusad lahendused perevägivalda vastu. – <http://www.err.ee/531577/iris-pettai-viharavi-voi-lepitusmenetlus-pole-tohusad-lahendused-perevagivalda-vastu> (21.03.2018).
52. E. Pirjatanniemi. Protecting Victim's Rights in the EU: the theory and practice of diversity of treatment during the criminal trial. National Report: Finland. – <http://www.victimprotection.eu/index.php/2014-05-01-19-31-19/jd/finish/12-fi-finland/87-fi-national-report> (21.03.2018).
53. Recommendation Rec (2006) 8 of the Committee of Ministers to member states on assistance to crime victims. – https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805afa5c (21.03.2018).
54. Riigikogu 09.06.2010. a otsus „Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018“. – <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kriminaalpoliitika/kriminaalpoliitika-arengusuunad-aastani-2018> (21.03.2018).
55. Seletuskirjad 2017. a ja 2018. a riigieelarve seaduste eelnõude juurde. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/2d181462-17b8-4954-881c-2019d65c80cd> ja <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/cf107f23-ca09-411e-b096-73694225a738> (21.03.2018).
56. J. Salla, L. Surva. Perevägivallatsejate retsidiivsus. Tallinn: Justiitsministeerium 2012.
57. H. Saunders, C. McGee. Childhood Experiences of Domestic Violence. Jessica Kingsley Publishers 2000.
58. K. Soo. Naised tugikeskuse klientide arvamused saadud abist. Tartu 2015. – https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Norra_toetused/Koduse_ja_soopohise_vagivalda_vahendamise_programm/83_naiste_tugikeskuse_klientide_arvamuste_uuringu_raport_november_2015.pdf (21.03.2018).
59. R. Soonets jt. Laste väärkohtlemine. Tartu 1997.

60. Sotsiaalkaitseministri ning tervise- ja tööministri 28.04.2015. a käskkirja nr 79 "Norra ja Euroopa Majanduspiirkonna finantsmehhanismide 2009-2014 programmide rakendamise protseduurireegel". Lisa 1: Norra finantsmehhanismi 2009-2014 programmi „Kodune ja sooline vägivald“ lõpparuanne. – http://naisteliin.ee/files/147_ENVL_Norra_projekti_lopparuanne.pdf (21.03.2018).
61. Tugitefonil 1492 vastavad spetsialistid. Hiiu Leht, 03.06.2016. – <http://www.hiuleht.ee/2016/06/tugitefonil-1492-vastavad-spetsialistid/> (21.03.2018).
62. Vabariigi Valitsuse korralduse „Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni“ heakskiitmine ja volituse andmine“ eelnõu seletuskiri. – <http://eelvoud.valitsus.ee/main#DradaNOk> (21.03.2018).
63. K. Valma, L. Surva, H. Hääl. Lepitusmenetlus perevaidlustes. – Juridica, 2014, nr 1.
64. World report on violence and health. World Health Organization. Geneva 2002. – http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/42495/1/9241545615_eng.pdf (21.03.2018).
65. ÜRO poolt 1985. aastal vastu võetud kuritegude ja võimu kuritarvitamise ohvrite õiguste tagamise aluspõhimõtete deklaratsioon. – <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm> (21.03.2018).
66. A. Young. Victim Assistance in United States: The End of the Beginning. – International Review of Victimology, 1990, Vol 1.

Kasutatud normatiivmaterjalid

67. Alaealise mõjutusvahendite seadus. – RT I 1998, 17, 264 - RT I, 25.10.2017, 4.
68. Council of Europe, Committee of Ministers Resolution (77) 27 on the Compensation of Victims of Crimes. – <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804f3e59> (21.03.2018).
69. Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalga ja perevägivalga ennetamise ja tõkestamise konventsioon. – <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168008482e> (21.03.2018).
70. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK, 25.10.2012. – ELT L 315, lk 57-73.
71. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2011/93/EL, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust ja mis asendab nõukogu raamotsuse 2004/68/JSK, 13.12.2011. – ELT L 335.
72. Karistusseadustik. – RT I, 30.12.2017, 29.
73. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 05.12.2017, 8.
74. Kuriteoohvritele riikliku hüvitise maksmise seadus. – RT I 1999, 95, 844 – RT I 2004, 2, 3.
75. Vabariigi Valitsuse 13.07.2007. a määrus nr 188 „Lepitusmenetluse läbiviimise kord“. – RT I, 26.01.2018, 23.
76. Ohvriabi seadus. – RT I, 28.12.2017, 52.
77. Ohvriabi seaduse muutmise seadus. – RT I, 04.11.2016, 2.
78. Sotsiaalhoolekande seadus. – RT I, 28.12.2017, 66.
79. Sotsiaalkindlustusameti põhimäärus. – RT I, 23.12.2017, 36.
80. Vabariigi Valitsuse 31.07.1995. a korraldus nr 686-k. – RT I 1995, 68, 1144.
81. Võlaõigusseadus. – RT I, 31.12.2017, 8.
82. Vägivallakuritegude ohvritele hüvitise maksmise Euroopa konventsioon. – RT II 2005, 32, 109.

Lisa 1: 2018. a ohvriabitöötajatele suunatud küsimustik ja koondtulemused

Küsimus 1: Teie sugu. (9 vastust)

Naine	9	100%
Mees	0	0%

Küsimus 2: Teie vanus. (9 vastust)

28	1	11,1%
38	2	22,2%
39	1	11,1%
46	1	11,1%
48	2	22,2%
50	1	11,1%
60	1	11,1%

Küsimus 3: Kui kaua Te olete ohvriabis töötanud? (9 vastust)

5 aastat	2	22,2%
6 aastat	3	33,3%
10 aastat	1	11,1%
12 aastat	1	11,1%
13 aastat	2	22,2%

Küsimus 4: Missugune on Teie erialane ettevalmistus? (9 vastust)

Vastus 1: Sotsiaaltöö korralduse rakenduslik kõrgharidus, magistrikraad (Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika) omandamisel.

Vastus 2: Sotsiaaltöö erialal kõrgharidus, eelnevalt 10 aastat praktikat KOV-is sotsiaaltöös.

Vastus 3: Sotsiaaltöö rakenduslik haridus, õpin TÜ magistriõppes sotsiaaltööd ja sotsiaalpoliitikat.

Vastus 4: Rakenduskõrgharidus (jurist ja sotsiaaltöö).

Vastus 5: Psühholoogia.

Vastus 6: Sotsiaaltöö kõrgharidus.

Vastus 7: BA Sotsiaaltöös, kutseharidus majanduslikus arvestuses.

Vastus 8: Sotsiaaltöö kõrgharidus.

Vastus 9: Pedagoog-nõustaja.

Küsimus 5: Olete saanud spetsiaalse väljaõppe... (lubatud valida mitu vastusevarianti) (9 vastust)

naistevastase vägivalla alal	8	88,9%
lähisuhtevägivalla alal	9	100%

Küsimus 6: Teile võimaldatakse regulaarseid koolitusi... (lubatud valida mitu vastusevarianti) (7 vastust)

naistevastase vägivalla alal	6	85,7%
lähisuhtevägivalla alal	7	100%

Küsimus 7: Palun märkige, mis liiki nõustamist olete oma tööpraktikas andnud perevägivalla ohvrile. (9 vastust)

- Vastus 1: Üldiselt esmane nõustamine.
- Vastus 2: Sotsiaalnõustamine, võlanõustamine, minimaalselt ka juriidilist nõustamist - kui on vaja teha näiteks RÕT-i.
- Vastus 3: Juhtumipõhine nõustamine, turvaplaani koostamine, individuaalne nõustamine, sotsiaalne nõustamine, kriisnõustamine.
- Vastus 4: Meil on valmisolek nõustada erinevates kriisisituatsioonides, leinanõustamist, seksuaalnõustamist (inimkaubanduse ohvritele), mingil määral juriidilist (avaldused kohtusse) jne.
- Vastus 5: Psühholoogiline ja sotsiaalnõustamine.
- Vastus 6: Ei saa küsimusest aru!
- Vastus 7: Moraalne toetus, motiveeriv nõustamine, esmane juriidiline nõustamine, esmane võlanõustamine, lepitusteenus, dokumentide täitmine, riigi õigusabi taotlemine.
- Vastus 8: Psühholoogilist, juriidilist, sotsiaalset, majanduslikku.
- Vastus 9: Lahenduskeskne, kriisnõustamine.

Küsimus 8: Kas Teie kliendid (perevägivalla ohvrid) on palunud abi riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste ning juriidiliste isikutega suhtlemisel? (9 vastust)

Jah, enamasti	6	66,7%
Mõnikord	3	33,3%
Mitte kunagi	0	

Küsimus 9: Kui vastasite eelmisele küsimusele jaatavalt või mõnikord, siis kuidas olete saanud neid aidata? Palun kirjutage. (9 vastust)

- Vastus 1: Abiks olen olnud näiteks KOV-i või riigiasutustega suhtlemisel või siis õigete inimeste/asutuste otsimisega, avalduste kirjutamisega jne.
- Vastus 2: Enamasti on tegu KOV-idega laste hooldusõigust puudutavates küsimustes. Kuna olen 10 a ka KOV-is töötanud, tunnen spetsiifikat ja piirkonnas töötavaid sotsiaaltöötajaid: juhtumipõhises võrgustikutöös on abi palju tõhusam, saame läbi rääkida, millised on ühe või teise poole võimalused ja pakkuda kliendile enamat. Ka politseiga oleme selles liinis teinud koostööd, näiteks kutsun oma kontaktisiku kliendi nõusolekul enda kabinetti temaga kohtuma ja tema siis nõustab klienti selle poole pealt; pärast otsustame koostöös, kuidas edasi toimida. Olen kliendiga tugiisikuna olnud kaasas ka uurija juures ütluste andmisel - uurijal lihtsam, kliendil julgem. Jne - variante on palju, kõik oleneb juhtumist, need on enam kasutusel olevad.
- Vastus 3: Selgitada, mida toob kaasa kriminaalmenetlus, kohtumenetlused, mis teenuseid on kannatanul õigus saada, koos kannatanuga asutustes käimine, naiste tugikeskuste teenuste tutvustamine, lastekaitse töötajaga suhtlemine, suunamine Rajaleidjasse jne.
- Vastus 4: Olen käinud KOV-is, haiglates, töötutes, kohtus tugiisikuna kaasas, et inimesele selgitada temale arusaadavas "keeles" spetsialistide poolt edastatavat infot.

- Vastus 5: Aidanud koostada vastavaid pöördumisi ja suhelnud otse vastava ametiasutusega kliendi eest.
- Vastus 6: Informatsiooni andmisega, dokumentide vormistamisega, kontakti loomisega, juhtumikorraldust pakkunud.
- Vastus 7: Pöördusin sellele spetsialistile.
- Vastus 8: Suhtlen ise kliendi probleemidest ametnikuga.
- Vastus 9: Riiklikud ohvriabiteenused (nõustamine, psühholoogilise abi hüvitamine, lepitusteenus, naiste varjupaika suunamine jmt).

Küsimus 10: Kas olete oma tööpraktikas puutunud kokku alaealistega, keda on lähisuhtes seksuaalselt väärkoheldud? (9 vastust)

Jah	9	100%
Ei	0	0%

Küsimus 11: Millist ohvriabiteenust olete talle saanud pakkuda? Palun kirjutage. (9 vastust)

- Vastus 1: Psühholoogilise abi hüvitamine kuni vajaduse äralangemiseni.
- Vastus 2: Nõustamine, toe pakkumine tugiisikuna asutustega suhtlemisel, psühholoogilise abi vahendamine.
- Vastus 3: Kannatanu ning perekonna esmane nõustamine, psühholoogilise teenuse vahendamine - teenuse pakkujaga kokku viimine, vajadusel suhtlus teiste riigiasutustega jne.
- Vastus 4: Piiramatu psühholoogiline nõustamine, vastava ettevalmistusega arsti külastus.
- Vastus 5: Psühholoogilist abi.
- Vastus 6: Omalt poolt esmast nõustamist, ära kuulamist, kuid ka suunamist psühhoteraapiasse.
- Vastus 7: Psühholoogilise abi kulude kompenseerimine, nõustamine ja toetamine.
- Vastus 8: Psühholoogilist nõustamist.
- Vastus 9: Suunamine psühholoogi vastuvõtule

Küsimus 12: Palun märkige, millises vormis on ohvriabiteenust võimalik saada. (lubatud valida mitu vastusevarianti ja lisada oma vastusevariant) (9 vastust)

Telefoni teel	9	100%
E-maili teel	9	100%
Näost-näkku kohtumised	9	100%
Meie praktikas on kasutatud ka Skype'i, kuid mina pole kasutanud. Eelistan näost näkku kohtumisi	1	11,1%

Küsimus 13: Kas ohvriabiteenus võimaldab ohvril jääda anonüümseks? (9 vastust)

Jah, kindlasti	9	100%
Ei ole kindel	0	0%
Ei võimalda	0	0%

Küsimus 14: Missuguseid teenuseid pakute ohvrile, kes soovib jääda anonüümseks? Palun kirjutage. (9 vastust)

- Vastus 1: Esmane nõustamine ja edasine nõustamine vajadusel.
- Vastus 2: Saan pakkuda ainult nõustamist ja tuge ja vajadusel uurida teistest asutustest juhtumikirjelduse alusel võimalikke lahendusvariante. Tasuta psühholoogilisele abile saan suunata ainult LSV (lähisuhtevägivalla) naistest ohvreid naiste tugikeskustesse.
- Vastus 3: Anonüümseks jäänud inimesele saan pakkuda enamasti telefoninõustamist, turvaplani koostamist, erinevate asutuste kontaktandmete edastamine, kriisinõustamine.
- Vastus 4: Minupoolne nõustamine ja erinevate võimaluste kohta teabe esitamine.
- Vastus 5: Nõustamisteenust
- Vastus 6: Pöördujal on võimalik saada ohvriabitöötaja juures nii nõustamist kui ka abi suhtlemisel teiste organisatsioonidega, seda siis info jagamise ja vajalike dokumentide täitmiseni juhendamisega. Samuti on võimalik naistevastase vägivalla ohvrit suunata edasi naiste tugikeskusesse, kus talle on kriisinõustamine tagatud. Pöördujale jääb anonüümsuse tõttu kättesaamatuks psühhoteraapiasse suunamine ja kuriteoohvrite riiklik hüvitis, sest taotluse vormistamiseks tuleb isik tuvastada. Samuti ei ole võimalik isikul naiste tugikeskuses anonüümselt majutuda.
- Vastus 7: Esmane juriidiline nõustamine, toetamine, esmane võlanõustamine.
- Vastus 8: Samasuguseid teenuseid, mida teistele ohvritele.
- Vastus 9: Nõustamine, nõustamine naiste varjupaigas, ööbimine varjupaigas kuni 3 ööd.

Küsimus 15: Kas need teenused erinevad neist, mida pakutakse ohvritele, kellele anonüümsus ei ole oluline? (9 vastust)

Ei	1	11,1%
Jah	8	88,9%

Küsimus 16: Palun täpsustage, kui vastasite jah. (8 vastust)

- Vastus 1: Ei saa psühholoogilise abi kulude hüvitamist pakkuda, kui on alustatud kriminaalasi. Lisaks on keeruline teha koostööd teiste asutustega (N: politsei, KOV).
- Vastus 2: Selles mõttes erinevad, et kui on vaja koostada mingeid dokumente või taotleda toetusi (psühholoogilise abi hüvitamine, kuriteoohvrite hüvitised), on ju kindlasti vaja isikuandmeid. Ka ei saa konkreetse KOV-iga sõlmida inimese abistamiseks kokkulepet ja teha võrgustikutööd, määrata tugisikuteenust.
- Vastus 3: Ohvriabi ei saa katta anonüümsete klientide puhul psühholoogilise abi kulusid.
- Vastus 4: Ma ei saa pakkuda riigi poolt rahastatavat teenust.
- Vastus 5: Ei ole võimalik anonüümset klienti suunata psühholoogi, politsei vms juurde.
- Vastus 6: Anonüümsele pöördujale jääb kättesaamatuks psühholoogilise abi kulude hüvitis ja kuriteoohvrite riiklik hüvitis, sest taotluse vormistamiseks tuleb isik tuvastada. Samuti ei ole võimalik isikul naiste tugikeskuses anonüümselt majutuda.
- Vastus 7: Kuriteoohvri hüvitised ja psühholoogilise abi taotlused saavad ainult registreeritud inimesed.
- Vastus 8: Psühholoogilise abi riiklikku hüvitist ei ole võimalik taotleda anonüümselt - ohvriabi seadusest lähtuvalt, pikem majutus naiste varjupaigas.

Küsimus 17: Kas võimaldate teenust ka ohvri perekonnaliikmele vm lähedasele inimesele? (9 vastust)

Jah, alati kui soovitakse	9	100%
Vaid erandjuhtudel	0	0%
Ei	0	0%

Küsimus 18: Kui Teie poole pöördub täiskasvanud või alaealine isik, keda on lähisuhtes väärkoheldud ning kel esinevad kehavigastused, siis kas Te pöördute järgmiste asutuste poole? (lubatud valida mitu vastusevarianti ja lisada oma vastusevariant) (9 vastust)

Meditšiinasutus	8	88,9%
Kohalik omavalitsus	4	44,4%
Politsei	8	88,9%
Sotsiaaltöötajad	5	55,6%
Kannatanu peab nõus olema. Kui ei ole, siis vägisi ei pöördu mitte kuhugi, sest kliendiga kaob usaldussuhe	1	11,1%
Alaealise puhul on seadusest tulenev kohustus teavitada lastekaitset, täiskasvanut püüan veenda pöörduma abi pakkuvatesse asutustesse, aga kohustada ei saa. Kindlasti pakun ka võimalust, et tulen tugiisikuna asutusse kaasa, kui inimene muidu kardab.	1	11,1%
Alaealise isiku puhul on kohustus teavitada politseid või kohalikku omavalitsust, täiskasvanud isiku puhul lähtume kannatanu soovist või tekitatud vigastuste raskusastmest	1	11,1%
Esmane on politsei ja meditsiin, see on iga kodaniku kohustus.	1	11,1%

Küsimus 19: Kas korraldate erinevate asutuste ja organisatsioonidega ümarlaudu oma teenuste paremaks korraldamiseks ja pakkumiseks? (9 vastust)

Ei	0	0%
Jah	9	100%

Küsimus 20: Palun kirjutage kellega, kui vastasite jah. (9 vastust)

Vastus 1: KOV, politsei, prokuratuur, naiste tugikeskus, muude asutuste sotsiaaltöötajad, psühholoogid jne.

Vastus 2: KOV-ide sotsiaaltöötajad, lastekaitse, politsei, naiste tugikeskus, prokuratuur, kooli sotsiaalpedagoog (klassijuhataja, kes iganes, keda vaja kaasata), kliendi tugiisik, psühholoog - keda vaja, seda kaasame.

Vastus 3: Kohalik omavalitsus, kool, politsei, naiste tugikeskused, prokuratuur, meditsiinasutus - vastavalt juhtumile.

Vastus 4: Naiste tugikeskus, KOV, prokuratuur, Rajaleidja, politsei, noortekeskused, koolid.

Vastus 5: Politsei, prokuratuur, vastavad MTÜ-d, KOV.

Vastus 6: Kohalike omavalitsustega, politseiga ja teenuseosutajatega, kes pakuvad psühholoogilist abi.

- Vastus 7: KOV-i lastekaitse osakond ja sotsiaalabi osakond, PPA, prokuratuur, koolid, vaimse ja tervise kabinet haiglas, MTÜ-d.
- Vastus 8: Politsei, KOV jt teenusepakkujad.
- Vastus 9: Ümarlaua osalevad need spetsialistid, kelle kätes on pere abistamise võimalused - nt noorsoopolitseinik, lastekaitse spetsialist, vahel ohvri psühholoog ja/või tema jurist, ohver ise jt (sõltub vajadusest).

Küsimus 21: Mida sooviksite veel antud teema osas lisada? (2 vastust)

- Vastus 1: Väga hea, et valisite selle teema, ootan huviga töö tulemusi ja loodan, et meie osakonna töötajatel on võimalus nendega tutvuda. soovin edu! :)
- Vastus 2: Iga ohvri probleemid on erinevad ja tema toetamine/abistamine sõltub tema ja tema laste turvalisuse vajadustest, siit ka erinevad lahendused või teed nende lahendusteni.

Lisa 2: 2017. a ohvriabitöötajatele suunatud küsimustik koos saabunud vastusega

Küsimus 1: Kirjeldage, milles seisneb ohvri nõustamine, kui teie poole pöördub nt isik, keda on lähisuhtes väärkoheldud. Mis liiki nõustamist pakute?

Osutame ohvriabiteenust, mis koosneb ärakuulamisest, emotsionaalsest toetamisest, juhtumi kaardistamisest koos kliendiga, lahenduste otsimisest ja valimisest, juhendamisest dokumentide täitmisel, muude teenuste kohta info andmisest, tugiisiku teenusest jne. Sageli on peale väärkohtlemise muidki probleeme – töötus, sotsiaalne toimetulematus, probleemid tervisega, laste õpiraskuste- või käitumisega, sõltuvused jmt. Annan nõu elukoha turvalisemaks muutmisel, pean nõu politsei relvaspetsialistiga, kui vägivallatsejal on relv, samuti kriminaalhooldajate, sotsiaaltöötajate, uurijatega. Kõik need tegevused järgnevad vestlustele kliendiga, tema nõusolekul ja tulenevad tema vajadustest.

Lepitusmenetluse korral tuleb tegeleda nii kannatanu kui süüdistatava/kahtlustatavaga. Psühholoogilise abi korraldamine ohvrile ja pereliikmetele. Kohtumisi on mitmeid, juhtum muutub/areneb ajas.

Küsimus 2: Kirjeldage, milles seisneb ohvri abistamine suhtlemisel riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustega ning juriidiliste isikutega, kui teie poole pöördub nt isik, keda on lähisuhtes väärkoheldud.

Oskan juhendada hagiavalduste vormistamisel ja käin mõnikord kaasas kohtuistungitel. Oskan teha võlanõustamist (Nt mees oli kasiinodes mängides laostanud 3 alaealise lapsega perekonna. Tuli aidata naisel lahutada, lastele elatusraha taotleda, uut elukohta otsida, anda infot sotsiaalabi kohta jne). Annan nõu kindlustusjuhtumite puhul, kui on tegemist isikukahjuga (liiklusõnnetused). Olen käinud abikaasadega kaasas nii kohtus kui maavalitsuses lahutamas, kuna emotsioonid ja hirmud on nii suured. Olen suhelnud juristide, advokaatidega, kohtutäituritega, kuid mitte mingil juhul ei tee ma kõike kliendi eest ära. Juhendan blankettide täitmisel, kuid palun neil endil täita ja kohale viia või saata. Juhendan, kuidas teha politseile avaldust või julgustan rääkima uurijaga. Võrgustikuliikmetega toimuvad juhtumiarutelud, ümarlauad.

Küsimus 3: Kirjeldage, milles seisneb ohvriabiteenus, kui teie poole pöördub alaealine, keda on lähisuhtes seksuaalselt väärkoheldud. Palun täpsustada.

Sel puhul on vaja last toetada ja julgustada ning leida talle turvaline koht või keskkond (vanavanemate või teise vanema juurde või turvakodusse/perekodusse). Selleks on vaja teha kiiret koostööd politsei ja sotsiaaltöötaja või lastekaitsetöötajaga. Sotsiaaltöötajana on meid kutsutud lapse ülekuulamise juurde ja kui märkame, et lapsel ei ole hea, siis katkestame ülekuulamise. Minu praktikas on juhtum, kus öösel oli alaealist vägistatud, ennelõunal võeti temalt ütlusi ja käidi haiglas läbivaatusel ning vormistati koostöös prokuröri ja dokumente kurjategija vahistamiseks. Pealelõunal jõudis suhteliselt apaatne laps ohvriabisse. Küsisin, kas ta on sel päeval söönud ja mida ta praegu kõige rohkem tahab. Ta ei olnud midagi söönud ja ta tahtis koju minna. Ohvriabiteenustest rääkisime perekonnaga teisel päeval. Lapsed ei satu ohvriabisse väga sageli sel põhjusel ise. Küll aga annavad politseile vihjeid kas lasteaiatöötajad, sugulased vmt. Ohvriabiteenus on sel puhul ka psühholoogilise abi korraldamine, mida tasustab psühholoogidele/terapeutidele Sotsiaalkindlustusamet (riik). Mõnikord tuleb KOV kaudu korraldada lapse või pereliikmete transport teenustele.

Küsimus 4: Mis vormis te oma teenust pakute (telefoni või e-maili teel, näost-näku kokkusaamised jne)? Palun täpsustada.

Kõik nimetatud variandid. Näost-näku kõige rohkem. Kuna pean ohvriabi Facebooki lehte, siis ka sealtkaudu.

Küsimus 5: Kas teie poolt pakutav teenus võimaldab ohvriks jääda anonüümseks? Missuguseid ja millises mahus teenuseid pakute ohvrile, kes soovib jääda anonüümseks?

Ohvriabisse võib pöörduda ka anonüümselt. Psühholoogilise abi või ohvriabihüvitise taotlemisel on pöördudel vaja isikuandmed siiski avaldada. Anonüümseks soovivad jääda pigem helistajad, kuid kui neile selgitada, et ei saa aidata või võrgustikku kaasata, kui me ei tea, keda on vaja aidata. Pigem on nii, et kui küsida inimeselt, kas ta soovib pöörduda ohvriabisse anonüümselt, siis vastatakse, et neil ei ole varjata midagi.

Küsimus 6: Kas võimaldate ohvriabiteenust ka ohvri perekonnaliikmele või lähedasele inimesele?

Jah. Nii nõustamist, vestlusi, abi, tuge kui ka psühholoogilist abi, mida saab kuni 3 pere- või leibkonna liiget. Olen töötanud xxx-l välja süsteemi ka vägivallatseja rehabilitatsiooniks. 3,5 aastat on vägivallatsejatele pakutud võimalust psühholoogiliseks nõustamiseks või teraapiaks ja seda ka kasutatakse. Riik seda teenust veel ei paku.

Küsimus 7: Milliste asutuste, organisatsioonidega (meditsiinasutus, kohalik omavalitsus, politsei jne) kontakteerute üksikjuhtumi lahendamisel, nt kui teie poole pöördub täiskasvanud/alaealine isik, keda on lähisuhtes väärkoheldud ning kel esinevad kehavigastused? Kas korraldate erinevate asutuste ja organisatsioonidega ümarlaudu oma teenuste paremaks korraldamiseks ja pakkumiseks? Palun täpsustada.

Vastavalt juhtumi iseloomule ja vajadusele. Asutusteks politsei, kohus, prokuratuur, KOV-d, kriminaalhooldus, kohtutäiturid, Rajaleidja, noortekeskused, eakate päevakeskused, mõnikord kiirabi, naiste tugikeskused, psühholoogid, pedagoogid jne. Toimuvad ka ümarlauad, kuid juhtumi kiiremaks lahendamiseks saab paljugi aetud telefoni ja interneti teel.

Küsimus 8: Missugune on teie erialane ettevalmistus? Kas olete saanud spetsiaalse väljaõppe 1) naistevastase vägivalla alal, 2) lähisuhtevägivalla alal? Kas teile võimaldatakse regulaarseid koolitusi 1) naistevastase vägivalla alal, 2) lähisuhtevägivalla alal?

Kõrgem haridus sotsiaaltöö korralduse alal. Lisaks kriminaalhooldaja baasõpe ja ohvriabitöötaja baasõpe. Kui naistevastase vägivalla väljaõppe all on mõeldud mingit konkreetset koolitust/koolitajat, siis millist? 18-aastase sotsiaalalal töötamise jooksul olen saanud väga palju erinevaid koolitusi sh naistevastasest vägivallast, lähisuhtevägivallast, kriisitööst, leinatööst, suitsiidist, psühholoogiast, samuti juriidilist õpet jne.

Lisa 3: 2018. a naiste tugikeskustele suunatud küsimustik ja koondtulemused

Küsimus 1: Kui suur on teie tugikeskuse töötajate arv? (8 vastust)

2	1	12,5%
3	2	25%
4	2	25%
7	2	25%
15	1	12,5%

Küsimus 2: Teie tugikeskuse töötajad on saanud spetsiaalse väljaõppe... (lubatud valida mitu varianti) (8 vastust)

Naistevastase vägivalla alal	8	100%
Lähisuhtevägivalla alal	8	100%

Küsimus 3: Kas teil on koosseisuväliseid töötajaid? (8 vastust)

Jah	5	37,5%
Ei	3	62,5%

Küsimus 4: Kui vastasite eelmisele küsimusele jaatavalt, siis millised on nende ülesanded? (4 vastust)

Vastus 1: Majutus.

Vastus 2: Koosseisuväliste töötajate ülesanne on pakkuda psühholoogilist ja juriidilist teenust.

Vastus 3: Jurist.

Vastus 4: Jurist - juriidiline nõustamine koos kliendi esindamisega kohtus. Psühholoog - psühholoogiline nõustamine.

Küsimus 5: Kas koosseisuvälistel töötajatel on erialane ettevalmistus? (5 vastust)

Jah, kõigil	5	100%
Mõnedel	0	0%
Ei ole	0	0%

Küsimus 6: Kas teie tugikeskus kasutab oma tegevuses vabatahtlikke? (8 vastust)

Jah	6	75%
Ei	2	25%

Küsimus 7: Kui vastasite jah, siis mitut vabatahtlikku kasutate? (5 vastust)

2	3	60%
3	1	20%

4	1	20%
---	---	-----

Küsimus 8: Kas vabatahtlikud on saanud väljaõppe naistevastase või lähisuhtevägivalla alal? (6 vastust)

Jah	5	83,3%
Ei	1	16,7%

Küsimus 9: Palun kirjeldage lühidalt, milles seisneb naiste tugikeskuse teenuse raames osutatav esmane kriisinõustamine. (6 vastust)

- Vastus 1: Turvalisuse hindamine, olukorra selgitamine, vajadusel sekkumine (politsei kutsumine, kliendile järgi minemine), laste turvalisuse kontroll, kliendi ära kuulamine ja tema ootuste välja selgitamine, vajadusel suunamine koheselt psühholoogiga vestlema, arsti juurde viimine.
- Vastus 2: Esmane kriisinõustamine sisaldab vastavalt ohvri vajadustele järgmisi tegevusi: ohvri ja tema laste ära kuulamine ja emotsionaalne toetamine; ohvri ja tema laste esmane turvariskide hindamine ja tegevusplaani koostamine esmaste riskide maandamiseks; ohvri informeerimine tema õigustest ja edasistest abivõimalustest; järgnevate tegevuste ja kohtumiste kokkuleppimine, vajadusel info ja toetuse pakkumine ohvri teistele lähedastele.
- Vastus 3: Esmane kriisinõustamine eeldab esmalt väga kiiret sekkumist, mis sisaldab ohvri ärakuulamist ja emotsionaalset toetamist, esmast turvariskide hindamist ja tegevusplaani koostamist riskide maandamiseks ning ohvri informeerimist tema õigustest ja abivõimalustest.
- Vastus 4: <http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-huvitis/naiste-tugikeskused#Naiste%20tugikeskuse%20teenusekirjeldus%202018>.
- Vastus 5: Ohvri ja tema laste ärakuulamine ja emotsionaalne toetamine; ohvri ja tema laste esmane turvariskide hindamine ja tegevusplaani koostamine esmaste riskide maandamiseks; ohvri informeerimine tema õigustest ja edasistest abivõimalustest; järgnevate tegevuste ja kohtumiste kokkuleppimine; vajadusel info ja toetuse pakkumine ohvri teistele lähedastele.
- Vastus 6: Esmane kriisinõustamine on teenus, mida osutame ööpäevaringselt. Ohver võib soovi korral esmasel kriisinõustamisel jääda anonüümseks. Esmasel kriisinõustamisel kuulame ohvri kannatlikult ja eelarvamustevabalt ära ning toetame teda ja vägivalla tõttu kahjustatud lapsed ära, toetades neid emotsionaalselt ja julgustades neid avameelselt olukorda kirjeldama. Saadud informatsiooni põhjal hindame turvariske ja koostame esialgse tegevusplaani turvariskide maandamiseks. Teavitame abivajajat kõigist tema õigustest ja edasistest abivõimalustest ning lepime tegevusplaani täpsustamiseks kokku kohtumise. Vajaduse ilmnemisel jagame teavet ja pakume toetust ka ohvri lähedastele. Esmane kriisinõustamist osutame ka distantsilt sidevahendi kaudu, sest sageli võtab ohver esmakordselt ühendust telefoni või e-posti teel. Esmane kriisinõustamine on tagatud kõigile ohvritele ja nendega kaasas olevatele lastele, kes naiste tugikeskuse poole on pöördunud või suunatud sõltumata nende elukohast või viibimiskohast.

Küsimus 10: Palun kirjeldage lühidalt, milles seisneb naiste tugikeskuse teenuse raames osutatav juhtumipõhine nõustamine. (6 vastust)

- Vastus 1: Juhtumipõhise nõustamise eesmärgiks on aidata ohvril jõuda arusaamisele oma olukorrast ja võimalustest ning aidata teha otsust vägivallaringist väljumise alustamiseks, teadvustada selleks vajalikke samme ning alustada nende järkjärgulist elluviimist. (2)
- Vastus 2: Vastavalt kliendi olukorrale (elukoht, toimetulek, pöördumise põhjusega toimetulek ja lahenduste leidmine), laste olukorra parendamine, tugivõrgustiku loomine, tekkinud olukorrale parima lahenduse leidmine lähtuvalt kliendi soovist ja võimalustest, psühholoogiline nõustamine, juriidiline nõustamine.
- Vastus 3: Juhtumipõhise nõustamise eesmärk on aidata ohvril jõuda arusaamisele oma olukorrast ja võimalustest, aidata teha otsust vägivallaringist väljumisel, teadvustada selleks vajalike sammude tegemist ning nende järk-järgulist elluviimist. Väga oluline osa kogu selle töö vältel on ohvri emotsionaalne toetamine, info jagamine, tema saatmine pingelistel kohtumistel, motiveerimine koostööks teiste koostööpartneritega, abistamine avalduste ja taotluste koostamisel ja esitamisel ning suhtlemisel KOV asutustega, aga ka lasteaedade ja koolidega, motiveerimine tegevusplaani elluviimisel.
- Vastus 4: <http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-huvitis/naiste-tugikeskused#Naiste%20tugikeskuse%20teenusekirjeldus%202018>.
- Vastus 5: Ohvri ja tema laste juhtumipõhine nõustamine on üldjuhul loogiline jätk esmasele kriisinõustamisele. Juhtumipõhise nõustamise eesmärgiks on aidata ohvril jõuda arusaamisele oma olukorrast ja võimalustest ning aidata teha otsust vägivallaringist väljumise alustamiseks ja teadvustada selleks vajalikke samme ning alustada nende järkjärgulist elluviimist. Juhtumipõhise nõustamine algab alati ohvriga silmast-silma kohtumisega, milles lepiti kokku kriisinõustamise käigus. Kohtumise alguses selgitame kliendile tema õigusi ja kohustusi, samuti küsime nõusolekut tema isikuandmete töötlemiseks. Oluline on ohvri ja tema laste emotsionaalne toetamine ja jõustamine, usaldusliku suhte loomine ning koostööle motiveerimine. Seejärel hindame ohvri ja tema laste turvariske ning koostame tegevusplaani turvariskide maandamiseks. Selgitame koos ohvriga välja tema ja laste individuaalsed vajadused, analüüsime probleeme ja võimalikke lahendusvariante. Jagame ohvrile ja tema lastele teavet nende õigustest ja kohustustest, tutvustame naiste tugikeskuse teenustest, samuti väljaspool naiste tugikeskust kättesaadavatest abivõimalustest. Pärast seda, kui ohvri ja tema laste abivajadus on välja selgitatud, suuname nad neile vajalikele teenustele naiste tugikeskuses ja mujal. Kui kaaskannatajateks on lapsed, motiveerimine naist ja lapsi koostööle lastekaitsetöötajaga. Abistame ohvrit suhtlemisel riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustega jt ametiasutustega (sh kooli ja koolieelsete lasteasutustega), vajadusel algatame ümarlaudu ja osaleme neil. Abistame ohvrit avalduste ja taotluste koostamisel ja esitamisel (nt elatisnõuete esitamine kohtule, elatisabi taotluste esitamine sotsiaalkindlustusametile jms). Juhtumipõhise nõustamise teenuse juurde on arvatud ka tugiisikuteenus, käime ohvriga kaasa tema jaoks pingeliste kohtumistel, nt ohvri saatmine ja toetamine pingelistel kohtumistel või asjaajamistel. Koos ohvriga koostame tegevusplaani ja motiveerime seda ellu viima. Koostame kirjaliku juhtumiplaani ja individuaalse tegevuskava juhul, kui on selgitatud välja, et ohvrile on vaja osutada teenuseid pikemaajalise Vajaduse ilmnedes õpetame ohvrile mitmekesiseid toimetulekuoskusi (sh pere-eelarve, toimetulek vägivallast kahjustatud lastega, lähiringkonna emotsionaalsed rünnakud jms). Erandkorras võib ohver juhtumipõhisel nõustamisel jääda anonüümseks, kuid teenuseid osutatakse sel juhul piiratud mahu, mahu otsustame meie, kui teenuse osutajad. Probleem ilmneb enamasti juhtudel, kui ohver on kogukonnas tuntud ja vähemalt tema enda arvates positsioonikal kohal (nt KOV volikogu liige või ametnik). Nõustamine toimub

privaatses keskkonnas. Juhtumipõhist nõustamist osutavad naiste tugikeskuse töötajad ja vabatahtlikud.

Küsimus 11: Kas naiste tugikeskuse teenuse raames ohvrile võimaldatav psühholoogiline nõustamine on... (8 vastust)

Täiesti piisav	1	12,5%
Pigem piisav	3	37,5%
Pigem ebapiisav	3	37,5%
Ei ole piisav	1	12,5%

Küsimus 12: Kas naiste tugikeskuse teenuse raames ohvrile võimaldatav psühhoteraapia on... (7 vastust)

Täiesti piisav	1	14,3%
Pigem piisav	3	42,9%
Pigem ebapiisav	2	28,6%
Ei ole piisav	1	14,3%

Küsimus 13: Palun kirjeldage lühidalt, milles seisneb teie tugikeskuse poolt naiste tugikeskuse teenuse raames ohvrile pakutav juriidiline nõustamine. (7 vastust)

Vastus 1: Probleemile parima lahenduse leidmine vastavalt kliendi soovile ja võimalustele, vajalike dokumentide koostamine pöördumaks kohtusse.

Vastus 2: Ohvri juriidiline nõustamise sisaldab üht või mitut järgmistest tegevustest: ohvri õigusnõustamine, mis sisaldab vähemalt ohvrile õiguste ja kohustuste selgitamist, juriidiliste probleemide lahenduste kavandamist ja ohvri juhendamist, ohvri abistamist avalduste ja taotluste tegemisel ja ohvrile muu vajaliku esmase õigusabi osutamist; vajadusel ohvri esindamine kohtueelses menetluses, kohtu- ja haldusasutustes, uurimisasutustes, kohtutäiturite ning kolmandate isikute ees, sh selleks vajalike dokumentide koostamine ja vajaduse korral ohvri huvides tõendite kogumine; vajadusel muude juriidiliste dokumentide koostamine ja muude õigustoimingute tegemine.

Vastus 3: Juriidiline nõustamine.

Vastus 4: Juriidiline nõustamine seisneb ohvrile tema õiguste ja kohustuste selgitamises, abistamises juriidiliste avalduste, taotluste ja muude õigustoimingute tegemisel, ohvri esindamises kohtueelses menetluses, vajadusel ohvri huvides tõendite kogumises, vajadusel ohvri esindamises kohtus.

Vastus 5: <http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-huvitis/naiste-tugikeskused#Naiste%20tugikeskuse%20teenusekirjeldus%202018>.

Vastus 6: Juriidiline nõustamine peab olema õigeaegne ja asjatundlik, põhinema asjaolude, tõendite, kohtupraktika ja õigusteooria, samuti naistevastase vägivalla spetsiifika ja toimetehhanismide tundmisel ning arvestama peab sellekohast rahvusvahelist ja riigisisest õigusteooriat ja -praktikat igal nõustamisetapil. Nõustamine peab tagama ohvri tegevuse seaduslikkuse ning tema õiguste ja huvide parima kaitset.

Vastus 7: Ohvri juriidiline nõustamine on: ohvri õigusnõustamine, mis sisaldab ohvrile õiguste ja kohustuste selgitamist, juriidiliste probleemide lahenduste kavandamist ja

ohvri juhendamist, ohvri abistamist avalduste ja taotluste tegemisel, vajadusel ohvri esindamine kohtueelses menetluses, kohtu- ja haldusasutustes, uurimisasutustes, kohtutäiturite ning kolmandate isikute ees, sh selleks vajalike dokumentide koostamine ja vajaduse korral ohvri huvides tõendite kogumine; juriidiliste dokumentide koostamine ja muude õigustoimingute tegemine. Juriidiline nõustamine põhineb asjaolude, tõendite, kohtupraktika ja õigusteooria, samuti naistevastase vägivalda spetsiifika ja toimetehhanismide tundmisel ning arvestama peab sellekohast rahvusvahelist ja riigisisest õigusteooriat ja -praktikat igal nõustamisetapil. Nõustamine peab tagama ohvri tegevuse seaduslikkuse ning tema õiguste ja huvide parima kaitstuse. Juriidiline nõustamine toimub nõustamisruumis, kus on tagatud privaatsus. Nõustamine võib kokkuleppel ohvriga toimuda ka distantsilt telefoni teel või mõne muu sidevahendi kaudu.

Küsimus 14: Kas selle teenuse raames esindate ohvreid ka kohtumenetluses? (8 vastust)

Jah	5	62,5%
Mõnikord	1	12,5%
Ei	2	25%

Küsimus 15: Kas teie tugikeskuses on naiste tugikeskuse teenuse raames turvalise majutuse pakkumine välistatud mingile grupile isikutele (nt narko- või alkoholisõltlastele jne)? (8 vastust)

Jah, kindlasti	5	62,5%
Erandjuhtudel teeme erandeid	2	25%
Ei, kindlasti mitte	1	12,5%

Küsimus 16: Kui vastasite eelmisele küsimusele jaatavalt, siis täpsustage, millise isikutegrupiga on tegu ja kuidas selliste isikute puhul toimite? (6 vastust)

Vastus 1: Vastu võtame 1 päevaks vaid siis, kui hetkel on majutus tühi, et saaks rahulikumalt KOV-le selgitada probleemi ja leida ka ise teisi lahendusi, võtame ühendust OA ja KOV-ga, kes peab leidma lahenduse.

Vastus 2: Klient ei tohi olla joobes või narkootikumiuimas.

Vastus 3: Narko, alko.

Vastus 4: Turvalist majutust me ei saa pakkuda isikutele, kes on endale ja teistele ohtlik (narko-või alkoholi joobes, suitsiidimõtetega) - selliste inimestega on pädevad tegelema politsei või/ja meditsiinasutused. Samuti ei saa me pakkuda turvalist majutust tugeva liikumispuudega inimesele - selliste ohvrite puhul nõustame ohvrit tema enda kodus koostöös prokuratuuriga, kus eraldatakse vägivallatseja.

Vastus 5: Turvalise ajutise majutuse teenust ei osutata isikule, kes ei nõustu või ei ole võimeline järgima kehtestatud sisekorra eeskirju või neid rikub ning võib seetõttu olla ohtlik endale ja teistele (näiteks alkoholi või narkosõltuvuse, psühhooosi vm tõsiste vaimse tervise probleemide tõttu). Keeldumine tuleb fikseerida koos põhjendusega ja teavitada sellest ohvri viibimiskoha järgset kohaliku omavalitsuse üksust, kes hindab ohvri abivajadust ja korraldab vastava abi vastavalt Sotsiaalhoolekande seaduses sätestatule.

Vastus 6: Teenust ei osutata kui, teenust taotleb isik on alkoholi- või narkojoobes; on seisundis, mis nõuab töötajate poolt pidevat järelevalvet ja kõrvalabi; seoses haigusega, psüühilise erivajaduse, füüsilise erivajaduse, lapse erivajaduse, ohvri sõltuvushaiguse või võimetusega enda või kaasasolevate laste eest hoolitseda; ohver ei ole suuteline/valmis järgima hügieeninõudeid (on räpane, keeldub pesemisest ja riiete vahetamisest); teenust taotleval isikul on lemmikloomad, keda pole võimalik majutusasutusse kaasa võtta; teenust taotleb isik on alaealine; teenust taotleb isik keeldub oma isikuandmete avaldamisest. Võtame ühendust kohaliku omavalitsuse sotsiaalosakonnaga.

Küsimus 17: Missuguseid teenuseid teie tugikeskus pakub naiste tugikeskuse teenuse raames ohvriga kaasas olevale lapsele, kes on olnud oma ema väärkohtlemise tunnistajaks või kelle suhtes on samuti vägivalda kasutatud? (6 vastust)

Vastus 1: Psühholoogiline nõustamine (mõnikord on võimalik ka OV-l neid nõustamisele suunata).

Vastus 2: Keskus pakub teenuseid, mis on seotud teenuse komponentidega vägivalla ohvritest naistele. Olulisel kohal koostöö lastekaitsega. Kuriteo ohvri teenused SKA poolt.

Vastus 3: Pakume lastehoidu, õpiabi, erandkorras psühholoogilist abi. Laste aitamisega suuremas mahus tegeleb lastekaitse.

Vastus 4: Esmane kriisinõustamine sisaldab vastavalt ohvri vajadustele järgmisi tegevusi: ohvri ja tema laste ärakuulamine ja emotsionaalne toetamine; ohvri ja tema laste esmane turvariskide hindamine ja tegevusplaani koostamine esmaste riskide maandamiseks;.

Vastus 5: Esmast kriisinõustamist ja eakohast psühholoogilist nõustamist (annetuste raha).

Vastus 6: Hindame ohvriga kaasas olevate laste hetkeolukorra ja esmase abivajaduse, andes hinnangu lapse seisundile ning teenusel viibiva ohvri vajadusele vanemlike oskuste toetamiseks ning korraldame esmase nõustamise. Ohvriga kaasas oleva lapse hetkeolukorda hindab esmalt tugikeskuse töötaja, kellel on pedagoogiline, meditsiini-, sotsiaaltöö-, psühholoogiaalne vm sobiv haridus. Vajaduse korral kaasame esmase abivajaduse hindamiseks teiste erialade spetsialiste. Abivajavast lapsest teavitame kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajat. Osaleme kohaliku omavalitsuse üksuse poolt korraldataval lapse abivajaduse hindamiseks läbi viidaval ümarlaul ja vajadusel teistel võrgustikupõhistel juhtumiaruteludel ja ümarlauladel. Toetame ohvrit laste eest hoolitsemisel ja anname vajaduse korral nõu. Koos ohvriga turvalisel majutusteenusel viibivatele lastele pakume mitmekesiseid eakohaseid tegevusi, nagu näiteks käelised ja loovtegevused, mängud, abi kooli- ja kodutööde tegemisel, sobivate huvitegevuste leidmisel. Lapse vajaduse hindamise järel otsime abi lapse psühholoogiliseks nõustamiseks tugikeskusevälistest organisatsioonidest, sest kahjuks naiste tugikeskuse riiklik teenus ei hõlma ega rahasta laste nõustamist, mis ilmselgelt on ülivajalik.

Küsimus 18: Kas pakute eelmises küsimuses kirjeldatud lapsele tema eale vastavast psühholoogilist nõustamist? (8 vastust)

Jah	6	75%
Ei	2	25%

Küsimus 19: Kas teie tugikeskus pakub teenuseid (nt esmast kriisinõustamist) lähisuhtevägivalla ohvriks olnud lastele (laps, kes ei pöördunud koos naistevastase vägivalla ohvriga)? (8 vastust)

Jah	2	25%
Ei	6	75%

Küsimus 20: Kas teie tugikeskus pakub teenuseid (nt esmast kriisinõustamist) meestele? (8 vastust)

Jah	2	25%
Ei	6	75%

Küsimus 21: Kas teie tugikeskus pakub ohvrile lisaks naiste tugikeskuse teenuse kirjelduses nimetatud teenustele ka täiendavaid abimeetmeid? (lubatud valida mitu vastusevarianti ja lisada oma vastusevariant) (7 vastust)

Transpordi korraldamine arsti juurde toimetamiseks	7	100%
Abi kolimisel	4	57,1%
Tööotsing, kooli, lasteaia koha leidmine, uue elukoha leidmine jms	1	14,3%
Tugiisiku teenused, tugigrupid naistele, kes on väljunud vägivallaringist	1	14,3%
Jooga, vabastava hingamise teraapiad, tugigrupid, toetavad koolitused koostööpartneritelt (tasulised)	1	14,3%
Võlanõustamine	1	14,3%
Ohvrile töökoha leidmine, lastele lasteaia ja koolikoha leidmine. Ohvrile laste abistamine koolitöös, neile sobivate huvialaringide leidmine	1	14,3%

Küsimus 22: Kas kõik teie tugikeskuse poolt naiste tugikeskuse teenuse raames pakutavad teenused on... (8 vastust)

Ohvrile ja tema lapsele tasuta	7	87,5%
Teatud teenuste eest tuleb maksta ohvril endal	1	12,5%

Küsimus 23: Kas teie tugikeskuse poolt naiste tugikeskuse teenuse raames pakutavad teenused võimaldavad ohvril jääda anonüümseks? (8 vastust)

Jah, kindlasti	5	62,5%
Ei ole päris kindel	1	12,5%
Ei võimalda	2	25%

Küsimus 24: Milliseid teenuseid pakute ohvrile, kes soovib jääda anonüümseks? (6 vastust)

Vastus 1: Nõustamine.

Vastus 2: Esmane kriisinõustamine, juhtumikorraldus.

Vastus 3: Nõustamist.

Vastus 4: Esmane kriisinõustamine ja juhtumipõhine nõustamine. Ka kõik tasulised tugiteenused.

Vastus 5: Hetkel kõike.

Vastus 6: Kriisinõustamist ja juhtumipõhist nõustamist.

Küsimus 25: Millises vormis on võimalik saada esmast kriisinõustamist (lubatud valida mitu vastusevarianti ja lisada oma vastusevariant) (8 vastust)

Telefoni teel	7	87,5%
E-maili teel	3	37,5%
Näost-näkku kohtumised	7	87,5%
Skype	1	12,5%

Küsimus 26: Millises vormis on võimalik saada juhtumipõhist nõustamist (lubatud valida mitu vastusevarianti ja lisada oma vastusevariant) (8 vastust)

Telefoni teel	6	75%
E-maili teel	5	62,5%
Näost-näkku kohtumised	8	100%
E-meili ja telefoni teel teeme ainult jätkunõustamist, millele on eelnenud näost-näkku kohtumine	1	12,5%

Küsimus 27: Millises vormis on võimalik saada ohvri psühholoogilist nõustamist (lubatud valida mitu vastusevarianti ja lisada oma vastusevariant) (8 vastust)

Telefoni teel	2	25%
E-maili teel	1	12,5%
Näost-näkku kohtumised	8	100%

Küsimus 28: Millises vormis on võimalik saada juriidilist nõustamist (lubatud valida mitu vastusevarianti ja lisada oma vastusevariant) (8 vastust)

Telefoni teel	6	75%
E-maili teel	7	87,5%
Näost-näkku kohtumised	8	100%
Skype	1	12,5%

Küsimus 29: Kas teie tugikeskuse poolt naiste tugikeskuse teenuse raames pakutavaid teenuseid osutavad... (8 vastust)

Ainult naissoost isikud	8	100%
Nii mehed kui naised	0	0%
Ainult mehed	0	0%

Küsimus 30: Kui Teie poole pöördub naine, keda on lähisuhtes füüsiliselt väärkoheldud ning kel esinevad kehavigastused, siis milliste asutuste poole Te pöördate? (lubatud valida mitu vastusevarianti ja lisada oma vastusevariant) (8 vastust)

Meditsiinasutus	8	100%
Kohalik omavalitsus	1	12,5%
Politsei	6	75%
Sotsiaaltöötajad	1	12,5%
Ohvriabi	1	12,5%

Küsimus 31: Kas korraldate erinevate asutuste ja organisatsioonidega ümarlaudu oma teenuste paremaks korraldamiseks ja pakkumiseks? (8 vastust)

Jah	8	100%
Ei	0	0%

Küsimus 32: Kui jah, siis kellega olete korraldanud (7 vastust)

Vastus 1: KOV, OA, MARAC.

Vastus 2: Eraldi kohtumised prokuröridega, politseinikega, sotsiaaltöötajatega, lastekaitse töötajatega. Omavalitsuste juhtidega. Ohvriabitöötajatega.

Vastus 3: KOV, ohvriabi, politsei, lastekaitse.

Vastus 4: Politsei, prokuratuur, KOV sotsiaal- ja lastekaitsetöötajad.

Vastus 5: KOV-ide lastekaitsetöötajad, politsei, ohvriabitöötajad.

Vastus 6: Ohvriabi, politsei, prokurör, uurija, kriminaalhooldaja, sotsiaaltöötaja, lastekaitse, psühholoog, jurist.

Vastus 7: KOV volikogude sotsiaalkomisjonide liikmed, sotsiaal- ja lastekaitsetöötajad, ohvriabi, politsei, päästeamet, haridusasutused, haakuvate tegevustega MTÜd, prokuratuur.

Küsimus 33: Mida sooviksite veel antud teema osas lisada? (3 vastust)

Vastus 1: Kui klient on nõus, et sots.töötaja aitaks, siis pöördume kohehelt ka KOV poole, kel on seadusega antud teatud kohustused, juhul kui juhtumiga on seotud lapsed, siis teavitame kohehelt KOV-i, kelle kaudu on võimalik neil saada psühholoogilist nõustamist/psühhoteraapiat. Juhul kui KOV ei täida oma kohustust, siis pöördume ka SKA Lastekaitse osakonda.

Vastus 2: Meie töötame vastavuses Sotsiaalkindlustusameti kodulehel olevale teenusekirjeldusele.

Vastus 3: Peame oluliseks lisada, et vajakajäämised nii psühholoogilise ja juriidilise nõustamise mahu ja teiste teenuste kvaliteedi osas on tingitud teenuse korralduslikust poolest. Alates 2017 värbab sotsiaalkindlustusamet naiste tugikeskuse teenuse osutajaid riigihanke korras, kus 50% hindepunktide osas on määravaks teenuse hind. Madalad on ka teenuse osutamise nõuded tugikeskuse töötajatele. Tugikeskuse töötajatelt ei nõuta kõrgharidust ega pädevat täiendkoolitust. Et turul püsida, tuleb teenust osutada soovival organisatsioonil teha alapakkumine, mis ei võimalda osutada teenuseid vajaliku kvaliteediga. Selgitus: näiteks ei pea kvaliteetseks psühholoogilise nõustamise ja psühhoteraapia osutamist sidevahendite teel. Näeme, et naiste

tugikeskuse teenus peaks olema integreeritud ohvriabi teenusesse. Lõpptulem oleks tunduvalt kuluefektiivsem ja tulemuslikum.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Vivika Veenpere,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Lähisuhtevägivalla ohvritele pakutav ohvriabi Eestis Istanbuli konventsiooni valguses,

mille juhendaja on Silvia Kaugia,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 23.04.2018